

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Nejat GÜLEN

Anılarımda 27 Mayıs ve Yassıada

KASTAŞ YAYINEVİ

*

ANILARIMDA

27 MAYIS ve YASSIADA

*

27 Mayıs İhtilali ve Yassıada Mahkemeleri'nde bilirkişi olarak görevli olduğu süreçte ki anıları yanında, gerek yurtiçi, gerek dış görevlerde yaşadığı çok ilginç nostaljik anılarıyla Nejat Gülen sizlerle.

ISBN: 975-282-066-2

©

Nejat Gülen

★

Yayınlayan

KASTAŞ YAYINEVİ

0212- 5205970

★

Redaksiyon

Ülkü Okyay

★

Kapak Tasarım

Renk Ajans

★

Baskı

Zafer Matbaası

Prof. Kazım İsmail Gürkan Cad.

Üretmen İşhanı No: 27-29

Cağaloğlu / İstanbul

0212-5121688

★

Cilt

Derya Mücellit

★

Birinci Baskı

2005 Aralık

Nejat Gülen

**ANILARIMDA
27 MAYIS
ve
YASSIADA**

KASTAŞ YAYINEVİ

Himaye-i Etfal Sokak Dr.Orhanbey İşhanı No 6
Cağaloğlu –İstanbul

Tel: 0212 5205970 Fax: 0212 5113668
email Kastas@kastas.ttnet.net.tr

SUNUŞ

Ben Heybeliada'da doğdum. İlk ve orta okulu Heybeliada'da liseyi de Nişantaşı'nda, Şişli Terakkî Lisesinde bitirdim.

Tüm büyüme çağıml İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastladı. Ortaokul birinci sınıfındayken başlayan savaş, lise son sınıfta, 1945 de bitti. Savaşın bittiği 1945 yılından 1951 yılına kadar geçen altı yıl içinde de yüksek tahsilimi yaptım, askere gittim, ünlü 1950 seçimlerini yaşadım, 1951 yılı başında Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanlığı sınavını kazandım, bu sırada babam öldü, 1951 yılı Temmuzunda büyük aşkıml Nüzhet ile evlendim.

1951-1963 yıllarında Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanı olarak çalıştım. Bu dönemde, Erhan Bener, Arslan Başer Kafaoğlu gibi dönem arkadaşlarımla birlikte pek önemli vergi ve döviz kaçakçılığı incelemeleri yaptım. O yıllardaki yaşamımızı büyük romancı Erhan Bener "Bürokratlar" isimli eserinde uzun uzun ve çok güzel anlatmıştır, ben yinelemeyeceğim.

Bu arada, 1955 yılında, 6/7 Eylül olayları oldu, 6/7 Eylül hasarlarını ödemek için kurulan "Hasar Tazmin Komisyonu"nda görev aldım.

1957 yılından itibaren memlekette yokluklar, kıtlıklar başladı, bütün devlet memurları gibi ben de sıkıntıya düştüm.

Bakanlık öteden beri Hesap Uzmanı ve Maliye Müfettişlerini bilgi ve görgülerini arttırmak için bir yıl süre ile yurt dışına yolları. Bir yıl yurt dışında kalanların otomobil getirme hakları olurdu ve getirilen otomobil yüksek fiyatla satılır, kişinin mâli durumu düzeltilirdi. Beni de Amerika'ya yolladılar. 1959 yılını Amerika'da geçirdim, kuşkusuz ben de bir otomobil getirip sattım.

1960 Ocak ayında yurda döndüğümde hayat pahalılığının dayanılmaz bir hâl almış olduğunu gördüm. Memurlar, subaylar büyük sıkıntı içindeydiler. İktidardaki Demokrat Parti hızla diktatörlüğe doğru gidiyordu, aydınların büyük çoğunluğu Demokrat Parti'ye karşı idiler.

28 Nisan olayları oldu, tesadüf ben oradaydım.

Ve... 27 Mayıs'ta ihtilâl oldu.

İhtilâlin ilk günleri bizlerin en mutlu günleridir.

Önce soruşturma kurulları kuruldu ve Demokrat Partililerin yaptığı iddia edilen yolsuzluk incelemeleri başladı. Bu yolsuzlukların mâli ve ekonomik olanlarında Maliye Bakanlığının tüm Hesap Uzmanları ve Müfettişleri görev aldılar, tabii ben de.

Sonra Yassıada'da çalışan Yüksek Adalet Divanı (Yassıada Mahkemeleri) kuruldu.

Ben, birkaç yolsuzluk incelemesi yaptıktan sonra Yassıada'daki Yüksek Adalet Divanı Savcılığı emrine verildim, Maliye Hesap Uzmanı sıfatıyla bir süre orada da çalıştım. Benim yaptığım bazı yolsuzluk incelemeleri Yassıada'da dava konusu oldu.

Mâli, ekonomik yolsuzluk incelemeleri, çok teknik çalışmaları içerdiği için, mahkeme heyeti, incelemeyi yapan uzmanları duruşmada hazır bulunduruyor ve gerektiğinde sorular soruyordu.

Ben de kendi incelemelerimle ilgili davalarda, Yassıada'da hâkimlerin karşısına çıktım, sorulan sorulara cevap verdim. Ayrıca haftanın belli günlerinde Yassıada'ya gittiğim için Yassıada'da birçok olayın iç yüzünü görmek, sanıkların tutumlarını izlemek olanağını buldum.

Yassıada davaları tavsadıktan sonra, idam kararları verilmeden önce, yine Maliye) Bakanlığındaki esas görevime döndüm

1945 Yılı, hem Dünyada hem de Türkiye'de, hem de benim özel yaşamımda bir dönüm noktasıdır.

Bu nedenle anılarımı anlatmaya 1945' ten başlıyorum.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM (1945-1950 Yılları)

1- 1945 Yılı.....	9
• 1945 Yılı'nın önemi • Şişli Terakkî Lisesi • Lise mezunu oluyorum • Olgunluk imtihanı.	
2- 1946 Yılı.....	21
• Demokrat Parti'nin kuruluşu • 1946 Seçimleri • Rus Notası • Demokrat Parti'nin gelişmesi.	
3- Yüksek Tahsil	24
• Yüksek Ticaret Okulu ve Nüzhet ile tanışmam • Okul yılları • Birincilikle mezun oluyorum.	
4- Askerlik	28
• Askerlik kampı • 31. Dönem Yedeksubay Okulu • Kıtaya çıkıyorum • 1950 seçimleri • Büyük Manevra • Mudanya'da askerlik • İstanbul'a kaçışlar • Erken terhis.	

İKİNCİ BÖLÜM (1950-1960 Yılları)

1- Hesap Uzman Muavinliği imtihanını kazanıyorum	46
2- Hesap Uzmanlığı Nedir, Nasıl çalışılır?	49
3- İlk teftiş seyahati: Muğla ve İlçeleri.....	54
• Milas • 1951 Yılında Muğla • Bodrum nasıl bir yerdi? • Fethiye: Bir Cennet • Marmaris • Marmaris'te Türk Donanması • Muğla ve İstanbul'a dönüş.	
4-Diğer Teftiş Seyahatleri	74
•Muğla Turnesi • Nüzhet ile evleniyorum • Antakya, Adana, Trabzon, İzmir, Ankara, Ceyhan, Adapazarı, Bursa Turneleri.	
5- 6/7 Eylül 1955 Olayları	82
• Kıbrıs davası • İstanbul Rumları • 6/7 Eylül günü • Nasıl olmuş • 6/7 Eylül Olaylarında Hasar Tazmin Komisyonunda çalışmam • Yassıada Mahkemelerinde 6/7 Eylül olayları • Rumların İstanbul'u terk etmesi.	

6- Amerika'da Bir Yıl	96
• Yeni Dünya: Amerika • Niçin ve nasıl gittik • Washington D.C. • Otomobil alıyoruz • Kızımız hastalanıyor • Kruçef'in Washington'a gelişi • Adnan Menderes'in Washington'a gelişi • Geziler, konserler, müzeler, okullar • Türkiye'ye ne getirilir	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (27 Mayıs1960 Devrimi)

1- 27 Mayıs 1960 Devrimi	112
• 27 Mayıs doğru • 28 Nisan Olayları • 555 K ve Beyazıt Meydanındaki Ölü • 27 Mayıs İhtilali • Büyük sevinç • Yolsuzluk incelemeleri ve Yüksek Soruşturma Kurulu	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM (Yassıada Mahkemeleri)

1- Yassıada Mahkemesi	133
• Yüksek Adalet Divanı (Yassıada Mahkemesi) • Yassıada Komutanlığı • Duruşmalar • Duruşma Salonu ve atmosfer • Duruşmalar hangi suçları kapsıyordu • Celâl Bayar ve Adnan Menderes'in mahkemedeki davranışları • Örtülü Ödenek Davası • Mahkemede diğer sanıkların davranışları	
2- İpar Gemi Davası	156
• Mahkeme huzuruna bilirkşi olarak çıkıyorum • Hakim Salim Başol • Ali İpar'ın davranışları	
3- İpar Davası ve gazeteler	163
4- Paltomu Fatin Rüştü Zorlu mu yürüttü?	166
5- Palto olayı ile ilgili olarak gazetelerde yazılanlar	171
• Çetin Altan'ın, Ayhan Hünalp'in yazıları	
6- Yassıada Mahkemesi Adil miydi?	175
• Duruşmaların cereyan edişi, Mahkeme adil miydi? • İdamlar • Yolsuzluk suçu	

BİRİNCİ BÖLÜM

1- 1945 Yılı

1945 yılının önemi

1945 Liseyi bitirdiğim yıl, 2. Dünya Savaşının bittiği yıl. Savaş yılları büyük zorluklar içinde geçmişti. Tek avuntumuz harbe girmemiş olmamızdı. Milli Şef unvanı verilmiş olan İsmet İnönü'nün despotça yönetimi altında, tek partili düzen içinde Dünya Savaşı geldi geçti.

Savaş sırasında biz lise 1, lise 2.sınıf öğrencileri sanki birer savaş stratejisti olmuştuk. Harbin gidişini büyük bir dikkatle takip ediyor, her konuda fikir yürütüyorduk. Çoğunlukla Alman taraftarı idik. Coğrafya bilgimiz çok kuvvetlenmişti. Evvelce adını sanını duymadığımız şehirler, nehirler, dağlar savaş konusuydu, hangi şehir işgal edildi, hangi nehir geçildi, Almanlar Rusya'nın neresine kadar geldi... Sonra Amerika savaşa girdi. İtalya'ya, Fransa'ya çıkarma yapıldı. Amerikan orduları Avrupa'da ilerliyordu. Savaşın seyri değişti. Bizler de Amerikalıları tutmaya başladık. Artık Alman taraftarı olan pek kalmamıştı.

Lise son sınıfa geldiğimizde, hele 1945 yılbaşında savaşın durumu artık belli olmuştu. Almanlar kaybediyordu. Ocak 1945 de Rus orduları Berlin'e yaklaşmıştı. Müttefik orduları da batıdan Berlin'e doğru geliyordu.

Şubat 1945'te savaşı müttefiklerin kazanacağı kesinleşti. Amerikalıların baskısı ile biz de savaşa girdik. 22 Şubat 1945'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Almanya ve Japonya'ya harp ilân etti. Şeklî bir savaştı bizimki, tek Türk askeri savaşmadı, tek kurşun atılmadı.

Almanlar direndi, direndi, hele Berlin yakınlarında ve Berlin'in içinde korkunç muharebeler oldu. Rus ve Amerikan askerleri

Berlin'i işgal ettiler. Hitler intihar etti ve 8 Mayıs 1945'te Avrupa'-da savaş fiilen bitti.

Japonya savaşa devam etti ise de Amerikalıların attığı iki atom bombası sonucu 15 Ağustos 1945'te Japonya da kayıtsız şartsız teslim oldu.

1945 Yılı bizim okul hayatımızda da çok önemli bir yıldır.

Çünkü o yılın Haziranında bitirme imtihanlarına girecek ve "Lise Mezunu" olacaktık. O yıllarda lise mezunu olmak önemli bir olaydı. Lise mezunu erkekler askerliklerini yedek subay olarak yaparlardı. Aksi halde er olunurdu. Erkekler için lise bitirmek bir bakıma yedek subay olma hakkı almak demekti ki, çok önemli idi. Lisede okuyup da bitiremeyen ve yedek subaylık hakkını alamayan çocuklar üzüntüden kahrolurlardı.

Lise diploması da kolay alınamazdı. Lisenin 1.ve 2.sınıfları nasıl geçiliyorsa son sınıfa ikmalsiz olarak geçilecek, bütünlemeye kalınmışsa bütünleme verilecek, böylece lise son sınıfta bütün derslerden geçilmiş olunacak. Ancak sınıfı geçmek yetmiyordu. Ayrıca lise son sınıf derslerinin her birinden teker teker sözlü imtihanına girilip, eksiksiz hepsinden geçilecekti.

Lise diploması aldığımız zaman, yüksek tahsil yapmak için her yıl biri Haziran'da diğeri Sonbaharda açılan olgunluk imtihanına girmeniz gerekiyordu.

Bitirme ve olgunluk imtihanlarında iltimas, hile yapılamazdı; Çünkü teker teker girilen bitirme imtihanları ve olgunluk imtihanları, Devlet Liselerinde yapıldı. Bu liseler çok disiplinli idi ve sayıları da çok azdı.

Özel okullara gelince, sayıları azdı ve diploma verme hakları yoktu. Devlet özel okullara güvenmiyor, son sınıfı bitirenlerin, lise diploması almaları için Devlet okullarında imtihan vermelerini şart koşuyordu. Olgunluk imtihanları ise, zaten Devlet Okullarında yapılıyordu. Bu nedenle Amerikan Kolejli, Alman Lisesi, Fransız Lisesi, Şişli Terakkî, Işık gibi disiplinli ve eğitim düzeyi yüksek tüm özel okullarda okuyanlar Devlet Okullarında yeniden imtihan vererek lise diploması alıyor, olgunluk imtihanına giriyorlardı.

Sonradan bu usul kaldırıldı.

Milli Eğitim Bakanlığı bir bakıma haklıydı, çünkü parayı veren sınıf geçtiği, bizim o zamanki argo ile “Palas” dediğimiz özel okullar vardı. Hayriye Lisesi, İstiklâl Lisesi, Yüce Ülkü Lisesi gibi.

O nedenle bedavadan yedeksubaylık hakkı verilmesin, bedava lise diploması alınmasın diye, tüm özel okul öğrencileri Devlet Okullarında mezuniyet imtihanı vermek zorundaydılar.

Şişli Terakkî Lisesi

Şişli Terakkî Lisesi de bir özel okuldu. Işık Lisesi ile birlikte Selânik'ten gelmişti. Selanik'te eğitime önem veren dönmeleler, önce Işık Lisesi'ni sonra Terakkî Lisesini kurmuşlardı.

Işık, Atatürk'ün askerî okula gitmeden önce gittiği Şemsi Efendi'nin okuludur. Kendisi de bir dönme olan Şemsi Efendi'nin Fevz-i Âti ismi ile kurduğu okul bir diğer kardeş okul olan Terakkî Mektebi, mübadele sonucu Yunanistan'daki Türklerin Türkiye'ye getirilmesi üzerine Selânik'i terk edip İstanbul'a taşınmış.

Cumhuriyetten sonra, Selânik'ten getirtilen çoğu dönme olan Türk'ler, Nişantaşı, Teşvikiye, Şişli bölgesine yerleştirilmişler. Dolayısı ile okulları da bu bölgede faaliyete geçmiş.

Beşiktaş sırtlarındaki bu yöre bahçeli evler ve güzel konaklarla bezeliydi. High School, Amerikan Hastanesi, Güzelbahçe Hastanesi de bu yörede köşkten bozma binalarda idi.

Nişantaşı, Teşvikiye, Maçka'da sadrazam, paşa konakları vardı. Havası manzarası güzel olan bu yer aynı zamanda padişahın oturduğu Yıldız Semtine de oldukça yakındı. Cumhuriyetten sonra çoğu boş kalan bu konaklar okul olmaya çok elverişli idiler, binalar büyüktü, bahçeler büyüktü, haremlî selâmlıklı oldukları için kız - erkek karışık okunan karma okul olmaya da çok uygundular.

Nitekim Şişli Terakkî Lisesi, Abdülhamit'in sadrazamlarından Halil Rıfat Paşa'nın konağında idi. (Konak ve bahçesi Selim Sırrı Tarcan İlk Okulunun karşısındaki park ile kapalı otoparkın bulunduğu alanı kaplıyordu)

Işık Lisesi de bu gün Maçka caddesinde bulunan Işık Lisesi binasının olduğu yerdeki, Naciye Sultan Konağında idi. (Naciye Sultan Enver Paşa ile evlenen padişah kızıdır.)

İstanbul yakasındaki Hayriye Lisesi, İstiklâl Lisesi, Yüce Ülkü Lisesi de böyle büyük konaklarda faaliyette idiler.

Işık ve Şişli Terakkî Liseleri kâr gayesi gütmeyen, vakıf olarak çalışan, ciddi eğitim kurumları idi. Gerçi paralı özel okul konumundaydılar ama bu okullardan mezun olmak pek kolay değildi. Öğretmenler İstanbul'un tanınmış öğretmenleri idi. Yöneticiler çok ciddi idi. Bu okullarda o zamanki deyimle âdeti "Alman Usulü" yani sert, sıkı ve toleranssız bir eğitim sistemi uygulanıyordu. Zaten Şişli Terakkî'nin müdürü Ecvet Gürses Almanya tahsilli idi. Okulu nazi sistemine göre yönetiyor derlerdi.

Mütevelli heyeti, okul yöneticileri ve öğretmenlerin bir kısmı "Selânikli" idiler, ancak bu dönme Selânik'liler eğitimde, kendi inançlarına bağlı kişilere veya kendilerinden olmayanlara hiçbir zaman farklı muamele yapmazlardı.

Ayrıca şurası da bir gerçektir ki, özel yaşamlarında, bize garip gelen bazı âdetleri dışında dönme yahut sabataist denilen bu Selânik'li Türkler, namuslu, çalışkan ve iyi insanlardır.

Ben ve benim gibi Selânik'li olmayan pek çok okul arkadaşım bu dönme okulu denilen okulda, hiçbir ayrıcalıklı muamele görmedik. Gerek okul yıllarında, gerekse daha sonra bu Selânik dönmelerinin hiçbir kimseye kötülüğünü görmedim, genellikle kültürlü, namuslu ve çalışkan insanlar olarak toplumdaki faaliyetlerine şahit oldum.

Lise Mezunu oluyorum

Benim zamanımda, Şişli Terakkî Lisesi son sınıfı iki şube idi. Edebiyat Şubesi 30 kişi, Fen Şubesi 15 kişi.

Her isteyen fen şubesine giremezdi. Fen'e girmek isteyen çocuğun matematiğinin çok iyi olması lâzımdı. Fen Şubesine giren arkadaşlarımız matematiği seven, boş zamanlarında eğlenmek için problem çözen tiplerdi. Ben onlardan değildim, istesem de Fen Şubesine giremezdim, Ecvet Bey müsaade etmezdi. Ger-

çekten arkadaşlarımdan biri fen şubesine girmek için ısrar etti, müdür, ben sana hukuken mani olamam ama, fen şubesine gidersen, ağzınla kuş tutsan mezun olamazsın, Fizik ve astronomi derslerine ben giriyorum seni geçirtmem demiş. O arkadaş da fen şubesine gitmekten vazgeçti. (Bu çocuk edebiyat şubesinden mezun olup Hukuk Fakültesine gitti ve avukat oldu.)

Mayıs sonunda okul kapandı ve sınıfı geçip bir devlet lisesinde bitirme imtihanlarına girmeye hak kazananlar belli oldu.

Fen Şubesinden 3 kişi, (biri bu gün ünlü bir doktordur) Edebiyat Şubesinden de 12 kişi sınıfı geçememiş, bitirme imtihanlarına girme hakkını elde edememişti.

Devlet Lisesi olarak bizim okul “İstanbul Erkek Lisesinde” imtihanlara girecekti. İstanbul Erkek Lisesinde, Lise son sınıfta okunan her dersten jimnastik, askerlik dahil teker teker sözlü imtihana girdik, bütün derslerin imtihanını verirsek lise diplomasına hak kazanacaktık.

Okulda yatıp kalkıyorduk, istediğimiz zaman sokağa çıkıp Nişantaşı'nda, Rumeli Caddesinde dolaşabiliyorduk, kendimizi hapishaneden kaçmış gibi hissediyorduk. O açılmaz büyük kapı, Akkavak sokağına açılan kapı açılmıştı, okul tatildi, sadece biz son sınıfı yatılı okuyanlar okulda kalıyorduk, garip bir hürriyet havası vardı, hürdük, ama yabancı bir okula gidip her dersten imtihan oluyorduk.

İstanbul Erkek Lisesi eski Düyûn-u Umumiye Binasında idi. Hâlen de oradadır. Geniş koridorlar, yüksek tavanlar, çok büyük bir yapı. Bu Devlet Lisesi öğretmenlerinin huzurunda sözlü olarak her dersten imtihan oluyorduk, bizim kendi öğretmenimiz de imtihana giriyordu, ama çoğunluk İstanbul Lisesi öğretmenlerindiydi. Bize iltimas yapmalarına olanak yoktu.

Her dersin teker teker imtihanını verdik, kimi zor, kimi kolaydı. Tarih dersinden benim başımdan çok tuhaf bir olay geçti. Bizim târih öğretmenimiz, İstanbul'un çok ünlü tarih öğretmenlerinden Semih Nafiz Tansu. Gerçek tarih öğretir, öyle filan anlaşımanın tarihi nedir gibi sorular ne sorar ne sordurur.

Tarih imtihanına büyük bir cesaretle girdik bizim hoca orada, İstanbul Lisesi öğretmenleri öyle gıcık tarih soruları soramıyorlar. Biz, tarihin esasını, ruhunu, felsefesini biliyor ve cesaretle anlatıyoruz.

Tarih sınavında, imtihan odasına girdim ki benim hocam, iki genç öğretmen, birde asık suratlı, beyaz bıyıklı, zayıf, aksi tipli bir öğretmen var.

İstanbul Lisesinin genç, güler yüzlü öğretmeni bana kibarca bazı sorular sordu, ben de Samih Nafiz'den aldığım feyizle, cesaretle ve belâgatle anlatmaya başladım, hepsinin yüzü gülüyordu, imtihan iyi gidiyordu. O genç öğretmen "iyi güzel sana son bir soru soracağım" dedi.

— Kurtuluş Savaşının başlarında, bir Londra Konferansı vardır biliyor musun?

— Tabii efendim, dedim ve su gibi anlatmaya başladım. Semih Nafiz memnun, soruyu soran öğretmen memnun ama o aksi ihtiyar pek dinlemiyor, camdan dışarısını seyrediyor.

Genç öğretmen dedi ki

— Londra konferansına bizim taraftan giden Hariciye Vekilinin adı neydi?

Ben hemen:

— Bekir Sami Bey dedim.

Yüzü güldü, "aferin güzel" dedi,

— Yalnız bu Bekir Sami Bey'in bir sıfatı vardı, neydi o?

Bilmiyorum. Bari atayım dedim.

— Bekir Sami Paşa?

— Hayır....

— General Bekir Sami!

— Hayır

— Bekir Sami Efendi...

O ara, ihtiyarın beni dinleyeceği tuttu, sağır olduğunu belli eden bir sesle ve elini kulağına götürerek:

— Ne diyor?.. Ne diyor? Dedi.

Ben şaşladım. O genç öğretmen ihtiyarın arkasına geçti, ağzını oynatarak, fısıltı ile

—Çerkez !... Çerkez Bekir Sami.... dedi

Ben de

— Çerkez Bekir Sami Bey, efendim dedim.

— Aferin, ama bak hocamız duymuyor, kulağı ağır işitir, kulağına bağır dedi.

Ben de eğilip ihtiyar hocanın kulağına

— Çerkez! diye bağırdım.

O an, ihtiyar öğretmen hiç beklenmedik bir şekilde yerinden fırladı.

— Defol !... Defol... Terbiyesiz.... diye bağırıp tepinmeye başladı.

Öteki öğretmenler katıla katıla gülüyorlardı. İhtiyar gözleri yerinden uğramış, ağzından tükürükler saçarak üstüme yürüyordu. Bana Kaç... Kaç diye işaret ettiler, ben de sınıfın kapısını açıp kaçtım.

Meğer ihtiyar öğretmenin lâkabı Çerkez'miş ve Çerkez denilmesine çok kızarmış. Onun için allem etmişler, kallem etmişler, adamın kulağına "Çerkez" diye bağırttırmışlar. Kendi çaplarında eğleniyorlarmış. Olan bana olacaktı. Sonra öğrendim ki ihtiyar bana sıfır atmış. Ötekiler de hep 10 atmışlar, böylece ortalamayı tutturup tarihten geçmişim.

Şöyle böyle, her dersin imtihanı normal gitti. Ancak bizim şubenin matematik imtihanında hâdise çıktı.

Bizim öğretmenimiz yumuşak bir öğretmendi. Zaten matematiği sevmeyenler edebiyat şubesine toplanmıştık. Fen şubesine gidenler zevk için matematik çalışan çocuklardı. Onlar için problem olmadı ama bize İstanbul Erkek Lisesinin hocası hep neden niye diye sorunca, sorulan problemleri çözdüğümüz halde; nedenini, niçinini açıklayamadığımızdan hemen hemen hepimiz

matematikten kaldık. Böylece hiçbirimiz Haziranda mezun olmadık. Durum vahimdi, Eylülde ikmal imtihanına gireceğiz, geçerse lise mezunu sayılacağız ve ondan sonra olgunluk imtihanına gireceğiz, olgunluk imtihanını da verirse üniversiteye girmeye hak kazanacağız.

Müdürümüz Ecvet Bey baktı ki edebiyat şubesinin tamamı matematikten ikmâl kalmış, bu böyle olmaz dedi, size özel ders verdireceğim, yazın okula geleceksiniz ayrıca ücret de ödemeceksiniz, dedi.

O yaz belli günlerde okula geldik, bir sınıfta toplandık. Kuş Hasan isminde bir öğretmen bize son sınıf matematiğini yeniden öğretti. O kadar verimli bir çalışma oldu ki, not almak yok, amaç öğrenmek, hocadan korkmuyoruz. Sürekli neden niçin diye soruyoruz. Kuş Hasan da öğretiyor, sonunda esasen kolay olan edebiyat şubesi matematiğini sular seller gibi öğrendik. Meğer kuralı, işin esasını öğrenirsen matematik kolaymış.

25 Ağustosta İstanbul Lisesinde imtihana girdim. Sorulan soruları takır takır yaptım ve İstanbul Lisesinin Öğretmeni Ömer Beygo sormadan neden niçin anlatmaya başladım. Bizim hocamız susuyor seyrediyordu. Ömer Beygo, tamam tamam geçtin dedi ve sınıftan çıktım.

O gün geçtim, lise mezunu oldum ama sevinemedim. Eve geldim ki kıymetli kedimiz Tonton ölmüş.

Olgunluk İmtihanı

Artık iş olgunluk imtihanına kalmıştı.

Edebiyat şubesinde okuyanlar edebiyat, kompozisyon, tarih ve bir de ister tabiat bilgisi isterse matematikten olgunluk imtihanına girerlerdi. Her dersten en aşağı 5 almak gerekirdi. Ortalama 5-6 olursa orta, 7-8 olursa iyi, 9-10 olursa pekiyi derece ile olgunluk imtihanını vermiş olurdunuz.

Olgunluk derecesi önemliydi. Liseyi iyi derece ile bitirmiştım. Olgunluk derecesi pekiyi olmalıydı ki iyi bir fakülteye gireyim.

Fen şubesinde okuyanlar için olgunluk imtihanı matematik, fizik, kompozisyon ve ister kimya, ister tabiat bilgisinden yapılırdı.

17 Eylülde olgunluk imtihanları başladı. Matematiğe bütün yaz çalışmış ve iyi öğrenmiştim, onun için tabiat bilgisi yerine matematiği seçtim.

Birer gün arayla imtihanlara girdik. En çok sıkıntıyı kompozisyonunda çektim. Yazılacak olan kompozisyonun konusu "insanları tanımak için neye, dikkat etmek gerekir ve insanları tanımak neden lâzımdır?" idi. Zar zor bir şeyler yazdım. Aradan elli yıldan fazla zaman geçti, yedi sekiz kitabım yayınlandı, o soruya bu gün bile nasıl cevap verilir, böyle bir konuda ne yazılır, hal  bilemiyorum.

Diğer derslerden zorlanmadım, hele matematik. İki soru sorulmuştu hemen cevabını yazdım ve yarım saat içinde k ğıdımı verip sınıftan  ıktım. Meğer sorunun birinde bir işaret hatası, yapmışım ve  akmışım.

Hayatımın seyri değişti o günkü hatam yüzünden. Sonuçlar birkaç gün sonra açıklandı. Edebiyat 10, Kompozisyon 7, Tarih 7, Matematik 4. Bir puan eksikliği nedeniyle olgunluk imtihanını verememiş ve  niversiteye girme hakkını elde edememiştim. Bir yıl evde oturacak, ertesı yıl haziran ayında yeniden matematik olgunluk imtihanına girecektim, verirsem ne    , veremezsem eylülde bir hakkım daha vardı, onu da veremezsem artık  niversiteye giremezdim.

Ertesi yıl Haziran ayında, Taksim Lisesinde (sonra ismi Atatürk Erkek Lisesi oldu) matematik imtihanını vererek yüksek tahsil yapma hakkını elde ettim. Ama bir yıl kaybetmiştim. Meğer o yıl, Edirne Lisesinin Fen şubesinin tek kız  ğrencisi, her dersi 10 olan okulun en zeki ve en  alışkan  ğrencisi N zh t Etker, imtihanları verdikten sonra hastalanmış, zat lc np olmuş, İstanbul'a  niversiteye gelememiş. O da bir yıl evde oturmuş, sonraki yıl Teknik  niversiteye girecekmiş, burs alamamış, Milli Eğitim Bakanlığı burs verdiği için, istemeye istemeye Yüksek Ticarete gelmiş, ben de o okula gelmiştim. Kader; karşılaştık ve ona  şık oldum. Tanıştıktan beş yıl sonra evlendik.

Bu macerada yalnız değildim. Büyük bir çoğunluk liseyi bitirdiği yıl  niversiteye giremedi.

Son sınıfta çekilmiş bir fotoğrafımız var. Ona bakıyorum da... Sınıfımızdan profesörler, doktorlar, hukukçular, mimarlar, bankacılar, tüccarlar, yöneticiler neler neler çıkmamış ki. Hemen hepimiz bir şey olmuşuz, toplumda bir yer almışız. İstanbul'un en ciddi, en disiplinli okullarından birinde okumuştuk, hepimiz iyi aile çocuklarıydık. Yine de üniversiteye girmekte zorluk çektik, hem de çok zorluk.

Bu günkü gençlere şunu söylemek gerek ki, bizim zamanımızda, lise mezunu olmak bir olaydı. Lisede okumak da bir ayrıcalıktı. Lisede okumak kolay değildi, lise eğitimi zordu, herkes kolay kolay lise bitiremezdi.

Hem lise öğrencisi sayısı hem de lise sayısı azdı o zamanlar, tabi İstanbul'un nüfusu da azdı. 1940 1950 Yılları arasında İstanbul'daki liseler hakkında biraz bilgi vermek gerekir diye düşünüyorum.

Bu günkü durumla o zamanki durumu kıyaslamak olanaksız. Bu gün gerek Türkiye'de gerek İstanbul'da o kadar çok lise var ki. Özeli, resmisi, meslek liseleri, kolej'ler... Eskiden kolej denilince akla Boğazdaki ünlü Amerikan Koleji, yani Robert Kolej ve Amerikan Kız Koleji gelirdi, oysa bu gün kolejden geçilmiyor.

Oysa bizim zamanımızda bir lise öğrencisi İstanbul'daki bütün liseleri bilirdi, hattâ bütün Türkiye'deki liseleri bile sayabilirdi. Lise sayısı o kadar azdı.

Trakya'da sadece Edirne'de bir lise vardı, bir de öğretmen okulu. Çanakkale dahil; koca Trakya'da başka lise yoktu.

İstanbul'da sadece, gayrimüslimlerin devam ettiği, sanırım Lozan anlaşması gereği fâaliyet gösteren pek çok azınlık okulu vardı. Bunların arasında Rum Liseleri, Ermeni Okulları, Yahudi Okulları da vardı. Bunların çoğu bu gün kapanmış durumda.

Bir de yabancı dille eğitim yapan Fransız, Alman, Avusturya, İtalyan, İngiliz, Amerikan okulları vardı ki çoğu bu gün de faaliyette. Bu okulların en meşhurları Robert Kolej, Dam de Sion, Sen Jozef'ti. Fransızca eğitim yapan tek Türk Lisesi Galatasaray'dı.

Yabancı dille eğitim yapan okulların ücretleri çok yüksekti. Giriş serbestti, imtihan filan yoktu, parayı veren girer, ancak okuyamazsa hemen okuldan atılırdı. Okullar hem paralı hem de eğitim sıkı idi.

Bu nedenle bu okullara mali durumu oldukça iyi olan ailelerin çocukları gidebilirdi. Orta halli ailelerin, memurların çocukları parasız olan devlet liselerine gitmek zorundaydılar.

İstanbul'da sadece kızların devam ettiği kız liseleri vardı. Bunlar Kandilli Kız Lisesi, Erenköy Kız Lisesi, Çamlıca Kız Lisesi ve İstanbul Kız Lisesi (sonra Cağaloğlu Anadolu Lisesi) idi.

Erkek liseleri ise Haydarpasha, Kabataş, İstanbul Erkek, Vefa, Pertevniyal ve Taksim liselerinden ibaretti.

Özel Türk Liseleri ise genellikle karma, kız erkek karışık okunan liselerdi. Bunlar da ücretli idi. Ama ücretler makul düzeyde idi. Şişli Terakkî, Işık ve sonradan kapanmış olan Boğaziçi en ciddileri idi.

Bir de "Palas" denilen özel liseler vardı. Hayriye Lisesi, Yüce Ülkü Lisesi, İstiklâl Lisesi, Bu liselere gidenlere pek iyi gözle bakılmazdı. Bunlar tembel, haylaz, zengin çocuklarının gittiği disiplinsiz, eğitim kalitesi düşük olan liselerdi. Para gücüyle sınıf geçildiği söylenirdi. Bu liselerden mezun olanların üniversiteye gitmeleri vâki değildi.

Bu okulların hepsi kapandı. Özel okullardan o zamanlar da çok ciddi ve çok disiplinli olan Şişli Terakkî ve Işık Liseleri bu gün de başarılı bir şekilde eğitim veriyorlar.

Yüksek tahsile olanak tanıyan sadece iki meslek lisesi vardı ki, bunlar Beyoğlu ve Sultanahmet Ticaret Liseleri idi

Hepsi bu kadardı. İstanbul'da başka lise yoktu. Üniversiteye nasıl girilirdi?

Liseden mezun olunacak ve olgunluk imtihanı verilecekti. Üniversitelere ve Yüksek Okullara genellikle imtihansız girilirdi. Bazı Fakülteler sadece fen şubesi mezunlarını alırdı, ayrıca öncelik sıralaması yapılırdı. Önce fen şubesinden mezuniyet pekiyi, olgunluk pekiyi olanlar sonra, mezuniyet pekiyi olgunluk iyi olanlar, sonra iyi –iyi,... Böyle sıralama yapılırdı.

Ancak İstanbul Teknik Üniversitesine girmek için ayrıca matematikten özel imtihan olunurdu. Güzel Sanatlar Akademisinde resimden imtihan yapılırdı.

Doğrusu şu ki lise bittikten ve olgunluk imtihanı da verildikten sonra yüksek tahsil yapmak bir problem değildi. Problem, istenilen üniversiteye girmektir. Onun için lise bitirme ve olgunluk derecesi de çok önemli idi. Ama en kötü derecelere mezun olanlar bile, mühendislik, tıp, eczacı gibi çok revaçta olanlar hariç girecek bir yer bulurlardı.

Hukuk, İktisat, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Ticaret ve benzerlerine girmek çok kolaydı, ne giriş imtihanı vardı, ne de dereceye önem veriliyordu. Hangi branş olursa olsun, bir fakülteye veya yüksek okula girmek kolaydı da, mezun olmak için mutlaka çalışmak, öğrenmek ve öğrendiğini imtihanlarla ispatlamak gerekirdi.

Yukarıda da anlattığım gibi, Eylül'de olgunluk imtihanını veremeyince, üniversiteye girmek imkânı kalmamıştı. Bir yıl evde oturmak zorundaydım. Gelecek Haziranda yine olmazsa gelecek Eylülden matematik imtihanını vererek "olgunluk" imtihanını tamamlamak zorundaydım, ondan sonra, artık neresi olursa olsun bir üniversiteye girecektim.

Liseyi bitirmiş fakat üniversiteye girememiş 19 yaşında bir genç ne yapar? Ev, Ada'da. Kış bastırınca Ada'da kimseler kalmaz. Evde üç kişiyiz, annem, babam, ben, bir de kedimiz var.

Sonbahar çabuk geçti, 1946 yılı kışı başladı.

Babam, Devlet Deniz Yollarında memur. Her gün vapurla İstanbul'a iniyor, iş yeri Karaköy'de, ben ne yapacağım? Sıkıntıdan patlıyorum. Kendimi kitap okumaya verdim.

2. 1946 Yılı

• Demokrat Partinin Kuruluşu

1946 Yılı siyasî yaşamımızda çok önemli bir yıl oldu. Demokrat Parti kuruldu, çok partili hayata geçildi, ünlü 946 seçimleri yapıldı. Bizim küçük Adamızda da siyasî hareketler başladı.

Bizim Ada Bahriye Adası. Ada'nın Türk halkının çoğunluğu Bahriye ile ilgili. Emekli subayların hemen hepsi İsmet Paşa'cı.

İsmet Paşa'nın Ada'da evi var, kardeşi Hasan Rıza Bey de Ada'da oturuyor, babamın arkadaşıdır. CHP kendiliğinden Ada'da çok kuvvetlidir.

Ada'da Halk Evlerinin küçüğü olan "Halk Odası" bile vardır.

İsmet İnönü, her ne kadar ülkeyi sert bir şekilde yönetmekte ise de, batılların, özellikle Amerika'nın yönetim tarzına özenerek bizim de çok partili demokratik düzene geçmemizi istemiş.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinden çıkan muhaliflerin özellikle Celâl Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün öncülüğünde ilk ciddi muhalefet partisi Demokrat Parti kurulmuş.

Demokrat Partinin kuruluş tarihi 7.Ocak.1946.

O tarihte ben, okula gitmiyorum, evdeyim. Bizim Ada'da da Demokrat Parti kuruluyor ama üye sayısı beş on kişiyi geçmiyor

• 1946 Seçimleri

İnönü çok partili rejimde kararlıydı. Ancak kendi partisinin ileri gelenlerinin bazıları bu işin zamansız olduğunu düşünüyorlar hele içlerinden çıkan Celal Bayar, Adnan Menderes gibi milletvekillerinin ayrı bir parti kurarak karşılına geçmelerine tahammül edemiyorlardı.

Seçimler normal olarak 1947 yılında yapılacaktı. CHP'liler Demokrat Partinin daha kuvvetlenip gelişmesine fırsat vermek için seçim tarihini öne aldılar ve 21 Temmuz 1946 da ilk kez, tek dereceli bir seçim yapıldı.

Açık oy, gizli tasnif sistemi ile yapılan ve gerçekte hileli seçim olan bu seçim sonucu CHP'nin razı olduğu kadar Demokrat Par-

tili veya bağımsız milletvekili seçilmiş oldu. Ezici çoğunluk gene CHP de idi. Yeni seçilen Demokrat Parti milletvekillerinin sayısı azdı ama bunlar çok etkili bir şekilde muhalefet yapıyorlardı. Sloganları “Yeter Söz Milletindir” idi. CHP’nin baskısından bıkmış olan geniş halk kitlelerinin hislerine tercüman oluyorlardı. Ciddi gazeteler, gençlik, üniversite ve aydın kitlenin büyük çoğunluğu CHP’ye karşı idi, Demokrat Parti’den ümitleniyorlardı.

• **Rus Notası**

Seçimlerden biraz sonra, 8 Ağustos 1946’da Rusya bize bir nota vererek Boğazlarda hak istedi. Savaşta kurtarıcı olarak girdiği her ülkeyi (Polonya, Romanya, Bulgaristan v.s.) işgal eden kendisine peyk yapan, komünist rejimi yerleştiren Rusya, bizi de peykleri arasına mı alacaktı? Çok büyük bir tehlike ile karşı karşıya idik.

İsmet İnönü, Celâl Bayar ve Demokrat Parti’nin diğer ileri gelenleri ile de görüştükten sonra, Rus notasını derhal reddetti.

Savaş kazanmış mağrur Stalin’e hayır cevabının verilmesinde yegâne güvencemiz Amerika idi. Türkiye Amerika’ya yaklaşıarak Rus tehlikesine karşı durdu ve böylece Amerika’nın stratejik müttefiki olduk.

• **Demokrat Parti’nin Gelişmesi**

Rivayet ederler ki, İnönü, “Öldüğümde millete iki eser bırakmış olacağım, biri Köy Enstitüleri, diğeri de çok partili düzen” dermiş.

İnönü, 1946 yılını demokratik düzene geçişi sağlamak için çalışarak geçirdi. Kendi partisi içindeki müfritlerle olduğu kadar, muhalefet partisi olan Demokrat Parti’nin müfritleri ile de uğraşıyor, kendisini partiler üstü bir yere koymaya çalışıyordu.

Büyük halk kitlelerine dayanan Demokrat Partililer, valilerin kaymakamların, diğer devlet memurlarının kendilerine karşı tavır aldıklarından, hep CHP’yi kolladıklarından şikâyetçi idiler.

İnönü bir hâkem gibi tarafları dinliyordu. Sonunda 12 Temmuz 1946’da radyodan İnönü’nün bir beyanı okundu “12 Temmuz beyannamesi” denilen bu bildiride İnönü, tüm partilerin idare mekanizması önünde eşit olduğunu, kendisinin de cumhurbaşkanı olarak her partiye eşit uzaklıkta durduğunu belirtiyordu.

Demokrat Partililer durumdan çok memnundular. CHP'nin müfritleri ise onun yanlış yaptığını düşünüyorlardı. Özellikle çok sert; ve otoriter bir kişiliği olan Başbakan Recep Peker durumdan hiç memnun değildi.

İnönü, "Atatürk Serbest Fırka döneminde başarılı olamadı, ben ise başaracağım. İleride seçimleri Demokrat Parti kazansa bile, yine beni Cumhurbaşkanı yaparlar" diye düşünüyordu.

İnönü hep tarafsız bir cumhurbaşkanı gibi davranmaya çalıştı. Yurt gezisine çıktı. Yanına CHP ve DP milletvekillerini aldı; böylece partilileri birbirinden ayırmadığı mesajını vermek istiyordu.

Bu arada gelişmekte olan Demokrat Parti'nin içinde de kaynaşmalar oldu. Bayar ve Menderes'e karşı olanlar, daha sert muhalefet yapılmasını isteyenler, DP den ayrılarak Osman Bölükbaşı'nın başkanlığında Millet Partisi'ni kurdular.

İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde, savaşa girmemiştik ama memleket ekonomik açıdan kötü durumdaydı. Tarım hala ilkel metotlarla yapıyordu, sanayimiz ise Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş olan fabrikalardan ibaretti.

Demokrat Partililer acımasızca muhalefet yapıyorlar, iktidardaki CHP ise halka şirin görünmek çabasıyla, bu günkü tabirle "popülist" davranışlarda bulunuyordu. Seçmene şirin görünmek için bu dönemde CHP İktidarı devrimlerden taviz vermeye başladı, Köy Enstitüleri tırpanlandı. Toprak reformu rafa kalktı, İmam Hatip Okulları, İlahiyat Fakültesi, Kuran Kursları hep bu dönemde verilen tâviz eseri olarak ortaya çıktı.

* * *

1946 Yılı Haziranında bu kez Taksim Lisesinde olgunluk imtihanına girdim. İmtihan zor değildi, zaten geçen yıl pisipisine çakmıştım, imtihanı verdim. Artık hem lise mezunu, hem de olgunluk imtihanını vermiş Üniversite'ye girmeye hak kazanmış bir öğrenciydim.

O yaz, kızlı erkekli arkadaş gurubumuzla kâh deniz kenarlarında, kâh çamlarda eğlenerek, geceleri plaj gazinosunda dans ederek hoşça vakit geçirdim.

Sonbahar geldi, artık bir fakülteyi seçmem gerekiyordu.

3. Yüksek Tahsil

Yüksek Ticaret Okulu ve Nüzhet ile Tanışmam

Ben esasında Tıbbiye'ye gitmek istiyordum ama eğitim süresi çok uzun diye vazgeçtim. Hiç aklımda yok iken bir arkadaşım aklımı çeldi "Yüksek Ticarete git, orayı bitirince ister memur, ister tüccar olursun, hem o okul öyle mühendis mektebi gibi tıbbiye gibi zor da değildir, giriş imtihanı da yok" dedi, işime geldi.

Okula kaydoldum. Sınıflar çok kalabalık, hele birinci sınıf. Yer tutmak için guruplar oluşmuş, herkes birbirine yer tutuyor, yoksa en arkalara düşüyorsun, ders dinlenemiyor. Ben de kızılı erkekli bir guruba katıldım tesadüfen. Bu gurubun içinde sonradan tüm hayatımı değiştirecek olan gözlüklü, dik burunlu ve çok havalı bir kız vardı; Nüzhet. Çok sempatik ve de çok akıllı. Edirne Lisesini birincilikle bitirmiş, bitirme ve olgunluk notları pek iyi pek iyi. Yani istediği fakülteye girebilir, o zamanlar girilmesi en güç yer olan "eczacı"ya bile girebilir. Ama ailesi Edirne'de; İstanbul'da kalacak yeri yok, öğrenci yurdunda kalması gerek ama onun için de burs lâzım. Burs aramış, aramış bulamamış, sonunda istemeye istemeye Milli Eğitim Bakanlığının Ticaret Lisesine öğretmen yetiştirmek için verdiği bursu bulmuş ve Yüksek Ticaret'e yazılmış. Burs ayda 60 Lira, elli lirasını Lâleli Kız Talebe Yurdu'na veriyor, on lirası da kendisine harçlık kalıyor.

Benim öyle bir derdim yok, evim Ada'da vapur 5 kuruş, tramvay da birinci mevki 5, ikinci mevki 3 kuruş.

Okul Yılları

Okulda Yüksek Matematik ve Ticari Hesap dersleri de var. Nüzhet öyle bir matematik biliyor ki ben şaşırıp kalıyorum. Sene sonu imtihanlarında o, yüksek matematikten 10 aldı, ben zar zor beşi koparabildim.

Tabii o sınıf birincisi oldu, ben de ona yaranabilmek için çalışa çalışa, arkasından ikinci oldum.

Bizim kızılı erkekli bu grubumuz çok çalışkandı. Hem çalışır hem de eğlenirdik. (Sonunda bu gruptan üç çift birbiri ile evlendi. Halil- Hesna Başol, İlhan - Şadıman Aksu ve biz)

İkinci sınıfa geçtiğimizde, sınıfımızın en zeki ve en parlak öğrencisi olan Nüzhet hastalanıp Sanatoryuma yattı. Okulda devam mecburiyeti vardı. Devam edemediği için imtihanlara da giremezdi tabii.

Sene sonunda önce iki dersten eleme imtihanı yapılırdı, elemeyi geçenler kalan derslere sözlü olarak girerlerdi. Elemeyi geçemeyenler Eylülde bir daha girer ve kalan tüm derslere sözlü girerdi. Eleme ders konularından biri mutlaka Muhasebe idi. Diğer dersin hangisi olacağı imtihana bir hafta kala açıklanırdı. Böylece öğrenci her dersi çalışmak zorunda kalırdı.

Çok zor ve çok ağır olan bu imtihanları verdik ve mezun olduk. Nüzhet ise, bizden çok sonra mezun oldu. Çünkü uzun yıllar hastanede yattı, ameliyat oldu, iyileşti, 1951 yazında evlendik ve Nüzhet evli iken okula devam etti ve bitirdi.

İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu, Sultanahmet Meydanının dibinde, Dikilitaş'ın arkasında, büyük taş bir binaydı. Hâlâ duruyor, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinin idarî binalarından biri sanırım.

İsminden de anlaşılacağı üzere, 1800'lü yıllardan beri çeşitli isimlerde ve düzeylerde faaliyet gösteren bu okul bilgili tüccar, muhasebeci, bankacı, iktisatçı, kısaca bu günkü dille (İşletmeci) yetiştiren çok önemli bir okuldu. İzmir'de de bir benzeri kurulmuştu, ama o okul pek başarılı olamamıştı. Benzer konularda faaliyet gösteren bir diğer kurum da İstanbul Üniversitesine bağlı İktisat Fakültesi idi.

İktisat Fakültesinde "İktisat Bilimi" okutuluyordu. Almanya'da Nazi zulmünden kaçmış, dünya çapında profesörler ders verirdi orada. Fakültede genellikle makro ekonomi okutulurdu, mikro ekonomiye önem verilmezdi. Bu nedenle öğrenciler en basit muhasebe bilgisinden bile yoksun olarak yetişiyorlardı.

Oysa Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu, kısaca "Yüksek Ticaret" ise bilim ile pratiği birleştirerek verirdi. Esas, bilimin ve bilginin hayatta nerede ve nasıl kullanılacağını bilmektir. Öğrenci-

ler okuldan mezun olur olmaz hemen bir iş yapacak şekilde yetiştirilirdi. Örneğin okuldan mezun olan bir kişi, bir işletme muhasebesini hemen yönetebilecek düzeyde olurdu, öğrenciler özellikle muhasebe ve malî hukuk bakımından çok iyi yetiştirilirdi.

Temel ders muhasebe idi. Genel muhasebeden başlayıp şirket muhasebesi, maliyet muhasebesi, banka, sigorta muhasebeleri hatta devlet muhasebesi dersi bile okunurdu. Ticari hesap, yüksek matematik, sigortacılık dersinden tutun da, ulaştırma, mal bilgisi, ticaret tarihi, medeni hukuk, ticaret hukuku, iş hukuku, malî hukuk hattâ anayasa hukuku bile okunurdu.

Neredeyse Hukuk Fakültesinde hangi ders okunuyorsa hepsini okuyorduk. Roma Hukuku, Sıddık Sami'nin ünlü İdare Hukuku hariç. Hele Ticaret Hukuku ve Borçlar Hukuku. Bu derslerde Hukuk Fakültesi öğrencilerini sollardık, onlardan daha çok bilirdik.

Hocaların bir kısmı Hukuk Fakültesinde, İktisat Fakültesinde ders veren profesörlerdi. (Sıddık Sami Onar, Mazhâr Nedim Göknîl, Kemalettin Birsên, Teknik Üniversiteden Hüsnü Hâmit Sayman gibi) ayrıca Serkez Nihat, Nihat Sayar, İsmet Alkan, Osman Fikret Arkun, Nail Esin, Fazıl Gülçür gibi ünlü ve deneyimli hocaların yanında, iş hayatının bilgili yöneticileri de hocalık yaparlardı. Büyük bir sigorta şirketinin genel müdürü olan Bedîi Yazıcı, sigorta dersi; büyük bir ekonomist olan Hazım Atıf Kuyucak para-banka dersi, Hesap Uzmanları Kurulu İstanbul Grup Başkanı Rasim Saydar, Muhasebe dersi verirdi.

Bu kadar dersi öğrenmek hiç de kolay değildi.

• **Birincilikle Mezun Oluyorum**

Okula çok kolay girilir, fakat çok zor mezun olunurdu. Birinci sınıf neredeyse bin kişiye, her yıl en çok yüz, yüzelli kişi mezun olurdu. Doğrudan doğruya, hiç ikmale kalmadan mezun olmak pek zordu.

Benim okuduğum dönemde, Haziranda sadece 20 kişi mezun olduk. İlk sınıfta Nüzhet birinciydi, ben ikinciydim. O hastalandı, ikinci sınıfta okula devam edemedi, o nedenle sonra ben hep birinci oldum...

Birincilik, ikincilik not toplamı ile belli olurdu. Sınıfı geçmek için her dersten en aşağı on üzerinden beş almalı ve notların ortalaması da altı olmalıydı, yani bir öğrenci her dersten 5 alsa ve derslerin hepsinden geçse ortalamayı tutturamadığı için (buna üssü mizan denirdi) sınıfta kalırdı.

Bu nedenle her öğrencinin aldığı notların toplamı da bir cetvel halinde ilân edilirdi. En yüksek not toplamını almış olan da sınıf birincisi olmuş olurdu. İşte ben ilk sene ikinci ondan sonra her yıl en yüksek not toplamını elde ederek sınıf birincisi olarak mezun oldum.

Mezun olmak bir şey değil, iş bulmak önemliydi. Tüccar çocukları için pek problem yoktu. Babaları onları eğitilmiş birer tüccar olarak kendi yerlerine geçmeleri için okula yollamıştı. Bunlara örnek sınıf arkadaşlarım Ömer Kavala, ünlü tekstilci Ali Osman Boyner'dir. (Cem Boyner'in babası)

Bir kısım öğrenciler ise burslu okuyordu. Milli Eğitim Bakanlığından burs alanlar, Ticaret Liselerinde öğretmen olacaklardı. Şeker Şirketinden burs alanların ise işleri hazır, Şeker Şirketlerinde çalışacaklardı. Asıl problem benim gibi memur çocuklarıydı. Bizler için bir bankaya girmek, bir müfettişliğe kapağı atmadan başka çare yoktu. Özel sektör o kadar cılızdı ki hepimizi istihdam etmesine imkân yoktu.

Ben okulu birincilikle bitirdiğim halde bana iş teklif eden olmadı. Halbuki benim mezuniyetimden tam on yıl sonra, aynen benim gibi okulu birincilikle bitiren bir genci Koç hemen işe almış. Koç'un ilgilileri okula gelmişler birinci olan çocuğu alıp götürmüşler. Bu genç sonra Koç Camiasında çok yüksek mevkilere çıktı.

Bense iş bulamadım, askere gittim, askerliğimi yaptıktan ve yine bir süre işsiz kaldıktan sonra, yani mezun olduktan 1,5-2 yıl sonra Hesap Uzmanlığı imtihanını kazanarak iş sahibi olabildim.

4. Askerlik

• Askerlik Kampı

Liseyi bitirip yedek subay olma hakkını elde edenlerin, Yedek Subay Okulu'na gidebilmeleri için önce "Acemi Eğitimi" yapmaları gerekirdi. Bu amaçla, yüksek tahsil yapmamış olan, yedek subay adaylarının eğitim yapacağı özel birlikler vardı, bunların en ünlüsü, Çanakkale'deki "Doğanarслан" dı. Bu Doğanarслан denilen yerde, büyük mahrumiyetler içinde, çok ağır şartlarda iki ay acemi eğitimi yapılmış. Doğanarслан'da eğitim yapanlar, susuzluk, açlık, pislik içinde geçen o acı günleri anlatırlardı.

Yüksek tahsil yapanlar ise bu Doğanarслан'a gitmezler, üniversitede okurken, yazın iki ay süre ile "askerlik kampı" yaparlardı. İstanbul'da biri Rumeli Kavağında biri Kilyos'ta iki kamp yeri vardı, sonra Bakırköy'de de bir kamp yeri açıldı. İki ay süren ve acemi eğitimi yerine geçen bu kamplarda öyle Doğanarслан'daki gibi sefalet çekilmezdi. Sadece asker elbisesi giyilir, çadırda yatılır, karavana yenir ve üniversite öğrencileri için pek basit gelen acemi eğitimi yapıldı. Eğer bir yüksek tahsil öğrencisi bu kampa katılmamış ise yedek subay okuluna girmek için lise mezunlarının acemi talimi yaptığı Doğanarслан'a gitmek zorundaydı, onun için üniversite öğrencileri mutlaka bu "Askerlik Kamplarına" giderlerdi.

Kız öğrenciler de askerlik kampı yapardı. Onların talimleri daha çok okullarda ders şeklinde olurdu. Yüksek Ticaret, İktisat Fakülteleri öğrencileri, okullarda askerler tarafından eğitilirlerdi, onlar "levazım" dersleri görürdü. Fen Fakültesi, Mühendislik gibi teknik konularda okuyan kız öğrenciler de "uçaksavar" gibi konularda askeri eğitim görürlerdi. Bu askeri eğitimi görmeyen kızlar mezun olsalar dahi diploma alamazlardı. Onun için kız erkek her yüksek tahsil öğrencisi askerlik kampı yapardı. Sanırım bu zorunluluk 1950 yılına kadar devam etti.

Ben de, ikinci sınıfa geçtiğim 1947 yılı yazında Kilyos'ta iki ay askerlik kampı yaptım. Sınıf arkadaşlarımızın bir kısmı Anadolu Kavağında, büyük bir kısmı da Kilyos'ta kampa gitti. Kızlar da Nişantaşı'ndaki Nişantaşı Kız Lisesinde, levazım dersi görerek Askerlik kampı yapmış oldular.

Bizim kamp yeri, Kilyos köyünün tam karşısındaki bu gün turistik otellerin bulunduğu sahildeydi. O zamanlar Kilyos'ta in cin top atıyordu. Çünkü tüm o bölge “memnu mıntıka” yani yasak askeri bölge idi. Siviller giremezdi. Kilyos köyünde oturanların özel hüviyetleri vardı. Sarıyer'den Uskumru köyü oradan da Kilyos'a külüstür bir otobüs ile gidip gelirlerdi.

Sahilde büyük toplar, geride ağır makineli tüfek yuvaları vardı. Bütün sahil boyunca derin bir “tank hendeği” kazılmıştı. Bu bölge çıkartmaya çok uygun olduğu için tahkim edilmişti. 1945'te savaş bittiği halde hâlâ memnu mıntıka devam ediyordu. Belki de muhtemel bir Rus çıkartmasından korkuluyordu.

Güzel, pudra gibi incecik kumu olan sahile yakın kırılık bölgeye her biri 30-40 kişi alan uzun çadırlar kurulmuştu. Bizler, yüzlerce genç, paldır küldür geldik. Önümüzde uzun bir kumsal, tatlı tatlı esen rüzgârla gelen dalgalarla engin bir deniz.

Ot yataklarımız, asker elbiselerimiz, postallarımız ve tüfeklerimizle gerçek mehmetchiklere benziyoruz! Başımızda bir üsteğmen var. Bir de küçük bir askerî birlik; onlar gerçek asker. Üsteğmen çok anlayışlı biri.

Bizler üniversite öğrencileri, sağlıklı, çakı gibi delikanlılarız, okuma yazma bilmeyen köylülere, askere alındıklarında uygulanan “acemi tâlimi” yapacağız. Tüfek as, tüfek çıkart, yat, kalk v.s. uygun adım yürü gibi. Cahil köylülerin iki üç ayda öğreneceği şeyleri bizler kuşkusuz en çok üç günde öğreniriz. Nitekim öyle oldu. Üsteğmen bizi serbest bıraktı. Sabah kalkıyoruz, kahvaltı, sonra doğru deniz... Öğle sıcağında uyku, öğleden sonra biraz talim ve gene deniz.

Yüzme bilmeyen arkadaşlara yüzme öğrettik, güreşe meraklılar güreşti, kumarcılar kumar oynadı. Sohbet erbabı, sohbetle, eğlenceyle vakit geçirdi.

Her şey çok güzeldi ama İstanbul'u da, evimizi de özlüyorduk. Birkaç kez izinli olarak şehre geldik ama bu yetmedi.

Cumartesi Pazar günleri talim yok. Kaçak olarak İstanbul'a gitsek? Nasıl gideceğiz. Bulunduğumuz yer askerî yasak bölge.

Hiçbir ulaşım aracı yok. Dağlardan tepelerden, Sarıyer'e bir gidebilsek, ondan sonrası kolay.

Ona da çare bulduk. Arkadaşlarımızdan birisinin babası Albay'dı, bizim bölgenin haritasını elde etmiş. Haritadan nirengi noktalarını işaretleyerek Kilyos'tan dağ-tepe-bayır hiçbir askeri birliğe görünmeden Sarıyer'e varmanın yolunu bulduk. Cumartesi günü sırtımızda asker elbisesi, sivil elbiselerimiz de elimizdeki çantada, üç beş saat tepelerden yürüyerek, Sarıyer'in dış mahallelerine varıyorduk, bir kenarda asker elbiselerini çıkarıp sivilleri giyiyor ve Sarıyer'den vapura binerek İstanbul'a geliyorduk.

Temmuz-Ağustos ayları böyle zevkli bir tatil şeklinde geçti. Sürenin sonunda bir albay geldi, teftiş verdik, çakı gibiydik rap rap yürüdük, beğenildik. Böylece askerlik kampı bitti, artık Doğanarslan tehlikesi yoktu. Doğrudan yedek subay okuluna gidebildik.

31. Dönem Yedek Subay Okulu

Ben 1949 yılında 31. dönem olarak Ankara'daki yedek subay okuluna gittim.

O zamanlar yedek subaylık altı ay okulda öğrencilik, altı ay da subaylık yapmak şeklindeydi. Yedek Subay Okulu'nun büyük kısmı Ankara'da, Harp Okulu yakınında iki büyük binada idi. Ayrıca İzmir'de Ulaştırma, İstanbul'da Haliç kenarında İstihkâm ve Tuzla'da Uçaksavar okulları vardı.

Herkes mesleğine göre bir okula girerdi, mühendisler istihkâma, ulaştırmaya ayrılırdı. Yüksek Denizcilik Okulu mezunu olanlar, gemi inşa mühendisleri Bahriye'ye girerlerdi.

İlk kez, 30. dönemde, esas mesleği denizcilik olmayan 30 öğrenciyi Bahriye'ye aldılar.

Arkadaşlardan Nihat Yılbar'da yedek subaylığını Ada'da yapmıştı. Nasıl? Torpil ile. Yani Bahriyelilerin tavsiyesi ile. Ada'dan üç arkadaş Ankara'ya yedek subaya gidiyoruz. Biz de torpil yaptırır, Nihat gibi, Bahriyeye gireriz dedik. Hepimizin Bahriyeli tanıdığı var. Ceplerimiz torpil kâğıtları, tavsiye mektupları dolu.

Sadece akıllı biz değilmışız, yedek subay okulu komutanına o kadar çok tavsiye mektubu gelmiş ki okul komutanı çareyi kura-da buldu. Kura çekildi, biz üç arkadaştan birisi (Acem İsmet) kurayı kazandı diğer ikisi kaybetti, piyade sınıfına ayrıldık.

31. dönem, yedek subay okulu tarihinin en kalabalık dönemi-dir. Bunun nedeni bundan böyle lise mezunları da askerliklerini er olarak yapacaklar sadece yüksek tahsilliler yedek subay ola-caklar diye bir şayanın çıkması idi. (Gerçekten de yıllar sonra durum böyle oldu.) Bu şayia üzerine ne kadar asker kaçağı, ba-kaya, saklı kişi varsa ortaya çıktı ve 31. döneme tam 3000 kişi başvurdu. Çoğu lise mezunu, bunların içinde çoluk çocuk sahibi, yaşlı başlı olanlar bile vardı.

Okul binası yetmedi, sınıflar yatakhaneler tıklım tıklım doldu. Çoğunluğu piyade yaptılar.

Okuldaki eğitim çok sertti ve çok ciddi idi. Hem gayet ağır ta-lim yaptık hem de çok ciddi ders okuduk. Lise mezunu, özellikle Köy Enstitüsü mezunu arkadaşlarımız derslerden bayağı sıkıntı çektiler. Öğrenci gibi ders çalıştık Ayrıca -15 derece soğukta talim de yaptık. Sırtımızda tüfek, karlar içinde yattık, kalktık, yürüdük.

Şubat ayında 12 gün sömestr tatili oldu. Hemen İstanbul'a geldim. Nüzhet'le buluştum tabii. Karlar içindeydi İstanbul.

Tatil çabuk geçti, yine okul, yine ders ve talim, sonunda 20. Nisanda subay çıktık.

Subay elbiselerini giydik, omuzlarımızda da asteğmen oldu-ğumuzu gösterir "demir" leri taktık. Attı ay asteğmenlik yaptıktan sonra "yıldız" takacağız, yani teğmen olacağız. Kuraları çektik. Bana "Ezine" çıktı. Nerede bu Ezine? Çıkartamıyorum. Ege civa-rında bir yerdir diye düşünüyorum.

"Muş"u çeken bir arkadaşım Doğu Anadolu'da dedi, benimle dalga geçiyormuş. Sonra öğrendim, Çanakkale'nin güneyinde, küçük bir kasaba imiş.

Nasıl gidilir? İstanbul'dan vapura bineceksin, Çanakkale'de ineceksin, otobüsle güneye doğru gidip Ezine'yi bulacaksın.

Usuldendi, kış döneminde okuyan yedek subaylar, 23 Nisan'da subay çıkarlar, bir hafta izin yapıp 1 Mayıs'ta kıtalarına giderler. Mayıs'tan başlayarak altı ay yedek subaylık yapacağız ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramında terhis olacağız.

* * *

20 Nisan 1950 ile 1 Mayıs 1950 arasında 10 gün tatil var. 1 Mayıs'ta kıtamızda olacağız.

Bu sırada Nüzhet Sanatoryumda yatıyor, ameliyat olmuş, iyileşmiş. Artık hastaneden çıkacak. Yazı Edirne'de geçirecek ve kışın yeniden yarım bıraktığı okuluna gidecek. Ailesinin mali durumu iyi değil, benim ailemin hiç değil.

Askerden sonra hangi işe gireceğim, nasıl para kazanacağım?.. Benim fikrim Nüzhet ile evlenmekte ama onun pek ümidi yok. Evvelâ okulu bitirmek istiyor, daha iki yıl okuyacak. Benim elim ekmek tutacak da, onun evlenmesine doktor izin verecek de... Ben Nüzhet'in aşkından yanıp tutuşuyorum, üstelik Ezine'ye gideceğim. Allah'ın uzak bir yeri oradan nasıl gelirim, ne zaman gelirim de Nüzhet'i nerede görürüm?

Berbat bir durum.

Bu on gün nasıl geçti anlamadım. Nüzhet ile istikbalimiz ne olacak diye düşünüp düşünüp üzüldük ve sonunda en iyisi istikbali düşünmeyelim dedik, rahatladık güya. Oysa meğer bu tarihten hemen hemen bir yıl sonra evlenecekmişiz ve bu satırları 2004'te yazdığımıza göre 53 yıldır evliyiz. O yıllarda da o sıralarda böyle bir tahmine imkan yoktu herhalde.

• **Yedek Subay Olarak Kıtaya Çıkıyorum.**

Yoluğumuzu aldık, subay elbisesi sırtımızda, elde bavul gidiyoruz. Arkadaşlar hep dağıldık. Kimi Muş'a, kimi Diyarbakır'a kimi bilmem nereye ?

Benim kıta'mın yeri nispeten iyi.

O gün, yani 30 Nisan 1950 sabahı eşyalarımı topladım hüznün içinde, akşam saat 18.00'de Sarayburnu'na oradan kalkacak olan 800 tonluk Antalya vapuru ile Çanakkale'ye gideceğim. İstanbul'da Nüzhet ile buluştum. Sirkeci'den kalkan vapura geldik, vapur kalktı, birbirimize el salladık, salladık.

Vapur yavaş yavaş Adaların arkasından Marmara'nın ortasına doğru açıldı.

Ertesi gün saat 14,00'de Gelibolu'dayız. Derken Çanakkale.

Vapurda Ezine'ye aynı alaya giden birkaç yedek subay daha vardı. Hep beraber bir cip tuttuk ve çam ağaçları ile çevrili güzel bir yoldan Ezine'ye vardık. O gece otelde yattık, ertesi gün alaydaydık.

6 Mayıs'a kadar Ezine'de şöyle böyle oyalandık. Ezine'deki Tümen Bursa'ya nakil oluyor her şey kalkmış, hava yürüyüşe çok müsait, geceyi İntepe'de geçirdik, ertesi günü gene yürüyüş, yolun yarısını at sırtında geçirdim, 8 Mayıs'ta Çanakkale'ye vardık. Maaşları alamadık, benim cebimde 10-15 lira var, maaş da tayın bedeli dahil 150 lira mı, 160 lira mı nedir?

• 1950 Seçimleri

Çanakkale'de çadırılı ordugâh kurduk. Bekliyorduk, ağırlıkları askerî gemilerle Mudanya'ya taşıdılar, biz 10-15 gün Çanakkale'de kaldık. Hava güzel, önümüz deniz, masmavi, Boğaz suları şırl şırl akıyor, sahilde Birinci Dünya Savaşından kalma hantal toplar var, deniz kenarından savaştan kalma patlamamış mermiler çıkartıyor amatör dalgıçlar, mermileri açıyoruz, içinden marna gibi uzun barutlar çıkıyor, mermi 30-40 senedir su altında kalmış, bu barutları kurutup yakıyoruz, eğleniyoruz.

14 Mayıs 1950, seçim günü geldi.

O gün bize cephane dağıttılar, izin de yok. Askerin başında durun dediler. Tabancalara şarjörleri sürdük. Seçimlerde kargaşa çıkabilir, askerden yardım istenebilir o nedenle bizim hazırlıklı olmamız gerekirmiş.

O seçim günü, hepimiz çadır gölgesinde oturduk durduk. O zaman askerin oy verme hakkı yok, nasılsa oy atamıyoruz. Seçimde oy verme süresi bitti ama, bilgi almanın imkânı yok. O zaman şimdiki gibi TV yok ki. Akşam oldu. Kargaşa filan da olmadı, askerden yardım isteyen de olmadı.

Bizim hazır beklememiz belki bizim alay komutanının, belki tümen komutanının işgüzarlığı idi, belki de bütün yurttaki asker

hazır beklemişti, bilmem. Kargaşalık çıkarsa bastırmak için asker hazır beklesin diye emir verilmiş miydi verilmemiş miydi onu da bilmem.

Neyse gece iyice vakit ilerledi. Bizim çadırılı ordugah Çanak-kale şehrine 3-5 kilometre uzaklıkta, sahilde. Biz 10-15 asteğ-meniz. Beş altı asteğmen ise çok kaynaşmış, kafa dengi arkadaşlarız.

Hadi gidelim şehre, bakalım durum nedir dedik, kimseden izin almadık, gece vakti bellerimizde tabancalar, çıktık çadırdan, yürüye yürüye Çanakkale şehrinin göbeğine geldik. Gece saat 12 filân.

Hatırladığım manzara şöyle:

Şehrin ortasında bir meydan var, meydanın bir yanında CHP binası, karşısında DP binası, CHP binasında ışıklar sönmüş, DP. binası ise bayramlardaki gibi ışıklar içinde, müzik çalıyor, kapı önünde davul zuma, halk oynuyor, zıplıyor, bir karnaval sanki.

Çanakkale'de seçimi DP kazanmış. Halk sevinç içinde. İçten gelme haykırırlar, bağırırlar, kahkahalar, naralar...

Bizler de hep DP'yi tutuyoruz. Yeter. Zaten DP'nin afişi "Yeter Söz Milletindir." "Yeti İsmet Paşa'nın istibdadı" "Halk konuşsun artık" "Vurgun israf devri geçsin artık"

DP iktidara gelirse her türlü kötülüğün ortadan kalkacağına inanıyoruz. Tüm Türkiye'deki durumu bilmiyoruz tabii, ama Çanakkale'de seçimi ezici bir şekilde DP kazanmış.

İçimizde bir asteğmen Lütfü vardı, o çok heyecanlı bir çocuktu. Çekti tabancayı. Dan! Dan! Dan! Havaya ateş etmeye başladı. O yıllarda tabanca çekmek, ateş etmek, hele bir subayın ateş etmesi olacak şey değil.

Yaşa... Varol... Halk alkışlıyor bizi, biz, beş altı asteğmen, sırtımızda subay elbisesi. Bir yakalanırsak doğru hapse.

Neyse Lütfü'nün elinden tabancayı aldık, ara sokaklara daldık, meydanda halk bağırıyor, çağırıyor, şarkı, davul, zurna gırla.

Döndük ordugâha hiç ses çıkarmadan yattık.

Demokrat Parti seçimi kazandı.

C.H.P perişan olmuştu. Ekseriyet sistemi ters tepmişti. Demokrat Parti Türkiye genelinde oyların %53'ünü aldığı halde milletvekillerinin %84'ünü almıştı. 487 milletvekilinin 408'i Demokrat Partinindi. CHP. sadece 69 milletvekili çıkartabilmişti.

Birkaç gün sonra bir askeri gemi geldi.

Katırları zorlukla gemiye bindirdik, makinelileri, havanları, tüfekleri yükledik. Geminin komutanı Ada'dan tanıdığım bir Bahriyeli idi. Beni kaptan kulesinin oraya aldı. Bir de yatak serdiler. Kâh sırt üstü yattım, kâh uyudum, kâh yıldızları seyrettim. Sabahleyin Mudanya'ya geldik.

Tümenin, iki alayı Bursa'ya konuşlanmıştı. Bizim 61'nci piyade alayı da Mudanya'da Arnavutköy'de, sahilde, eskiden kalma askeri binalara yerleşti.

Deniz kenarı, aylardan Haziran, önümüzde bir deniz feneri var, biraz ötemiz zeytin ağaçları...

Mudanya'da Askerlik

Mudanya, Bursa Ovası'nın denize yakın kısmında, zeytin ağaçları arasında, deniz kıyısında, küçük şirin bir kasaba. Sağ yanında Gemlik var, sağ ilerisinde bir burun. Bu burunda kaplıcaları ite meşhur "Armutlu" Sola doğru, zeytin ağaçları sıklaşıyor ve dünyanın en kaliteli zeytinlerinin yetiştiği köy, Trilye.

Mudanya'ya Bursa'dan yokuş yukarı otobüsle geliyorsunuz, küçük bir meydanı var, vapur iskelesi var, iskelenin yanında batık Biga vapurunun leşi duruyor. 1915'de Marmara'da cirit atan İngiliz denizaltılarından E-11 tarafından batırılan gemi.

Mudanya'nın küçük bir rıhtımı var. Mudanya Mütarekesinin imzalandığı bina, sahilde olduğu gibi korunmuş, şimdi müze. Vapur iskelesinin karşısında Şükrü Çavuş anıtı. Şükrü Çavuş, Mudanya'nın işgalinde İngiliz zabitlerini vurmuş ve şehit olmuş.

Mudanya kasabasının denize doğru bakarken sağ yanındaki sahillere Burgaz, sol yanındaki sahillere Trilye tarafına Arnavut-

köy deniliyor. Arnavutköy'de bir de deniz feneri var, bizim askeri binalar orada. Deniz kenarında Askeriyenin lokali yani mahfil binası var. Deniz çok güzel. Kıyı çakıllık. Yaz gelince Bursa'lılar Mudanya'ya denize girmek için geliyorlar.

Burgaz yöresinde güzel sahil gazinoları var. Geceleri yemek yeniyor, içki içiliyor. Kasabanın evleri, yolları eskiden kalma, hiç modern yapı yok

Ben 8. piyade bölümünde asteğmenim, muvazzaf bir teğmen vardım, başka bir yere gitti, bölük komutanım yakışıklı, sarışın genç bir yüzbaşı ama dalgacı. Bölüğü bana bıraktı, al, bildiğin gibi talim yaptır dedi.

Oysa asker terhisine az kalmış, çok iyi yetişmiş, onlara ben ne öğretirim. Kaldı ki silahlar da eski model. Ağır makineli tüfek bölümüyüz, tüfekler Birinci Cihan Harbinden kalma maksim ağır. makinelileri. Ben ise okulda yeni ve modern tüfekleri görmüşüm. Ben bu eski makinelilerin kapağını bile açamıyorum.

Askere kendimi saydırmak için ne yapayım?

Talimi çavuşa yaptırdım, ben kenarda oturdum.

Ertesi günü, bugün jimnastik yapacağız dedim. Başçavuşu çağırdım, sen askere jimnastik yaptırabilir misin dedim.

Tabii dedi. Hadi bakalım dedim. Zeytin ağaçlarının seyrekleştiği küçük bir meydancıkta yız. Ağır makinelileri ve havanları usulünce yana koymuşuz. Çavuş askeri ortaya topladı, ceketlerini çıkarttırdı ve ilkel bir şekilde 19 Mayıs hareketleri yapmaya başladılar. Gayet kötü, biçimsiz. Tamam dedim. Şimdi kenara oturt askeri. Oturdular.

Ben de ceketimi çıkarttım ve ellerimi yere koyarak amuda kalktım, küçük meydancıkta ellerimin üzerinde yürümeye başladım. Sonra yere bastım ve bakın, dikkatli bakın dedim. Önce ellerimi yere koyarak perende atmaya başladım ve sonunda da elsiz bir tam perende attım.

Cambaz çadırında gösteri yapan bir cambaz gibi ayakta durdum, ellerimi de yukarı kaldırdım. Askerlere bakıyorum, ağızları açık, gözleri faltaşı gibi. Şaşkın...

— İsterseniz sizlere de bu nasıl yapılıyor öğretirim dedim.

Hiç ses yok.

Çavuşun tutumu birden değişti, bana gökten gelmiş bir mahluk gibi bakıyor. Topla askeri dönüyoruz, dedim ve tek başıma, yürüye yürüye şehre döndüm.

O günden sonra ben başka bir şeydim. Bir cambaz, bir hünerbaz. Önce askere başlarını dizlerine deydirmeyi öğrettim, sonra yalan yanlış ellerini yere koyup bir takım hareketler yapmaya başladılar. Tek adım ve üç adım atladık ve böylece bizim talimler her gün jimnastik dersi gibi geçti.

Hava ısındı. Önümüz deniz, millet denize giriyor. Bizim askerin denize girmesi yasak, ya biri boğulursa. Biz yedek subaylar ise denize giriyoruz. Ben yine tek durmadım, denizde de bir gösteri yaptım. Sahile paralel, Tarzan gibi hızlı hızlı yüzdüm.

Alay komutanı sahilden seyredermiş; beni çağırdı.

Asteğmen, dedi. Gün aşırı, askeri sen denize sokacaksın. Açılan olursa, tehlikeli duruma düşen olursa seni sorumlu tutarım. Bu sefer de yüzme hocası olmadım mı? Belli aralıklarla, askeri denize soktum. Başlarında bekledim.

Çayıra çıkıyoruz

Bir piyade alayı üç taburdan, her tabur da üç bölükten oluşuyordu. Her bölüğün üç takımı, her takımın da üç mangası vardı. Mangalar on kişiydi, bir çavuş, bir onbaşı ve kalanı er. Böylece kabaca bir bölük 100 kişi, bir tabur 300 kişi, karargâh bölüğü yahut istihkâm bölüğü ile birlikte bir alay da 1000 kişi civarında oluyordu.

Ben 61. piyade alayının 3. taburu, 8. bölüğüne dahildim. Bizim bölük ağır makineli tüfek bölüğü idi, ağır makineliler ve ağır havan topları vardı ve bunlar katırlarla taşınıyordu. Yani bölüğümüz katırlı bir bölüktü, bir atımız vardı. Çok güzel kırmızı bir kısrak. Yalnız yüzbaşı binerdi. Bölükte 3 teğmen veya asteğmen olması gerekirken takım komutanı olarak, bir teğmen bir de as-

teğmen vardı, asteğmen ben. Teğmen hastalandı, izne gitti, bölükte bir yüzbaşı bir ben kaldım: Çok tecrübeli bir başçavuş'umuz vardı. Çavuşlar da çavuş kurslarında iyi yetişmiş kişilerdi.

Alayımızın tek bir motorlu aracı yoktu, pek çok at ve katır vardı. Yazın bu hayvanların en aşağı bir ay çayıra çıkması gerekirmiş. Çayıra çıkmak demek, hayvanların bir ay boyunca otluk bir bölgede oldukça serbest yaşamaları, yiyip içmeleri demekmiş; yani hayvanların tatili. Bütün yıl ahırda yaşıyorlar, talime çıkıyorlar, sırtlarında semer, yahut bizim katırlar gibi sırtlarında ağır makineli tüfekler, havan topları... Hayvanlar bir ay dinlenecekler.

Mudanya'dayız. Hayvanlar nerede çayıra çıkacak?

Bursa'nın İnegöl ilçesinde, hemen hiç kullanılmayan askerî bir hava alanı var. Askeri bölge olduğu için kimse giremiyor, otlar adam boyu büyümüş, küçük beton bir pist, iki tane barakası var, harp halinde kullanılmak üzere inşa edilmiş bu hava alanı, kullanılmıyor. Bizim alayın tüm hayvanları toplu halde yola çıkarılacak ve Mudanya'dan Bursa'ya karayolu ile gideceğiz. Oradan da, İnegöl'e varacağız. Hayvanlar burada sere serpe dolaşacak yiyip içecekler.

Başta bir yüzbaşı, bir veya iki asteğmen, çavuşlar özellikle hayvanlara bakan seyisler, hayvanlardan anlayan askerler.

Kimse bu işe gönüllü gitmiyor. İşin en zor tarafı hayvanları toplayıp Mudanya'dan İnegöl'e kadar götürmek ve sonra geri getirmek. Kolay mı! Otobüslerin, otomobillerin gittiği Mudanya-Bursa- İnegöl kara yolundan yüzlerce beygiri ve katırı götüreceksiniz.

Kur'a çekildi, Yüzbaşı zaten görevli, asteğmen olarak bana çıktı kur'a, her hafta değişeceğiz, böylece adalet yerini bulacak. Bendeki şahsa bakın ki hem gidiş, hem dönüş bana rastladı. Katırlı bölükte asteğmeniz ya.

Sabah erken Yüzbaşı ile beraber yola çıktık. Bir de araba var. Yüzbaşı, otur arabanın içinde dedi. Ben yiğitliğe toz kondurmadım, hayır atla gideceğim, dedim. Bursa'ya vardığımızda apış aralarım ve bacaklarımın iç tarafları yara olmuştu. O zaman anladım süvariler niçin özel külot pantolon ve çizme giyiyorlar.

Bir gece Bursa'da yattık ve İnegöl'e geldik. Yüzbaşı, hadi bana eyvallah sen hayvanlara ve askere mukayyet ol dedi, gitti. Ben kaldım Uludağ'ın dibinde bir düzlükte yüzlerce hayvan ve bir sürü askerle. Askerlerin çoğu seyis ve her bölük en işe yaramayan askerini başından atmak için çayıra yollamış. Allahtan içlerinde sivil hayatta at cambazı olanlar (At alım satımı ile uğraşanlar) at beslemiş olanlar var. Kovboy gibi ata çıplak biniyorlar, bir at kaçacak olsa, kement atıp yakalıyorlar. Tabi askerî usulde böyle şey yok. Ben izin veriyorum, öyle yapıyorlar.

İki kez bu çayır hayatını yaşadım. Bir kez Askeri de atları da çavuşa teslim ettim ve yoldan geçen otobüse atladım, Bursa, Mudanya yoluyla İstanbul'a kaçtım. Yakalanırsam başıma ne belâlar gelir, düşünmedim.

Bir cumartesi, pazardı. İstanbul'da Nüzhet'le buluştum, gezdim, döndüm. Meğer benim yokluğumda alana bir Amerikan uçağı inmemiş mi?

Bizim seyis erler, kurşunu olmayan tüfekleri ile (bir kaza olmasın diye askere kurşun verilmemişti) Amerikalı pilotu esir almışlar, neyse birinin aklına gelmiş, İnegöl'e koşup Askerlik Şubesi Başkanı Yüzbaşı'yı getirmişler. O Amerikalı pilotla konuşmuş, adam Uludağ beni şaşırttı yanlış indim demiş, uçak kalkıp gitmiş. Ben dönünce İnegöl'deki bu genç yüzbaşıyla konuştum, eyvah dedim ben yoktum, kaçmıştım, başıma bir hal gelmesin? Korkma dedi. Ben rapor ederim, sana sorarlarsa İnegöl Askerlik Şubesi Başkanı ile bu işi hallettik, o rapor etti dersin dedi. O genç ve mert subay sayesinde o tehlikeyi de böylece atlattım.

• **Büyük Manevra**

Ağustos ayıydı. Tümen çapında, belki de kolordu çapında büyük bir manevra yapılacağı söylendi.

Bizim alayın bir komutanı var, albay, pek görünmez, nerededir bilinmez, tüm işler çok yaşlı olan yarbaya bırakılmış. Yarbay bembeyaz saçlı, dünyasından geçmiş biri.

Tabur komutanları da tuhaf, kimi çakı gibi, kimi yaşlı. Bizim tabur komutanı hiç sevilmeyen bir Arap binbaşı. Arap dediysem

sahici Arap, yani zenci, simsiyah. Kimse sevmez. Her fırsatta haklı haksız asker döver.

Yüzbaşılar genellikle çok şeker insanlar. Çoğu evli. Maaş yetmiyor. Maddi açıdan sıkıntı içinde olmalarına rağmen pek şikayette bulunmuyorlardı. Benim çok sevdiğim bir yüzbaşı vardı ki, karısı ölmüş, bir küçük kızı vardı ve bu çocuğa nasıl bakacağım diye üzüldü dururdu. Kızına baksın diye kız kardeşini de getirtmişti. Sonra bu yüzbaşı Kore'ye gitti ve Kunuri'de şehit oldu.

Bir de sınıf arkadaşları yarbay rütbesine gelmelerine rağmen hâlâ yüzbaşı rütbesinde olan biz yedeksubaylara çok iyi davranan bir ağabey gibi her işimizle ilgilenen ve bizlere yakınlık gösteren yüzbaşmayı hiç unutamam.

Manevra günü yaklaştı. Talimlerimiz sıklaştı, ciddileşti. Önce en beceriksiz askerleri ahırlara verdik. Temizlik v.s. bahanesi ile sakladık, yoksa rezil oluruz. Bölük komutanım yüzbaşı "ben sana güveniyorum, bizim bölük hiç fire vermeyecek, hep birinci olacak" dedi. Ben de söz dedim.

Alayımızın tüm askerleri tecrübeli, hiç acemi asker yok, iki yıllık askerlik süreleri dolmak üzere makirieli tüfekleri gözleri bağlı söküp takıyorlar, askerlik için gerekli bilgileri tam. Hepsi öyle. Ama çoğunluğu bedenlen ham. Jimnastik yapmıyorlar, koşmuyorlar, sadece lap lap yürüyorlar ama küçük bir hendek çıksa önlerine atlayamayacaklar.

Benim bölük ise zimba gibi. Her gün jimnastik yapıyoruz: Atlama, zıplama, hattâ ellerinin üstünde yürüyenler bile var.

Nitekim o büyük manevrada dağ bayır, savaş talimi ile Mucanya'dan Bursa'ya kadar geldik, caddeden değil, dağdan bayırdan savaşıarak; askerin birçoğu döküldü, bayılan, ayağı sakatlanan oldu, arkadan gelen sıhhiye erleri onları topladı. Benim bölük tek bir zayıf vermedi, tek bir er geri kalmadı ve Alay Komutanı, doru atının üzerinde Atatürk gibi duran bizim yüzbaşmayı herkesin içinde takdir etti. Bendim gerçekte takdir alan. Yüzbaşı sonra bana sarıldı, beni öptü ve İstanbul'a gitmem için izin verdi.

İstanbul'a kaçışlar

Nüzhet artık Sanatoryumdan çıkmıştı. O yaz Edirne'ye gitti. Ben ise Mudanya'da askerim. Mektuplaşıyoruz. Ben aşkımdan yanıp tutuşuyorum. Telefon imkânı yok. Çok sıkışırsak telgraf çekiyoruz.

Nüzhet'in babası özel bir görevle İstanbul'a geliyormuş. Ayvansaray'da Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Fabrikasını teftiş edecekmiş. Geçici olarak Haliç kıyısında bir ev kiralamış.

Aylardan Temmuz. Ağustos.... Bu dönemde kimi kaçak, kimi âmirlerimin rızası ile beş altı kez İstanbul'a geldim.

Mudanya'dan İstanbul'a gelebilmek için iki yol var, ya önce Bursa'ya gideceksin otobüsle, oradan Yalova'ya, Yalova'dan da şehir hattı vapuru ile Adalar ve İstanbul. Yahut haftanın belli saatlerinde işleyen Mudanya İstanbul vapuruna bineceksin. Bu büyük vapurlar Gemlik, Armutlu, Mudanya, İmralı yoluyla İstanbul'a gidip geliyorlar. Vapur Perşembe günleri Trilye'ye, Cumartesi günleri de İmralı Adası'na uğruyor.

İstanbul'a gittiğim zaman ki amacım o, Nüzhet'le buluşup Boğaz'da geziyoruz, Ada vapuruna binip Burgaz adasına çıkıyoruz, Adanın arkasında Kalpazankaya'ya gidiyoruz.

Ben sürekli artık nişanlanalım, ilişkimiz resmileşsin diyorum, artık iyileştin diyorum, o, hayır, tam iyileşmedim diyor, okula devam edeceğim, hele mezun olayım, hem senin işin gücün yok, ben de öyleyim, ne demek nişan diye reddediyor. Ben ise aşkımdan deli olacağım, şiir yazıyorum sadece, elimden başka şey gelmiyor.

Bu 1950 yılı yazında, Burgaz Adasının arkasında, Kalpazankaya'nın oralarda başımıza gelen enteresan bir olayı anlatmadan edemeyeceğim.

Sıcak yaz günlerinden biri, bir Pazar günü Mudanya'dan gelmişim sivil elbiseliyim. Köprüde buluştuk, Ada vapuruna bindik.

Çiftler el ele, kol kola herkes Ada'ya gidiyor. Burgaz vapur iskelesinden indikten sonra sağa kıvrılıp yol boyunca gidiyorsun,

Ada'nın arka tarafına doğru, Kalpazankaya diye bir yer var, hem güzel bir koy, hem yar'ın üzerinde güzel bir gazino var. Güneye bakıyor, karşınızda Yassıada ve Sivriada. Deniz masmavi.

Biz de çarşıdaki bakkaldan yiyecek bir şeyler aldık, öğle sıcağına yakın bir vakit, Kalpazankaya'ya doğru gitmeye başladık, yolda birkaç kez, ağaç gölgesinde oturup dinlendik. Sonunda Ada'nın tam güneyindeki Kalpazankaya'ya geldik.

Ada'nın bu yöresi cıvı cıvı, çiftler, sevgililer el ele, kol kola, sarmaş dolaş deniz kıyısında, kıyının biraz arkasında gazino çevresinde, çamlar arasına dağılmışlar. Biz de gazinoya yakın bir yerde çamların altına oturduk, yiyecekleri yere yaydık, eyvah su yok diye söylenirken birden arkamızdan çalıların, fundalıkların arasından bir adam güm! diye hemen yanımıza düştü, uzun kollu gömlekli, pantolonunun kemerine bir tabanca takılı, ceketi yok, hızlı bir şekilde hemen üç metre önümüzde fundalıkların arasına doğru eğilerek şapkadan tavşan çıkartan bir hokkabaz gibi yerden bir adamı yakasından tutup kaldırdı, oldukça kılıksız ve cılız bir adamdı bu.

Avaz avaz bağıırıyordu.

— Ulan pezevenk! Seni hep kolluyorum bu çifti rahatsız etmek için sürüne sürüne buraya kadar geldin!

O cılız adam görünüşünden umulmaz bir sesle:

— Belindeki tabancaya güvenme ulan! Bırak o tabancayı da erkeksen gel üstüme!.. diye bağırdı.

Başladılar itişip kakışmaya.

Tabancalı adam daha düzgün konuşuyor, bir devlet memuru havası var sözlerinde ve tavrında. Ben hemen çantayı topladım, yiyecekleri bırakır mıyım, onları da aldım, Nüzhet'le yürüdük, onbeş yirmi metre sonra Kalpazankaya Gazinosunun yoluna çıktık. Gazino elli metre mesafede. Telaşsız yürüdük, onlar hala birbirlerine bağıırıyorlardı, biz arkamıza bile bakmadan gelip gazinoda bir masaya oturduk.

O, bel tabancalı adam ile bizi röntgenlemeye çabalayan herif ne oldu bilmem, ikisi birlikti de numaramı yapıyorlardı, yoksa o tabancalı adam da bizim gibi sevgilisiyle çamların arasında otu-

ruyordu da, bizi röntgenlemek için sürüne sürüne gelen herifi görmüştü de dayanamayıp müdahalemi etmişti, bilmem.

Kıtama döndüğümde olayı arkadaşlara anlattım, ulan niye tabancanı almadın ki dediler.

Peki dedim. Ertesi hafta yine İstanbul'a kaçacaktım, yine Nüzhet'le buluşacaktık. Bu kez bir tabanca alayım yanıma, röntgencilerden korunmak için.

Bıçkın bir arkadaşım vardı, dedi ki bu İstanbul serserileri öyle Kırıkkaleden filân korkmazlar, ama Takarof marka bir Rus tabancası var ki, alimallah top gibi patlar, mavzer mermisi kadar mermisi vardır, ödleri patlar Takarof'dan.

Bizim alayda üç beş tane Takarof yarmış, ama kurşunu yok. Olsun. Tabanca öyle gösterişli ki, en aşağı ikibuçuk kilo. Kocaman korkunç bir şey. O hafta Takarofu aldım. Cebime koydum. İç cebime bile sığmıyor, açık sarı renkte bir evrak çantam var, çantanın içine koydum. Çanta elde.

O hafta yine Kalpazankaya'ya yakın bir yerde çamlar içinde oturduk bu sefer ben röntgenci arıyorum, işler tersine döndü.

Yine günlerden Pazar. Yollar ve çamların altı deniz kenarları çiftlerle dolu, sıcak, birçok da ikili, üçlü, kılıksız erkek, gurupları var, ellerde içki şişeleri, sulu sulu şarkılar söylüyorlar, kadınlara kızlara kötü kötü bakıyorlar.

Ada'nın o yöresinde iki sınıf insan var. Kolkola girmiş, birbirine sarılmış, çamlar arasında yürüyen çiftler, bunlar birbirlerine sempati ile bakıyorlar, tanışmadıkları halde bu çiftler birbirlerine yakın yürüyorlar, çamlar arasında birbirlerini görecek seslenirlerse seslerini duyuracak kadar yakın yerlere oturuyorlar. Ana yoldan patikadan da pek sapmıyorlar, buna karşı, o sıcak yaz günü siyah ceket giymiş kopuklar var, o zamanki deyimle itler, kopuklar, yengeç gibi yampiri yampiri yürüyorlar, yanlarında kadın, kız yok. Hep etrafı gözlüyorlar. Biz yolun biraz kenarına oturduk. Bekliyorum o itlerden biri gelsin diye... Ve geldi.

Siyah pantolon, siyah ceket omuzda. (Bu gün eski zamanı canlandıran filmlerdeki kopuk rolündeki kılık aynen) Başında

kasket ve kulağında karanfil. Yengeç gibi, yamuk yamuk yürüyor. Yavaş yavaş geldi. Ben ve sevgilim incecik bir patikanın yanında yan yana oturuyoruz. Serseri, geldi önümüzde durdu. Başını omuzlarından çeviriyor, önce şöyle bir vapur projektörünün taraması gibi, bacaklardan başlayarak yukarı doğru başını çevirmeden gözleriyle baktı. Dişlerinin arasından bir de tükürük attı yere, sonra gene aynı biçimde vücudu başı ile beraber dönerek bu sefer beni taramaya başladı, ben o sırada çantayı açtım ve takarofu çantanın üstüne koydum. Göz huzmeleri beni de taradı, herif bir şey söyleyecek, tam o sıra gözü yanımdaki çantaya ilişti Takarof sarı çantanın üzerinde sim siyah parlıyor. Adamın bütün o kurgulu gibi kasıntı durumu birden çözüldü, ben gülerek elimi tabancaya doğru uzattım ve hani miki filmlerde olur, o it, o fiyakalı külhanbey birden vın diye ok gibi fırlayarak koşmaya başladı ve bir anda gözden kayboldu.

Biz ise gülmekten katılıyorduk.

Erken Terhis

1951 Yılı Ağustosunda Kore'ye asker gönderileceği söylenmeye başladı.

Amerika Kore'de savaşıyordu. Birleşmiş Milletlerden de Kore'ye asker gönderilecekti ve bu askerlere çok yüksek ücret verilecekti. Subaylar hâlen aldıklarının belki beş on misli maaş alacaklardı, erlere de çok para verilecekti.

Türk askeri zaten savaşmaktan kaçınmazdı, bir de işin ucunda çok para olunca...

Hemen bütün askerler gönüllü gitmek istiyordu. Askerlerin hepsini kabul etmediler, bir kısmını özel sağlık kontrolünden geçirdiler. Bizim alaydan birkaç subay gönüllü gitmek istedi.

Biz yedek subaylardan sadece tercüman alıyorlardı. İyi İngilizce bilenler tercüman olarak gideceklerdi. Bizim yedek subay arkadaş gurubundan teşebbüs eden bile olmadı, zaten bizler erken terhis edildik. 30 Ağustosta bizi terhis ettiler.

Yedek subaylık tarihinde 4 ay subaylık yapıp terhis olan tek dönem bizim 31. dönemdir. Teğmen olamadan terhis edildik.

Bunun nedeni, yeni iktidara gelen Demokrat Parti'nin tasarruf politikası idi. Eski iktidarı müsriflikle suçlayan Demokrat Partililer yedek subayları bile iki ay erken terhis ederek nasıl tasarruf yapılacağını gösteriyordu. Gerçi, o iktidar sonraki yıllarda israfta rekorlar kırdı, o başka. Ama biz de erken terhis edilmiş olduk, o yılların tüm gençleri gibi biz de DP'yi tutuyorduk.

İKİNCİ BÖLÜM

Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanlığı Yılları

1. Hesap Uzman Muavinliği İmtihanını Kazanıyorum:

Terhis olup eve geldikten sonra bir şaşkınlık, sudan çıkmışlık dönemi başladı.

Okul bitmiş, askerlik bitmiş, boşlukta kalmıştım. Ne yapacaktım?

Altı ay süren yeni bir dönem başladı yaşamımda. Terhis olduğum 1 Eylül 1950 tarihi ile Hesap Uzman Muavinliği imtihanını kazandığım Mart 1951'e kadar geçen altı ay. Bu altı ay, o zamana kadarki yaşamımın en sıkıntılı, en üzüntülü ve en sevinçli, velhasıl her açıdan en değişik dönemidir.

Nüzhet iyileşmiş, Sanatoryumdan çıkmıştı, o sonbahar okullar açılınca, İstanbul'da annesi ile bir ev tuttular, Sultanahmet'te. Okula yakın olsun diye, yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'na yeniden devama başladı.

Nüzhet'e aşkımdan ölüyordum. Nişanlanalım diyordum. O ise karşı çıkıyordu. Biliyordum ki bir işim olsa belki nişanlanır, hattâ hattâ belki de evlenebiliriz. Oysa, işim gücüm yoktu. Uyduruk bir işe girmek de istemiyordum.

Ailemin malî durumu bozuktu, babam hastalanmıştı. Esasen babam emekli idi. Ayrıca Denizyolları Yardım Sandığı'nda Yönetici olarak çalışıyordu. Ama aldığı maaş ahım şahım değildi. Emekli maaşı ise o zamanki rejimde tüm emeklilerde olduğu gibi çok azdı.

Yedek subaylıktan 6 ay yerine 4 ayda terhis olmaya sevinliyordum ama hiç param yoktu. Birkaç ay daha maaş alabilseydim. 17.5 lira dönüş harcırahı ile döndüm Ada'ya.

Eylül, Ekim, Kasım ayları Ada'da evde oturuyorum.

Bu ara çok sevdiğim şair Orhan Veli öldü. 17 Kasım 1951'de cenazesine gittim.

Babam herhangi bir işe girip para kazanmamı istiyordu, ben ise uyduruk bir işe girmem, bir müfettişlik imtihanı kazanayım da yüksek ücret alayım diyordum ve görünürde hiçbir müfettişlik imtihanı da yoktu.

Bir tesadüf Hesap Uzman Muavinliği imtihanının açılmış olduğunu öğrendim. Vakit de azdı. Aldı beni bir telaş. Büyük bir hırsla çalışmaya başladım. Babam hasta idi, hastalığının da ne olduğu pek belli değildi. Babamla aramız çok açıktı. Ben o ara hep ders çalışıyordum.

Hesap Uzman Muavinliği imtihanının yazılısını İstanbul'da sonra yıllarca içinde çalıştığım Tophane'deki Hesap Uzmanları Kurulu İstanbul Grup Başkanlığı binasında girdim. İmtihan dört gün sürdü. Uzun süre ses çıkmadı, sonra günlerden bir gün eve yazılı imtihanı kazandığım sözlü imtihan için Ankara'ya çağırıldığımı bildiren bir mektup geldi.

Ankara'ya trenle gittim. Hergele Meydanında bir otele yerleştim. Evvelce hiç birisini tanımadığım diğer adaylarla birlikte Maliye Bakanlığında Kurul Başkanının odasında sözlü imtihana girdim. İmtihan sırasında, imtihan kapısında karşılaştığım, tanıştığım delikanlılarla kırk yıl, elli yıl arkadaşlık edeceğimi bir kısmı, Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş olan o kişilerin bugün benim Dünya'daki en sevgili, en yakın arkadaşlarım, kardeşlerim olacaklarını o zaman bilemezdim tabii.

Yazılı imtihan kazanan adaylardan birkaç tanesini elediler geri kalan biz onaltı delikanlıya hüviyetimizi, maaş çeklerini, mühürlerimizi filan verdiler ve doğrudan Anadolu'ya gideceğimiz için Ankara'da beklememiz gerektiğini söylediler.

Tam o sırada annemden babamın hastalığının çok ağır olduğunu, gelirse iyi olacağını belirten bir haber geldi.

Başkandan izin aldım, hemen o gece trenle İstanbul'a geldim.

Babam 13.Mart.1951'de öldü. Cenazeden sonra doğru İstanbul'a indim, Nüzhet'i buldum "babam öldü" dedim.

Çok tuhaf duygular içindeydim. İmtihani kazanmış, iyi bir işe girmiştim, sevinçliydim, babam ölmüştü, üzüntülüydüm. Derhal Anadolu'ya, turneye gitmem gerekiyordu, annem evde tek başına kalacaktı. Nüzhet'ten de uzak kalıyordum.

Sonuçta, yanına muavin verilmiş olduğum Hesap Uzmanı Sabahattin Oğuz ile Muğla'da buluşmak üzere Haydarpaşa'dan trene bindim.

Haydarpaşa'dan Aydın'a birinci mevkiide gittim, yataklı vagon yoktu o hatta. Aydın'da köhne bir otobüse bindim sallana çalkalana Muğla'ya gelip Sabahattin Bey'i buldum.

2- Hesap Uzmanlığı Nedir, Nasıl Çalışılır?

O yıllarda, Hesap Uzmanları sekiz ay İstanbul'da çalışır dört ay da Anadolu'ya "Turne" ye giderlerdi. Biz de normal olarak önce İstanbul'da işe başlayacağımızı ve zamanı gelince Anadolu'ya turneye gideceğimizi düşünüyorduk.

Daha İstanbul'a gelmeden, ailemize, arkadaşlarımıza imtihanı kazanmanın müjdesini veremeden, daha doğrusu fiyakasını yapamadan, Ankara'dan doğrudan doğruya Anadolu'ya gitmemizin sebebi yeni yapılmış olan Vergi Reformu idi.

Türk vergi tarihinin en büyük reformu, yeni yapılmıştı. Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Vergi Usul Kanunları Millet Meclisi'nde 1949'da kabul edilmiş ve 01.01.1950'de yürürlüğe girmişti.

Bir yıllık uygulama sonucu Mart 1951 ve Nisan 1951'de beyannameler verilecekti. Bir de sonradan kaldırılan "Esnaf Vergisi" vardı.

Bu arada Vergi Daireleri de yeniden düzenlenmişti. Eskiden büyük şehirlerde vergileri tahakkuk ettiren vergi daireleri ayrı, tahsil eden vergi daireleri ayrı idi. Vergi Daireleri için tahsilat dairesi, tahakkuk dairesi gibi isimler kullanılırdı.

Yeni düzende bu ayrılıklar kaldırılıyordu. Vergi Daireleri büyük, orta, küçük tip olmak üzere üçe ayrılmıştı. Küçük tip Vergi Dairelerinde ayrıca bir Vergi Dairesi Müdürü yoktu, Mal Müdürü aynı zamanda Vergi Dairesi Müdürü idi.

Bütün vergi sistemi değişmişti. Kazanç vergisi kaldırılmış, gelir ve kurumlar vergisi ihdas edilmişti. Yepyeni bir usul kanunu yürürlüğe girmişti. Bütün bu yeniliklere uygun olarak Vergi Dairelerinin tutacakları defterler, düzenleyecekleri cetveller, tablolar v.s, her şey değişmiş, yeniden düzenlenmişti. Bunlarla ilgili nizamnameler, broşürler, açıklama notları Bakanlıkça bastırılmış Vergi Dairelerine dağıtılmıştı.

İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde pek problem yoktu ama, Anadolu'nun küçük şehir ve kasabalarındaki mal müdürlüklerinin bu yeniliklere ayak uydurmalarından şüphe ediliyordu: Şimdiki gibi fax filan da yok, hatta bazı ilçelerle telefon bağlantısı bile yoktu, varsa da çok güçtü.

Hal böyle olunca, Maliye Bakanlığı'ndaki ulemâ, demişler ki, elimizdeki bütün Hesap Uzmanlarını, Maliye Müfettişlerini Anadolu'nun geri kalmış il ve ilçelerine yollayalım, onlar vergi dairelerine yeni düzeni anlatsınlar, uygulama yaptırsınlar, böylece bu problem çözülsün.

Hesap Uzmanlığı ve Maliye Müfettişliğinde eğitimin esası usta-çırak yöntemine dayanır. Uzman veya müfettiş muavini, üç yıl tecrübeli uzmanların yanında çıraklık yaparak yetişir ve üç yılın sonunda hem teorik hem de pratik olarak çok ağır bir ehliyet imtihanına tâbi tutulur, aldığı tezkiyeler uygunsa ve imtihanları da verirse, sonunda müfettiş veya uzman sıfatını kazanır.

Muavinlik imtihanını kazanan biz onaltı arkadaş da daha doğru dürüst işe başlamadan, kimin yanında çalışacağımız belli olmadan hemen yeniçeri usulü eğitim başladı.

Şık ve temiz giyinilecek. Mutlaka fôtr şapka takılacak. Laubalilik yok. Küçük memurlarla, vergi dairesi memurları ile hele hele tüccar, esnaf gibi vergi mükellefleri ile katiyen arkadaşlık edilmeyecek. Lokantalarda, gazinolarda elde sigara, rakı kadehi ile poz verilmeyecek, kadınlara kızlara takılmak, sululuk yapmak ise akıldan bile geçirilmeyecek.

Gerçekten 23-24 yaşlarında delikanlılar olan biz hesap uzman muavinleri, yaz günlerinde bile başta fôtr şapka, sırtta koyu renk takım elbise, düğmeler ilikli, kravatlı, gömlek yakaları kolalı gezdik.

Hiç unutmam Erhan (ünlü romancı Erhan Bener) hasır bir şapka almıştı da, hasır şapkanın ciddiyetle bağdaşıp bağdaşmayacağı tartışma konusu olmuştu.

Ben Karaköy'deki ünlü şapka mağazasından kendime 16 Lira'ya Borsalino marka bir fôtr şapka almıştım, kenarları çok genişti. Yaz günü kovboy gibi başımda şapka ile geziyordum.

Bu kadar sıkı disipline katlanmamızın nedeni vardı kuşkusuz. Çünkü o yıllarda iş bulmak çok zordu. Devlet memuriyetine giren yüksek tahsilli memurların maaşı 170 TL idi. Ayrıca memuriyet bulmak da kolay değildi.

Bazı arkadaşlarımız mecbur kalmış 100-120 TL aylıkla yeni açılmış olan Türk Bankalarında işe girmişlerdi. Bankalardaki yüksek ücretli işler ise hep gayrimüslimlerin elinde idi. Zaten ithalat, ihracat işleri hep yabancı bankalar tarafından yapılırdı. Onlarda Rum, Ermeni, Yahudi memurları çalıştırılırdı.

Türklerden büyük sanayici, büyük tüccar filan pek yoktu. Bugünün devleri olan Koç'lar, Sabancılar, o zamanlar, bugünün ölçüleri ile bakacak olursak esnaf irisi, küçük tüccar idiler.

Özel sektörde iş bulmak hemen hemen imkânsızdı, önce özel sektör öyle cılız öyle cılız ki, patron ancak kendini geçindiriyordu neden yanına bir işletmeci, muhasebeci alsın. İşlerin görülmesi için bir "kâtip" yetiyordu.

İktisadi Devlet Teşekkülleri dev gibi kuruluşlardı. Çoğu da Anadolu'ya dağılmıştı. Türk Bankalarından Ziraat ve İş Bankası vardı. Yapı Kredi ve Akbank yeni kurulmuş tutunmaya çalışıyordu ama, dış ticaret işlemlerini pek beceremiyordu.

Bizler ise modern iş hayatının gereğini karşılamak üzere yetiştirilmiştik. Çok iyi muhasebe biliyorduk. Genel muhasebe, şirketler muhasebesi, banka, sigorta; muhasebesi maliyet muhasebesi, dinamik muhasebe, hatta enflasyon muhasebesi bile öğrenmiştik. Vergi Hukukunu en iyi bilen bizlerdik. İşletme ekonomisi, bankacılık, sigortacılık akla ne gelirse, özel sektörde ne gibi ihtisas alanı varsa iş hukuku, ticaret hukuku her şeyi, her şeyi okumuştuk. Ancak bu bilgileri uygulama alanı nerede idi. Bugünkü gibi gazeteler İnsan Kaynakları eki çıkartmıyordu. İş nerede?

İş yine devlette idi. En yüksek ücretlisi de müfettişlikler, uzmanlıklardı. Mülkiye, Tıbbiye, Hukuk okuyanların yolu belli idi. Ama bizler gibi iktisat, ekonomi, maliye okuyanlar ne yapacaktık?

Müfettişliklerde ücretler çok yüksekti. Bu Osmanlı'dan kalma bir usul. Devlet müfettişine çok güvenir, çok yetki ve çok ücret verirmiş. Bizim de ücretimiz yüksekti.

Bir Hesap Uzman Muavininin aylık geliri tam 430 Lira idi. O yıllarda milletvekili maaşının 500 TL olduğu düşünülürse, elimize

geçen paranın o yaşlardaki insanlar için ne kadar çok olduğu anlaşılır. Bu denli yüksek geliri kaybetmemek ileride daha da yüksek mevkilere çıkabilmek için, ehliyet imtihanını vermek zorundaydık.

Ehliyet imtihanı sadece bilgi ve beceri imtihanı değildi. Hesap uzman muavininin tüm davranışları kontrol altında tutulur, yanında çalıştığı uzmanların verdiği tezkiyeler ve Başkanlığın kanaati dikkate alındıktan ve yazılı ve sözlü ağır bir ehliyet imtihanı geçildikten sonra uzman unvanı alınır.

Bütün bu nedenlerle bir kere muavinlik imtihanını kazanmış olanlar, hareketlerine fevkalade dikkat ederler ve kendilerini bu yeniçeri eğitiminin kurallarına teslim ederlerdi. Başta yanında çalışan uzman ile iyi geçinmek gelirdi kuşkusuz. Çünkü onun vereceği bir olumsuz tezkiye insanın hayatını karartabilirdi.

Gerçi Hesap Uzmanlığı ve Maliye Müfettişliğinden başka yine imtihanla girilen üstelik imtihanları da nispeten kolay olan, başka müfettişlikler de vardı ama, onlar ikinci sınıf müfettişlik sayılıyordu. Tekel, Ziraat Bankası, Sosyal Sigorta Müfettişlikleri gibi, Nedeni de o müfettişliklerde Anadolu'da gezme süreleri çok uzundu. Küçük kasabalara bile gidiliyordu. Yaşam ve çalışma şartları çok cefalıydı.

Biz imtihanı kazanan muavinler, hangi Hesap Uzmanının yanına yardımcı olarak verilmişsek ve o Hesap Uzmanı da vergi daireleri eğitimi için hangi şehirlere gidecek ise kuşkusuz biz de onunla beraber oraya gidecektik.

Ben Hesap Uzmanı Sabahattin Oğuz'un yanına düşmüştüm.

Sabahattin Bey, kalın karakaşlı, tıknaz, yavaş ve çok düzgün konuşan, hareketleri de yavaş olan, fevkalâde ciddi, fevkalâde düzenli, disiplinli biri idi. Herhalde hayatta yapamayacağı tek şey lâubalilik ve sululuk idi. Öğrenciliğinden beri ciddiliği ile tanınmıştı.

Sabahattin Bey'le birlikte ikibuçuk ay Muğla ve Muğla'nın ilçelerini dolaştıktan sonra İstanbul'a döndüm. İstanbul'da başka uzmanların yanına muavin olarak verildim ve değişe değişe bu iş

yıllarca sürdü. Sonra ehliyet imtihanını vererek ben de uzman oldum, benim yanıma da muavin verdiler, ben de muavin yetiştirdim, ustalarımın gördüklerimi uyguladım ve böylece meslek yaşamım sürdü gitti.

Hesap Uzmanlığına 1951 Yılı Mart ayında girdim, 1962 yılı sonunda ayrıldım. Sonraki yıllar yine aynı konularda çalıştım.

1951-1963 yılları arasında hızlı bir şekilde gelişmekte olan Anadolu'nun çok yerini dolaştım.

Meslek ile ilgili pek çok anım var kuşkusuz, Ancak o yıllara ait meslek anılarımı yazmayı gereksiz buluyorum. Nedeni de şu; O yılları, o yılların olaylarını, yaşamını sevgili meslektaşım ve sevgili arkadaşım, romancı Erhan Bener "Bürokratlar" isimli 3 ciltlik anı romanında o kadar güzel anlattı ki. Anlattığı birçok olayda ben de varım, çünkü meslek hayatında çok yakın çalıştık, aynı zamanda çok yakın arkadaşız da. Erhan'ın fevkalâde güzel anlattığı olayları benim yeniden yazmamın anlamı yok. O kitabı okuyan, o yıllardaki yaşamı anlar.

Ancak benim şimdi anlatacaklarımın bir başka özelliği var. Yukarıda da değindiğim gibi, Ankara'da muavinlik imtihanını kazanır kazanmaz. Anadolu'ya dağılacaksınız denildi. Hep geri kalmış bölgelere dağıldık. Kimi Muş'a, kimi Mardin'e, kimi Erzin-can'a... ben de bir geri kalmış yöre olan Muğla'ya.

Meslek yaşamımın ilk iki buçuk ayı dolaştığım ıssız, fakir yöreler, inin cinin top attığı yerler bugünün çok moda olan turistik yerleri. Bodrum-Marmaris-Fethiye.

1951 Yılı Mart - Nisan aylarında buralar öyle bir mahrumiyet bölgeleri idi ki. Fakirlik, yokluk ve ıssızlık...

O nedenle o günlere ait o yörelerle ilgili anılarımı yazayım, bugün akıl almaz bir şekilde, yaz sıcaklarında oralara hücum edenlere belki enteresan gelir diye düşündüm.

3- İlk Teftiş Seyahati, Muğla ve İlçeleri

1951 Yılında Muğla

Muğla'da hükümet meydanında güzel, beton bir otel vardı. O otelde kalıyorduk.

Sabahattin Bey seyahatimizin plânını yaptı. Önce Muğla ilinde çalışacak sonra teker teker ilçeleri dolaşacaktık. Muğla'nın ilçeleri Milas, Bodrum, Marmaris, Fethiye ve Datça idi. Bir ilçeden diğer ilçeye geçmek de kolay değildi, yeniden Muğla'ya gelmek ve oradan o ilçeye gitmek gerekiyordu. Önce Muğla'daki işimizi bitirecek yakındaki Milas'a gidip gelecek sonra Bodrum'a geçecektik.

Muğla'daki mesleki çalışmalarımızın pek anlatmaya değer tarafı yok. Ne de olsa il merkezi, defterdar, gelir müdürü, şefler oldukça bilgili kişiler. Asıl problem ilçelerde.

İlçelerde genellikle mahallî memur çalıştırıyorlar. Yerel memurların en tahsillisi de ortaokul mezunu. Eskiden ne öğrendilerse öyle devam ediyorlar, ama şimdi modern ve yeni sisteme geçiliyor, bu modern sisteme ayak uydurmaları çok güç, gönderilen yönetmelikleri, yazıları bile okumamışlar. Bize böyle söylendi. Sonra yerinde gördük ki doğruymuş.

Biz önce Muğla'da otel odasında kendi kendimizi eğitmeye başladık. Tüzükleri okuyor, model olarak verilmiş formları dolduruyor, açıklama kitaplarını okuyup birbirimize anlatarak acemi tiyatro oyuncularını gibi prova yapıyorduk. O günlerden hatırımda kalan en enteresan olaylardan biri bu, otel odasında, yerel memurlara, yeni usulleri nasıl anlatacağımız konusundaki prova... Bir de aklımda kalan önemli olay ana caddedeki kadınlı erkekli yürüyüşler.

O yıllarda Muğla temiz, düzenli, küçük bir şehir. Hatırladığım hükümet meydanı ve o meydana yakın bir cadde, Caddenin kenarlarında üzerinde insanların oturabileceği alçaklıkta duvarlar var. Bu caddede kadınlar ve erkekler promenat yapıyorlar yahut amiyane tabirle volta atıyorlar. Özellikle mesai saatinden sonra, daireler kapandıktan sonra, kuşluk vakti, genç memurlar, deli-

kanlılar, kadınlar kızlar bu yolda bir aşağı bir yukarı yürüyorlar. Birbirlerini seyrediyorlar. İşin garip tarafı genellikle kadınlar yürüyor, erkekler yol kenarındaki alçak duvarlara oturup seyrediyor, sonra erkekler de kalkıp yürüyorlar, karşılıklı bir yürüyüştür gidiyor. Caddenin bir ucundan bir ucuna, ikişerli, üçerli gruplar halinde kadınlar ve erkekler sürekli yürüyorlar.

Erkeklerden kadınlara sulu sulu laf atmak, gülüşmek filan da yok. Sanki bir tören yürüyüşü gibi ciddi ciddi, yürüyorlar, bir aşağı bir yukarı.

Kadınların özelliği var. Hepsi siyah başörtülü. Hepsi siyah çarşafli, ama çarşafların etekleri kısa, ayaklarda topuklu ayakkabılar ve ipek çoraplar. Bunlar seçiliyor. Siyah başörtüsü de baştan inip göğsü, omuzları örtüyor, yüzler açık.

Ancak kadınlar yürüyüş sırasında erkeklerle karşılaştıklarında, garip bir hareket yapıyorlar, başörtüsünü düzeltir gibi yaparak, açıyorlar, Pembe gerdan görölüyor o siyah örtülerin içinde, pembe gerdanda da sıra sıra altın dizili.

Bu defile yapar gibi yürüyüş meğer buranın âdeti imiş. Sanki bir ibadetin ritüeli gibi. Biz de Sebahattin Bey'le beraber bir kaç kez bir aşağı bir yukarı yürüdük, kenarda, duvarın üstüne oturup yoldan geçenleri seyrettik, ama çok ısrar etmedik, fazla kaçmasın, dikkat çekmesin, dedik, otele döndük.

Defterdarlıktaki gelir müdürü, sanırım İstanbullu idi, bizi pek sevmiştir. İstanbul'dan gelen bütün müfettişlerle ben ahbaplık ederim diyordu. Onun anlattığına göre bu yöre halkının çoğunluğu Girit, Rodos ve diğer adalardan gelen göçmenlermiş. Kadınların örtülü oluşu taassuptan değilmiş, öyle bir giyim tarzı imiş. Buranın kadınları çok serbest, erkekleri de çok huzurlu, çok toleranslı imiş. O kadar ki eve bir erkek alan kadını kocası yakalarsa, sadece bağırırmış, çok, çok kadını dövermiş, öyle boşama, bıçaklama filan yokmuş.

Onun anlattığına göre, Ege Bölgesi'nde genelev olmayan tek il Muğla imiş, kaç kez İzmir'den gelip ev açmışlar, ama müşterisizlikten iflas edip gitmişler. Bu şehirde geneleve ihtiyaç yokmuş.

Bunun nedeni de halkın hem fakir hem de çok kozmopolit oluşu imiş. Kimi Girit'ten, Rodos'tan kimi Yunanistan'ın bilmem neresinden, kimi İzmir'den; şundan bundan gelen yabancılar o kadar çokmuş ki yerli halkın arasında kaybolmuş, kimse kimseyi tanımamış, kimse kimseden çekinmemiş.

Gelir müdürü bize çok yakınlık gösterdi ama Sabahattin Bey kibarlığını bozmadan adama çok resmi davrandı. Adamcağız bir kere bizi mahalli bir düğüne davet etti, buranın düğünleri çok eğlenceli olur. Kadınlar bir göbek atar, bir göbek atar ki, başka hiçbir yerde göremezsiniz dedi, bizimki reddetti, bir kere şimdi unuttum neresi idi, bir sayfiye yeri, biz ailece gideceğiz hadi siz de gelin dedi, Sabahattin Bey yine reddetti. Memurlarla yüz göz olunmayacak ya. Biz ikimiz kukumav kuşları gibi otelden daireye, daireden otele.

Bir akşamüstü o meşhur caddede yürüyorduk ki yaşlı bir kadın yolumuzu kesti. Sabahattin Bey'e hitab ederek.

— Evlâdım, bana altıparmak Zehra derler, dedi.

Sabahattin Bey kibarca,

— Buyur teyze, dedi.

Kadın sigaradan kalınlaşmış bir sesle başladı konuşmaya;

— Öğrendim ki siz İstanbul'dan gelmişsiniz, otelde kalıyormuşsunuz, Ayol öyle otel odalarında sıkıntı çekilir mi. Ben size hemen güzel bir ev tutayım, döşeli, dayalı... Ev işleri için de hiç düşünmeyin iki tane piliç yollarım. Onlar yemek de yaparlar, ütü de yaparlar, evi siler süpürürler, her işinizi görürler.

Sabahattin Beyin suratı asıldı. Altıparmak Zehra devam etti.

— Baktınız beğenmediniz kadınları, hemen değiştiririm.

Sabahattin Bey, yutkundu, duraladı.

— Teyze... teyze...dedi. Kalın bir sesle, istemez, teşekkür ederiz.

Yaşlı kadın şöyle bir dikildi, elini beline koydu. Yüzümüze bakmaya başladı dikkatli dikkatli. Sonra elini çarşafının altından

bir yerlere soktu, karıştırdı, bir sigara çıkarttı, bir de kibrit kutusu. Çat diye sigarayı yaktı, püf diye havaya üfledi. Ben ağzım açık dinliyorum, hiç söze karışmıyorum. Altıparmak Zehra bir süre sustuktan sonra;

— Evladım, dedi, güzel evladım. Çok para değil, otele vereceğiniz paradan da ucuza gelir yemek dahil, üstelik koynunuzda piliçler. Ama isterseniz her gece başka kadın getiririm, bak gör, neler var neler. Sarısı, esmeri, Giritalisi, Rodoslusu... cilveli cilveli.

Sabahattin Bey mosmor kesildi.

— Teşekkür ederiz, teşekkür ederiz dedi, hızlı hızlı eliyle bana işaret etti, yürü! dedi.

Kadını orada, kaldırımın üstünde bıraktık. Koşarcasına yürüyerek uzaklaştık... Yürüdük... yürüdük...

— Bak, dedi bana. Bu işler çok tehlikelidir. Bir baskın yaparlar, bütün meslek hayatımız sona erer. Sakın ha... Sakın ha böyle şeylere kanma.

Ben hiç cevap vermedim.

—Evet... evet diye mırıldandım. Oysa aklım altıparmak Zehra'daydı.

Bir kaç ay sonra Bodrum, Marmaris, Fethiye filan tüm ilçeleri gezmiş, türlü sefaletler çektikten sonra Muğla'ya dönmüştük. Muğla'da konforumuz yerindeydi, otel, lokanta bakımından hiç bir sıkıntımız yoktu.

Sanırım o sıralardaydı, iş çıkışı yine Muğla'nın o piyasa yapılan caddesinde yürüyorduk, bir baktım ki karşıdan kılığı kıyafeti bize benzeyen, yani takım elbiseli, fötr şapkalı, biri orta yaşlı biri genç iki kişi geliyor. Belli bunlar da müfettiş. Karşı karşıya gelince hemen durduk, kendimizi tanıttık. Onlar Ziraat Bankası müfettişi imişler. Biri müfettiş, biri benim gibi muavin. Tabii büyükler birbiri ile, muavinler de birbiri ile sohbete.

Onlar meğer doğu'dan başlamışlar, batıya doğru gidiyorlarmış. Ben Bodrum'da, Marmaris'te otel yok, lokanta yok ne sefalet çektik, anlattım, burası iyi dedim, otel de var, lokanta da var.

Sonra aklıma geldi,

— Siz hangi otelde kalıyorsunuz? dedim.

Karşımdaki arkadaş,

— Ne oteli dedi, biz otelde kalmıyoruz ki, ev tuttuk. Daha geldiğimiz gün, Altıparmak Zehra diye bir kadın bizi çevirdi, hemen bizi bir eve götürdü. Hazır. Ohoo... dedi. Ev değil, cennet, cennet... Huri gibi kadınlar, her işimizi yapıyorlar, yemek yapıyorlar, içki soframızı kuruyorlar, gece de koynumuza giriyorlar... Ne oteli birader?

— Evet, evet dedim. Altıparmak Zehra bize de teklif ettiydi ama benim patron kabul etmediydi.

Muğla'daki gelir müdürü, enteresan bir tip. Bir gün,

— Biliyor musunuz ben avcıyım, hem de Av Dergisi'ne yazı yazıyorum dedi.

Çekmecesinden bir dergi çıkardı, sanırım ismi Av ve Spor yahut Spor ve Av gibi bir şey. İstanbul'da yayınlanan av sporu ile ilgili bir dergi.

— İçindeki bir yazıyı gösterdi, bakın ben yazdım dedi.

Gerçekten onun ismi var, bir de fotoğraf.

— Burada kaplan vardır. İşte vurduğum kaplan ile beraber fotoğrafım. İsterseniz sizi de kaplan avına götürürüm, dedi.

Sabahattin bey,

— Ben avcılık yaptım, avcılıktan hoşlanırım, demez mi?

Adamın yüzü güldü,

— Aman ne iyi, hep beraber gideriz.

— Ama ne silahımız var, ne elbisemiz.

— Kolay, kolay ben hepsini temin ederim.

Ben de avcılığı hiç sevmem. Nasıl olsa da kurtulsak diye düşünürken Müdür bize kaplanın nasıl avlandığını anlatmaya baş-

ladı. Efendim bunlar zaten sayısı çok azalmış olan panterlermiş, yabani dağ kedisinin büyüğü. Ama kedi filan değil, gerçekten yırtıcı hayvan. Müdür anlatıyor;

— Köylüler zaten kaplanı çevirdiler. Çevresindeki daireyi giderek daraltıyorlar. Bir kaç gün sonra daire iyice daralacak, bana haber verecekler. O zaman gideceğiz. Köylüler teneke çalıyor, tüfek atıyor, kaplan küçülen dairenin ortasına sıkışıyor, iyice sıkışınca kaçmak için bir tarafa atlıyor, işte tam o sırada karşısına hangi avcı gelmişse o, ateş ediyor ve hayvanı havada vuruyor.

Ben,

— Ee... Ya vuramazsa, dedim.

— İşte o fena dedi, kaplan avcının üstüne çöker. Aynen bir kedi gibi, kedi nasıl avını ağızıyla ısırır, arka ayaklarıyla didiklerse bu da öyle yapmaya başlar. Bir keresinde Hasan Ağa vuramadı, kaplan onu sırt üstü yere yatırdı, biz kaplanı vuracağız ama ya Hasan Ağa'yı vurursak, diye korktuk neyse birisi sokuldu ve tabancayla kaplanı vurdu, ama Hasan Ağa da üç ay hastanede yattı.

Aldı mı beni bir korku. Neyse ki bir kaç gün sonra Milas'a hareket ettik de bu kaplan avı unutuldu.

Milas

Milas deyince bende sadece kötü sokaklar, karanlık evler, keskin zeytinyağı konusundan başka bir anı yok.

Milas zeytinyağı diyarı. Acı acı, yüksek asitli zeytinyağı kokuyordu her yer. Milas'ta az kaldık, yine Muğla'ya döndük. İlçelere asıl seyahat ondan sonra başladı.

• Bodrum Nasıl Bir Yerdİ?

Benim, Bodrum hakkındaki tek bilgim Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in Bodrum'da oturuyor olması idi. Cevat Şakir kimdir herkes bilmezdi ama ben hem edebiyat meraklısı olduğum için (o yıllarda dergilerde şiirlerim çıkardı) hem de Cevat Şakir'in oğlu Sina (Sina Kabaağaçlı) arkadaşım olduğu için bu konuda bilgili

idim. Sina'nın annesi Hamdiye Hoca bizim ilkokulda öğretmendi. Sonra Büyükkada'da, Kınalıada'da öğretmenlik yaptı.

Hamdiye hoca Cevat Şakir'in ilk eşiymiş, boşanmış, yeniden evlenmiş. Sina, annesi, üvey babası ve üvey kardeşi ile beraber otururdu. Sina Büyükkada'dan uzun yıllar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne devam etti, ama çok uzun yıllar, sonunda mezun oldu ama yine fakülteden ayrılmadı, hoca oldu ve oradan emekli oldu.

Bodrum'daki Halikarnas mabedinden kinaye, kendine Halikarnas Balıkçısı diye isim takan yazar ve ressam Cevat Şakir'in sürgün olarak geldiği Bodrum için çok yararlı işler yaptığı söyle-nirdi. Güya Bodrum halkını eğitmiş, balıkçılık öğretmiş, ağaç dikmiş, hep böyle hikayeler anlatılırdı. İşin aslı faslı var mı diye Sina'ya sorardım, omuz silker cevap bile vermezdi.

Ben de Bodrum'a gelir gelmez Cevat Şakir'i aradım, "Kalenin sol tarafında küçük bir evde oturuyordu, bıraktı, İzmir'e gitti. Bir daha gelmedi" dediler. Hani halkı eğitiyormuş, ağaçlar dikeyormuş, balıkçılık filan diyecek oldum, baktım ki Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'i kimsenin salladığı yok.

Bodrum'a gitmek üzere Muğla'dan fevkalâde külüstür bir otobüse bindik. O otobüs nasıl işliyordu, nasıl gidiyordu hâlâ hayret ederim: Hem çok eski model, hem bakımsız, hem her tarafı dökülüyor. Yollar da kötü mü kötü. Her viraj alışıta ödümüz kopuyor. Yollar dar ve dik. Bu berbat yollardan beş altı saat gittikten sonra birden bir uçurumun tepesinden deniz kıyısını ve Bodrum Kalesi'ni gördük. Uçakta gibiydik. O dar ve virajlı yollardan nasıl indik. Allah bilir. Bodrum'a geldiğimizde neredeyse toprağı öpecektik.

O yaşma kadar o kadar kötü yollarda o kadar külüstür bir otobüs ile daha seyahat etmemiştim.

Bodrum'un düzlüğünde otobüsten bavullarımızı ve su teneke-lerimizi indirdik. Evet su tenekeleri. Bodrum'da içecek su yoktu. Orası krom bölgesi olduğu için suyu inanılmaz derecede kötüdür, içemezsiniz demişlerdi Muğla'da ve bize iki gaz tenekesi iyi su vermişlerdi. Gerçekten de öyle yaptık. Zira Bodrum'da ne su vardı, ne gazoz, ne bira, ne maden suyu, saydam katran gibi

ağır bir su. Taş gibi midene oturur, içebilirsen iç, sertlik derecesi 20 mi 30 mu bilmem.

Doğru Kaymakamlık binasına gittik. Kaymakam yok, izinde imiş, mal müdürü ile konuştuk. İlk konu nerede yatacağımız.

Mal müdürü burada sizin anladığınız manada otel yoktur dedi. Bir tek İstanbullunun hanı var, ama o da han işte. Ama yöneticisi akli başında bir hanımdır, ben söylerim, size yatabileceğiniz temiz bir oda, temiz yataklar hazırlar dedi.

Bavullarımız ve su tenekelerimiz İstanbullunun Hanı'na gönderildi. Mal Müdürlüğünde bir süre oyalandıktan sonra kalacağımız yeri görelim dedik.

Burası basbayağı bir handı. Dikdörtgen şeklinde ortası avlu. Hani filmlerde olur. Alt kat, giriş katı tamamen ahır, atlar, eşekler filan bağlanmış. Üst kat, ortadaki kare şeklindeki avluya bakan çepeçevre balkon. Bina yarı kâgir. Balkon ahşap direkler üzerinde. Balkondan odalara açılan kapılar var. Yani her odanın kapısı bu balkona açılıyor. Oradan da merdivenle aşağıya, avluya veya ahırlara inebilirsin.

Malmüdürü, Sabahattin Bey ve ben, üçümüz hana geldik. Hancı, koca memeli güler yüzlü bir kadın, kırk elli yaşlarında. Bir kapıyı açtı, size en güzel odamı hazırladım dedi. Odanın denize yahut; sokağa bakan pencereleri demir parmaklıklı ve tahta kenpenkli. Kocaman bir oda. İki tane kocaman karyola. Karyolaların baş ve uç demirleri yükseliyor, kubbe gibi oluyor, cibinlik takmak için. Kalın kalın yataklar. Kalın ve uzun yastıklar. Yastık başları işlemeli. Yorganların ağızları dantelli ve yine renk renk işlemeli. Bizim yastık ve yorganlara baktığımızı gören hancı kadın genç bir kız gibi kıkırdadı, çeyiz sandığımdan çıkarttım sizler için dedi.

Çok teşekkür ederiz, çok... dedik. Mal Müdürü de memnun gülümsüyordu.

Akşam geldik, yattık. Yataklar ot. Taş gibi. Yastıkları da taş gibi ama, neyse, yorgunluktan uyumuşuz. Ertesi sabah kalktım, kapıdan çıktım. Avluyu çevreleyen balkonda yürüyorum. Balkona çamaşır asılır gibi bir şeyler asılmış, şekilsiz, tuhaf şeyler.

O sırada hancı kadın göründü.

— Bunlar nedir Allah aşkına, dedim.

— Aaa.... Bilmiyor musunuz dedi. Ahtapot, ahtapot kurutuyorum.

Çiroz kurutur gibi meğer ahtapot kurutuluyormuş.

— Tavası çok güzel olur, size bu akşam kızartayım isterseniz dedi.

Ben mide bulantısı ile istemez istemez dedim. Gittim Sabahattin Bey'e anlattım. Böyle böyle, diye. O da şaşırdı.

Şimdi buradan bir tarihi gerçeği saptamak lazım. İstanbul'da doğma büyüme, Beyoğlu Balıkpazarı'ndan alış veriş etmiş, Beyoğlu meyhanelerinde içki içmiş iki İstanbul delikanlısı 1951 yılı Nisan ayında, Ahtapot'un yenilebileceğini bilmiyor.

O yıllarda ahtapot bizler için biyoloji kitaplarında okuduğumuz, filmlerde gördüğümüz bir canavar. Olsa olsa mürekkep balığını biliyoruz ama öyle bir metre, bir buçuk metre boyunda kocaman bir ahtapotun yenilebileceğini, hele çiroz gibi kurtulabileceğini hiç bilmiyoruz.

Bodrum'da yaşadığımız sonraki günlerde küçük çocukların sokaklarda -Hayda 5 kuruşa ahtapot- 10 kuruşa iri; ahtapot- diye bağıra bağıra ahtapot sattıklarına şahit oldum. Meğer çocuklar sahillerde, taşların üzerinde seke seke gezer, kıyıya sokulmuş ahtapotları kafalarından yakalayıp sudan çıkartarak tutarlarmış.

Ben bu olaylardan yani 1951 yılı başlarından çok çok sonraları İzmir ve İstanbul lokantalarında kalamar ve ahtapot yedim. Demek ki 1951'de ahtapot ve kalamar yenir mi yenmez mi, neyin nesidir biliyormuşum.

Uzun yıllar Bodrum ve çevresine gitmedim. Bundan üç-beş yıl önce Muğla'ya gittik. Vilayet Konağı'nı aradım, kaldığımız o oteli ve piyasa yaptığımız, altıparmak Zehra'ya rastladığımız caddeyi aradım, bulamadım. Muğla büyümüş, yayılmış, genişlemişti. Sinirlendim, bastık gaza, o, beş-altı saatte gittiğimiz Bodrum yolu

yok, pat diye Bodrum'a geliverdik. Kale yine aynı kale. Ortada, iki yanında iki koy. Ama burası Bodrum değil, burası bir bayram arifesinde Mahmutpaşa. Bir gecekondü pazarı. Gulgüle. Dükkânlar, dükkânlar, pis, garip insanlar, sahilde tekneler, tekneler...

Ne biçim yer burası yahu? Boğulacağım... Sağa bakıyorum, sola bakıyorum, kale olmasa burası başka yer diyeceğim, bir kalabalık bir iç içelik... Sahile bakıyorum, sahili tanımıyorum. Kale'nin sağ yanı kumsaldı, güzel bir deniz kıyısıydı. Sol yana bakıyorum... Kale'ye bakıyorum. Hiç bir yeri tanımıyorum. Yahu ben buralarda o kadar yaşadım gezindim. Kale hariç tanıyacağım hiç bir yer yok mu? Acaba İstanbul'un Han'ı duruyor mu?

Şu taraftaydı. Tamâm, biliyorum, bakıyorum, arıyorum ama bulamıyorum. Kimi çıplak, kimi kıcı açık, kimi şortlu, başında külah, dondurma yalayan, midye çubuğu kemiren, kola içen pis bir kalabalık, itiş-kakış. Kalabalıklar arasından geçtim, konuşulabilecek birini arıyorum, dükkânlara bakıyorum, Doğu Anadolu hanzo satıcılar, karanlık yüzlü kara bıyıklı bir takım herifler... Sonunda konuşulacak birini buldum ve de adam bildi.

Biliyorum, biliyorum dedi. Orası şimdi modern bir restoran. Han Restoran adı. Tavsiye ederim, gidin, kaliteli bir yerdir, dedi.

Gitmedim. Bu Bodrum'da duramazdım zaten. Burası benim bildiğim Bodrum değil ki. Ben kırlarda papatya toplayan, papatyadan yaptığı çelenkleri başına takan, uzun örme saçlı, masum kızı arıyordum ve karşıma elinde sigara, kalın sesli, sarhoş bir orospu çıkıyordu, ben oyum işte diyordu. Yıllar geçti ama, ben oyum.

Ben de bir daha Bodrum'a gitmedim ve gitmeyeceğim.

1951 yılı Nisan ayında Bodrum nasıl bir yerdi?

Küçük bir sahil kasabası. Ne lokanta, ne gazino, ne eğlence yeri, ne meyhane, ne disko hiç, ama hiç bir şey yok. Bir iki bakkal, bir kaç kahvehane, o kadar.

Küçük, sessiz, temiz, tertemiz bir sahil köyü. Beyaz boyalı küp şeklinde küçük evler. Deniz kenarında şıpır şıpır su sesi.

Geniş büyük bir sahil. Yarım ay biçiminde iki büyük koy, tam ortasında kocaman bir kale. Kalenin sol yanında deniz kenarında evler var. Kalenin sağ yanındaki yarım ay biçimindeki sahil Allah'ın yarattığı ilk günkü gibi temiz, bakir ve güzel. Ne bir ev, ne bir gazino, ne bir iskele.

Marina, liman filan ne demek, denize doğru uzanan beş metrelik tahta bir iskele bile yok. Sadece masmavi denizin, billur gibi tertemiz suların şıpırtısı...

Kalenin hemen yanında, sağ tarafında küçük bir sahil kahvesi var. Tahta direkler üstünde çardaklı, çardağa otlar, samanlar yığılmışlar ki gölge yapsın, kahve 5 kuruş.

Kalenin yakınındaki koyda kimi donlu kimi çıtırçıtlak çocuklar denize giriyorlardı. Hava sıcaktı. Ben de Adalıyım ya, hemen içimden soyunup denize girmek geçti ama ne çare. Ne mayom vardı ne havlum. Hem olsa bile nasıl girebilirdim, takım elbiseli fötr şapkalı müfettiş bey! Sahilde soyunacak ve Bodrum'lu veletlerin arasında denize girecek. Sabahattin Bey öldürürdü beni.

Ama dayanamadım, çocuklarla Konuştum. Nasıl su soğuk mu filan, dedim. Abi dediler su sıcak, sıcak ama buraları tehlikeli.

Niye, dedim. Köpek balığı var dediler. O sebepten uzaklara gitmiyoruz. Geçen sene, nah şuradan köpek balığı bir çocuğun bacağını kaptı, çocuk bağırdı, biz koştuk, köpekbalığı çocuğu çeker, biz çocuğu kollarından tutup çekeriz, sonunda bıraktı köpek balığı... ya... dediler.

Bodrum kalesi kocaman bir taş yığını. İstanbul surlarının onarılmamış kulelerine benziyor.

Genç kaymakam bize açıklıyordu.

Bu kale ta Rodos Şövalyeleri'nden kalma imiş, Kale'nin çeşitli kuleleri ve bu kulelerin de isimleri var. Fransız Kulesi, İngiliz Kulesi yok bilmem ne kulesi. Abdülhamit zamanında bu Kale hapis-hane olarak kullanılmış.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Bodrum yine ıssız bir yermiş. Bir gün Liman'a bir Fransız Savaş Gemisi gelmiş, filika ile sahile asker çıkartmaya kalkışmışlar. Bodrum'lu vatanseverler hemen

silaha sarılmış, filikaya ateş açmışlar, onlar da geri dönmüş, Fransız Savaş Gemisi de açılmış, açılmış başlamış Bodrum'u topa tutmaya, mermilerin bir kısmı Kale'ye isabet etmiş, Kale'nin bir yanı yıkılmış, bazı mermiler kasabaya düşmüş, ama neyse can kaybı olmamış. Fransız Gemisi de çekmiş gitmiş, bir daha da gelmemiş.

Ben bu Kale'nin en yüksek kulesine çıkacağım diye tutturdum. Silindir şeklinde bir Kule, bir yanı yıkılmış, boşluk. Öbür yanında da merdivenler var. Merdiven kale duvarına yapışık. Önce hiç aşağı bakmadan merdivenleri çıktım, Kulenin tepesine geldim, Ama aşağı inmek? Aşağı inmek felâket. Çünkü bir yanı boşluk, o kadar da yüksekteyim ki, ne tırabzan var ne bir şey. Ben korkudan artık kâh duvara yapışarak kâh kışın kışın oturarak, o kuleden aşağı bir indim ki. İyi ki yükseklik fobisine tutulmadım. Ama halâ yüksek yerleri sevmem.

Peki bu Bodrum'da ne yapılır. Bodrumluların işi gücü nedir? Bodrum'da hayat nasıldır? Geceleri ne yaparlar. Turistler ne yapar, diskolar, dansingler, oteller, moteller... Tekne Turları... Danslar... Gençlerin eğlenceleri...

Bu gün için böyle sorular sormak anlamlı, ama o yıllarda...

O yıllarda bu konuları düşünmek bile anlamsız. Bodrum'da turist yoktur. Balıkçılık da yoktur. Tekmelerin barınacağı marina gibi öyle modern şeyler bir yana, doğru dürüst klasik bir liman bile yoktur. Tek balıkçı teknesi yoktur. Bodrumlular balıkçılığı bilmezler, tutmazlar ve tabî ki balık satışı da yoktur.

Sadece sünger avcılığı var. Ben görmedim ama anlatılanları dinledim.

Sünger avcıları çok ilkel şekilde dalarmış ve "vurgun yeyip" felçli kalırlarmış. Vurgun yiyen adam, hemen basınç odasına alınmalıymış. Basınç odası da sadece askeriyede, İzmir'de ve İstanbul'da varmış. O nedenle vurgun yiyen fakir sünger avcıları sakat kalırmış.

Bir kooperatifleri, dernekleri, sendikaları yoktu. Hatta o yıllarda sendika sözcüğü bile kullanılmıyordu, zira neredeyse komünizm sözcüğü ile eş anlamlı ve bu sözcük bile çok tehlikeli idi.

Yazları müthiş sıcak. O sıcakta yöre halkı zaten yaylaya çıkıyor, kasaba boşalıyor. Sıcakta beynin kaynar. Kışın ise in yok, cin yok, ıssız bir kasaba. Ne yapacaksın Bodrum'da?

Nasıl tanıştığımızı hatırlamıyorum, 1950 seçimlerinde DP milletvekili olmuş Zeyyat Mandalıncı isminde odlukçu kültürlü bir adamla ahbablık ettik. Bodrumlu, Avrupa'da eğitim görmüş, alçak gönüllü ve gerçekten demokrat bir zat idi. Daha sonra bakanlık da yaptı.

“Bu ilkel süngercileri bir organizasyon halinde birleştirmek gerek” diyordu, bir de mandalina ekiminin teşvik edilmesi gerektiğini söylüyordu. Bodrum'un dağı taşı yabani mandalina ağaçları ile doluymuş, eğer aşılanırlarsa gayet verimli mandalina verirlermiş. Ama bölge halkı çok tembelmiş, hiç çalışmazlarmış.

Turizm derseniz, o yıllarda bu sözcük bile bilinmiyordu. Ne demek turizm? Turizmden tek anladığımız, İstanbul'daki Hilton Oteli'ne Amerikalıların gelmesiydi. Bu bölgeye kim gelecekti? Hem niye gelecekti ki? Denize giren yok, denizde tekne yok, yazlar çok sıcak, otel yok, su yok...Hatta yol yok. Bodrum-Muğla arası beş saat. Muğla'ya ulaşım bile çok zor...

Bodrum'da işimiz bitti. Gideceğimiz ikinci ilçe neresi? Fethiye mi, Marmaris mi? Öğrendik ki Denizyollarının küçük bir vapuru tâ İzmir'den başlıyor kıyı kıyı İskenderun'a kadar gidiyor ve. sonra geri dönüyor yine iskelelere uğraya uğraya, hem yük hem yolcu taşıyor. İlçeler arasında kara yolu ile ulaşım çok zor, bazen de olanaksız. Bu bakımdan denizyolu daha uygun.

Vapura bilet âldık, sandalla eşyamızı vapura çıkardık ve Bodrum'dan Fethiye'ye doğru yola çıktık. Yolculuğun büyük kısmı geceleyin geçti. Tabii 1. mevki bilet âldık. Bizden başka 1. mevki yolcusu yoktu. Salonda otururken kaptan geldi, hoş beş ettik, aşçıbaşını çağırdı, ne yemek istersiniz dedi. Ona göre yaptırım. O gece türlü türlü mezeler, türlü lüks yemeklerle kaptan, Sabahattin Bey ve ben kendimize mükemmel bir ziyafet çektik.

Belki bir aydır böyle kaliteli böyle güzel yemek yememiştik. Zaten Denizyollarının gemileri yemekleri ile meşhurdur.

Fevkalade mavilerden geçtik. Güzel, lâtif bir Mayıs günü, 2 Mayıs'ta Fethiye Limanı'na demirledik.

- **Fethiye Bir Cennet**

Fethiye Bodrum'un üzerine bir cennetti.

Önce Otel vardı, küçük de olsa tertemiz, doğru dürüst bir otel. Ve en önemlisi Fethiye'de gerçek anlamda lokanta vardı, lokantada kapalı şişe su ve çok çok daha önemlisi, bira vardı. Bodrum'da ne bira, ne gazoz, ne maden suyu içmiştik. Muğla'dan getirdiğimiz suları bitirmiş, bulanık sularla rakı içmiştik sadece.

Fethiye'de deniz üstünde, tıpkı boğaz lokantaları gibi bir lokanta, pırıl pırıl garsonlar ve garsonlar sesleniyor, İstanbul usulü... Bira, maden suyu, salata... cacık... Aklına ne gelirse.

Fethiye'nin deniz kenarında küçük bir rıhtımı vardı. Sağ yanı deniz, sol yanı yar. Yarda sıra sıra Likya mezarları. Kimi sapa-sağlam, kiminin kapağı kırılmış... Fethiye'yi çok sevdim.

Mal müdürü çok korkmuştu. O, yakınlık göstermedi, biz de yaklaşmadık. Dairedeki işlerimiz resmi, soğuk ve ciddi sürdü gitti.

Sonra dönüş zamanı geldi. Marmaris'e gidecektik. Kara yolu ile Marmaris'e gitmek imkânsız gibi bir şeydi. Gemiye bekledik. Bir gece gemi demir aldı. Yine Denizyolları gemisindeydik bu kez Marmaris'e gidiyorduk.

Marmaris'e giderken, gündüz vakti hep çevreyi seyrettim ve kendi kendime her halde Dünya'nın en güzel sahilleri buralarıdır dedim. Mavi sular, neredeyse mavi suların içinden çıkan yeşil ağaçlar... O yeşil ile mavinin karışımı, o ağaçla denizin iç içe girişi... O denizin.o sahillerin güzelliği... Bundan daha büyük bir güzellik olamaz diye düşünüyordum.

- **Marmaris**

Marmaris koyu büyük bir havuz. Koyun dibinde Marmaris kasabası, daha doğrusu Marmaris Köyü. Yalınkat, küçücük, fakir, fukara bir sahil köyü Marmaris.

Önce Hükümet binasına gittik. Kaymakama bir maiyet memuru vekâlet ediyor. Traş olmaya üşenen biraz da kılıksız bir delikanlı.

Burada yatacak yer yoktur, dedi. Sizden evvel Mülkiye müfettişleri gelmişti, onları Kaymakamlık binasındaki şu odada yatırdık dedi ve bizi resmi binanın içinde bir odada yatmaya mecbur etti. Sabah kalktım, yüzümü yıkayacağım, dişimi fırçalayacağım, kaymakamlık binasındaki iş sahiplerinin arasından geçerek, pijamalarla helaya gittim. Olacak şey değil. Bu böyle olmaz dedik. Ne yapacağız.

Kasabada lokanta da yok. Bir aşçı dükkânında bir şeyler yedik kasketli köylülerle beraber. Sahilde küçük bir otel varmış. Kalktık oraya gittik. İki katlı, altı yedi odalı bir bina.

— Olmaz siz burada yatamazsınız dedi otelci.

Çıldıracağız. Sokakta mı kalacağız ne yapacağız? Otelci, bu otel köylü oteli, her odada zaten beş altı köylü yatıyor. Ama te-nezzül ederseniz bizim evde kalın. Yaz geldi, ben ailemi yaylaya yolladım. Bakın otelin arkasında, bahçe içinde benim kendi evim var. Ev boş. Size orada bir oda hazırlayayım. İkiniz bir odada rahat yatarsınız, banyosu da var, mutfuğı da var, Ben alt katta bir odada yatarım, sizi rahatsız etmem. Otel parası neyse onu verirsiniz.

Hay Allah razı olsun. Otelci bize kendi yatak odasında çiftte şilteler, kuştüyü yorganlar, tertemiz çarşaf lar hazırlamış. Gemi-den sonra en konforlu yatağı burada gördük. Çok rahat ettik.

Gerçi yemek işi rezaletti. Bakkaldan Gelibolu'nun Kız marka sardalyelerinden alıyorduk, peynir, kötü de olsa ekmek... turşu rakı da var. Rakı zaten her yerde var. Rakıdan yana hiç sıkıntı çekmedik, hiç bir yerde.

Öğle yemeklerini dairede çay peynir ekmek idare ediyorduk, akşamları da otelcinin evinde sardalye, rakı, peynir.

Marmaris'te, deniz kenarında, o kadar aradığımız, özel olarak sipariş verdiğimiz halde taze balık bulamadık. Bir kere kocaman bir balık getirdiler. Çipura mı, Lakos mu ne, onu da pişirtemedik, rezil oldu gitti.

Marmaris küçük bir rıhtımı olan, ufak bir kasabaydı. Bodrum'dan da fakirdi galiba.

Denizyollarının gemisi gitmişti. Önümüzde büyük bir koy, Marmaris koyu. Ne bir tekne, ne bir yelkenli sahilden öyle denize bakıyordum ara sıra, Mayısın ortasına geldiğimiz halde denize giren tek Allah'ın kulu da yoktu.

Marmaris mal müdürlüğünde de mutad eğitimimize başlamıştık. Yani defterlerin nasıl tutulacağını anlatacaktık. Yeni düzene göre tutulacak defterleri, kartları, tabloları açıklamadan önce, eski defterlere şöyle bir bakıyor ve alıştıkları kayıtların yeni düzende nasıl yapılacağını anlatıyorduk.

Marmaris çok küçük ve vergicilik bakımından da çok önemsiz bir yer olduğu için uzun süredir buraya maliye müfettişi yahut defterdarlığın bir kontrol memuru gelmemişti. Memurların hemen hemen hepsi mahalli elemanlardı ve çoğu yaşlıydı. Bizi de kendilerini teftişe gelmiş kişiler zannediyorlardı.

Önce ben muhasebe şefine eskiden beri tutmakta olduğu defterleri bir göreyim dedim. Adam pek telaşlandı, kızardı, bozardı, defterler müdür beyde, o da yok ki filan dedi, mal müdürünün ise bu defterlerle ilgisi yoktu, bir türlü defterleri göstermek istemiyordu, sonunda anlaşıldı. Adamcağız bir kısım defteri eski Türkçe yazmıştı. Ben bunu görünce çok şaşırdım. Defterleri eski Türkçe yazan memur, babam yaşıdaydı, gözlüklüydü ve bir gözü de kördü. Adam öyle korktu, öyle telaşa kapıldı ki, ağlamaklı oldu.

Ben ne diyeyim ne yapayım şaşırdım.

— A.... sizin gözünüze ne oldu? demez miyim?

— Efendim ben İstiklal Harbi malûlüyüm. Ama maluliyetimi kabul ettiremedim, dedi. Bir gözüm görmediği için iş de vermiyorlar. Neyse vilayetten bana iltimas ettiler, buraya yolladılar, çalışıyorum iste. Aman müfettiş beye söylemeyin eski Türkçe yazıları, beni işten el çektirir sonra, çoluk çocuk aç kalırız... dedi.

Ben muavinim ya, benim yetkimin olmadığını biliyor. Ama Sabahattin Bey durumu öğrenirse... Onu müfettiş zannediyor. Bizim oraya iş öğretmek için geldiğimizi kafası almıyor. Ona göre biz İstanbul'dan gelen müfettişleriz. Müfettiş ne yapar? Kusur bulur, memura işten el çektirir. İşten el çektirilen memur da sefil olur, aç kalır.

— Korkmayın, korkmayın, siz o defterleri ortadan kaldırın, ben söylemem dedim.

Adam sağlam gözünde biriken yaşları eliyle kuruladı. Akşamleyin Sabahattin Beye durumu anlattım, çok üzüldü.

Sonraki günler bütün memurları toplayıp yeni düzeni anlatan seminerler yaparken, Sabahattin bey o bir gözü görmeyen memura, verdiği cevaplar doğru olsun, yanlış olsun, yerli yersiz aferin... tebrik ederim, gibi sözler söyledi.

14 Mayıs 1951'de Marmaris'te Türk Donanması

Marmaris'te çok sıkıldık, özellikle yemek konusunda çok sıkıntı çektik. Günler geçti. Mayıs'ın ortalarına gelmiştik.

Hiç unutmam 14 Mayıstı. Demokrat Partinin iktidara gelişinin yıldönümüydü ve Marmaris'te elektrikler sönmüştü. Şehir elektriğini zaten külüstür bir jeneratörden alıyordu. Jeneratör bozulmuştu, yok, Halk Partililer, sabotaj yapmıştı...

O gün sahilden denize doğru baktım ki, o ne?.. Deniz Harp Gemileri ile dolu. Bizim Şanlı Donanma nereden geliyorsa, gelmiş de Marmaris'in önüne demirlemiş.

Çok heyecanlandım, çocukluğumda da donanma Ada'nın önünde dururdu. Akrabalarım, komşularım, arkadaşlarım hep Bahriyeliydi... Ben donanmadaki tüm gemilerin isimlerini bilirdim, değil öyle Yavuz, Hamidiye filân, kömür gemilerinin, yardımcı gemilerin bile isimlerini bilirdim. Tüm çocukluğum gemileri seyretmekle geçmişti. Sonra gemiler Ada'nın önünden gitmişler, bazıları çürüğe çıkmış, bazı yeni gemiler alınmıştı ama olsun, donanma benim donanmam... İçinde birçok akrabam, arkadaşım var. Gemilere bakıyorum. Kimi yakına kimi çok uzağa demirlemiş. Deniz hizasından baktığım için hepsini seçemiyorum.

Ah... ah... diyorum. Birkaç gün daha kalsaydık Marmaris'te. Otobüs bileti almıştık, ertesi günü Muğla'ya dönüyorduk. Ben sahilde donanmaya bakıyorum. Yavuz uzağa demirlemiş... Muhripler nerede... Derken, bir baktım, rıhtımda bir bahriye subayı, tek başına salına salına bana doğru yürüyor. Zayıf, ince bir teğmen.

— Necdet!

— Nejat!

Hayretle birbirimize sarıldık.

— Ne arıyorsun burada?

— Ee... sen ne arıyorsun.

— Biz tatbikattan geliyoruz. Şehir trafosu bozulmuş, tamir için yardım istemişler..Beni yolladılar.

— Eee... tamir ettin mi bâri.

— Bozuk değil ki, cahil bir adam var, başında. Çalışıyor şimdi, merak etme dedi.

Meğer bizim donanma Malta'dan geliyormuş, Marmaris'de ikmal Limanıymış. Bir sevindim, bir sevindim....

— Akşam gelir seni alırım dedi. Benim bir de patronum var dedim, Onu da al dedi. Şöyle güvertede adamakıllı bir kafa çeke-riz.

Sabahattin bey, olmaz, ben gelmem, sen git dedi. Ertesi sa-bah da 9'da Muğla'ya doğru otobüsle yola çıkacağız.

Demirhisar Muhribi'nin filikası geldi akşamüstü beni aldı. Necdet diğer gemilere telsiz çekti, gemilerde ne kadar Heybe-liada'dan tanıdığım genç subay varsa, Rasim Örnek, Halil- Os-man Gezen kardeşler, Ali Oskay ve başkaları... Demirhisar Muh-ribi'nin kış güvertesinde mükemmel bir rakı sofrasının başında toplandık.

O zamanlar gemilerde içki serbestti. Hemen hepsi teğmen olan arkadaşların kimi rahmetli şimdi, kimi emekli albay.

Marmaris'te konserve yemekten anam ağlamış, geminin bir mutfağı var, birinci sınıf oteller yanında hiç kalır. Çeşit çeşit me-zeler, ızgara etler, böbrekler, pizolalar, balıklar, neler neler... Ye iç... sohbet... Ye iç... sohbet... Şiir oku iç... iç... şiir oku...

Vakit gece yarısını geçti, 1 oldu, bir buçuk oldu.

Artık seni sahile bırakalım dediler. Filikayı kendileri kullanma-ya kalktılar, sorhoş kafayla az daha karaya oturacaktık. Rıhtıma, çarptık, falan filan, neyse ben sağ salim karaya çıktım.

Ertesi sabah, erkenden otobüse binerek Muğla'ya doğru yola koyulduk. O kadar içmişim ki, bir türlü kendime gelemedim, Muğla yolunda, her molada otobüsten inip inip kustum.

Yeniden Muğla'ya geldik. Büyük şehre ve medeniyete kavuştuk.

Yeniden Muğla ve İstanbul'a dönüş

Muğla'nın tüm önemli ilçelerini dolaşmıştık. Bir tek Datça'yı ihmal etmiştik. Datça gerçekte küçük bir köy olduğu halde politik nedenlerle ilçe yapılmış, kuşkusuz mal müdürlüğü, dolayısı ile vergi dairesi var. Onların da eğitime tâbi tutulması gerekirdi.

Ancak Datça'nın yolu o kadar bozuktur ki ne otobüs, ne otomobil gidemez dediler, belki ciple gidilir. Denizden gidilir, Denizden de tarifeli bir araç yok, olsa olsa bir sünger teknesine bineceğiz. Kaldı ki Datça'da memurlar dışında vergi mükellefi de yoktur, vazgeçin dediler; Vergi Dâiresi yeni düzene uysa ne olur, uymasa ne olur. Bizim de işimize geldi, Datça'ya gitmedik, Bakanlıktan da niye gitmediniz diye soran olmadı.

Tüm seyahatlerimiz boyunca en çok yatak ve yemekten sıkıntı çektik. Bugünün büyük turistik beldesinde o zamanlar ne yatacak yer ne yemek yiyecek lokanta vardı ne de bugünkü anlamda eğlence. Ne demek eğlence? Ne demek sahil gazinolarında, diskolarda dans etmek, ne demek yat gezileri, kotra sefaları...

Denizlerde sadece sünger avcılarının tekneleri dolaşıyordu. Sahillerde de kimse denize girmiyordu. Zaten Mayıs geldi mi havalar ısınıyor ve mali durumu biraz iyice olanlar o sıcaklarda kavrulmaktansa hemen yaylaya çıkıyorlardı. Bodrum'da, Marmaris'te, Fethiye'de yazın sadece fakirler ve bir de zavallı memurlar kalıyordu.

Bölge mahrumiyet bölgesiydi, ama olan şey de çok ucuzdu. Her şey o kadar ucuzdu ki, inanılmaz. O günlerde yaptığım harcamaları bir deftere yazmışım. Şimdi o defterden bazı rakkamları nakledeceğim, çok komik gelecek bugünkü kuşaklara.

O sırada benim maaşım 35 asli maaştan ayda 180 TL. Merkez Ankara olduğu için, Ankara dışında her yerde ayda 240 TL da harcırah alıyorum, kısaca elime ayda 430 Lira geçiyor.

2 Mayıs 1951	Atlet Fanılası	400 Kuruş
	Çorap	120 Kuruş
	Berber	100 Kuruş
	Öğle yemeği	120 Kuruş
	Akşam yemeği	130 Kuruş
	Jilet	17 Kuruş
3 Mayıs 1951	Çay ve yumurta	20 Kuruş
	Sabun	15 Kuruş
	Öğle yemeği	85 Kuruş
	Akşam yemeği	190 Kuruş
	Bahşiş	10 Kuruş
15 Mayıs 1951	Çay	15 Kuruş
	Yoğurt	25 Kuruş
	Otelciye	1000 Kuruş (10 lira)
	Bal	1375 Kuruş (13 Tl. 75)
	Öğle yemeği	100 Kuruş (1 lira)

Defterlerin bir yerinde Fethiye-Marmaris l. mevki vapur ücretinin 6 TL olduğu yazıyor.

Marmaris'in balı meşhurdur dediler. İstanbul'la götürmek için belki 20 kilo bal aldım, çeşitli teneke kutulara doldurttum. Balın kilosu 50 kuruş civarındaydı.

Muğla'da bir kaç gün kaldıktan sonra otobüsle Aydın'a gittik, oradan tren ile İstanbul'a. Meslek yaşamımın ilk turnesi işte böyle geçti.

4. Diğer Teftiş Seyahatleri (Antakya, Adana, Trabzon, Adapazarı, v.s.)

Hesap uzmanlığının en kötü yanı Anadolu Turneleri idi. Tiyatro kumpanyaları Anadolu'ya turneye çıkarlar ya, biz de onlar gibi her yıl dört ay esas çalışma merkezimiz olan İstanbul'un dışına bir şehre gider ve biz de tiyatrocular gibi "turne" tâbirini kullanırdık.

Dört aylığına başka bir şehre gittiğinde, ayrıca harcırah vermezler, çünkü merkez Ankara'dır ve Ankara hariç, her yerde harcırah alırız, bu sayede maaşımız normal memurlardan iki üç kat fazla olur. Ama bu fazlalık, Anadolu turnelerinde erir gider. Ev ikiye ayrılır, bekârlar için bir problem yoktur ama evliler ne yapacak? Meselâ ben, annem, karım, çocuğumla birlikte bir evde oturuyorum, başka bir şehre dört aylığına gidince ne yapacağım? Tek başıma gitsem, otele kalacağım, lokantada yemek yiyeceğim, hem evin masrafı hem benim masrafım, nasıl altından kalkılır? Bütün ailemi alıp gitsem, dört aylığına nasıl ev bulacağım. Bunlar büyük problemler. Ayrıca bazı şehirler aileyle gitmeye uygun değildir.

Bu nedenle turne'nin iyisi, kötüsü, kişiye göre değişirdi.

Yetkisiz muavinden, müşavir hesap uzmanına kadar herkes turneye çıkardı. Müşavirler ve sayısı çok az olan Baş Hesap Uzmanları genellikle Bursa, İzmir gibi büyük şehirlere giderlerdi. Diğer uzmanlar için hiçbir ayrılık gayrılık yoktu.

Benim gibi evli ve evi İstanbul'da olanlar için önemli olan husus İstanbul'a yakınlıktı. Şehir isterse kötü olsun, İstanbul'a yakın ise sevinirdik, çünkü hafta sonları İstanbul'a gelmek mümkün olurdu. Ancak, Cumartesi pazarları kaçıp İstanbul'a gelme olanağı olan şehirler çok azdı, Bursa, İzmit, Adapazarı gibi.

Ben 12 yıl süren Hesap Uzmanlığı yaşamımda en uzak yer olarak Antakya, Trabzon, Ceyhan ve Adana'ya gittim. En yakın ve en iyi yer olarak da Adapazarı, Bursa, İzmir ve Bandırma.

Bu arada yevmiyesiz iki ay süren Ankara turneleri de olurdu ki bu turne bir felâketti. Ankara merkez olduğu için harcırah alın-

mazdı. İki ay hem harcırah alma, hem de Ankara'da otelde yat, lokantada yemek ye. Bütçe mahvolurdu.

Çok küçük yerlere bir iki kişi giderdi, İzmir, Adana, Bursa gibi büyük şehirlerde ise sekiz on kişilik guruplar oluşurdu.

Türkiye üç bölgeye bölünmüştü. Güney, kuzey ve orta gibi, haksızlık olmasın diye, bir uzman bir yıl güneye gitmişse, ertesi yıl kuzeye giderdi. Meselâ ben bir yıl Adana turnesine gittim, ertesi yıl Trabzon, daha ertesi yıl İzmir.

Hesap Uzmanlığı yaşamımda, o kadar acı tatlı olay oldu ki, hepsini anlatmaya kalksam çok uzun olur. Kaldı ki bu yaşamı devre arkadaşım ünlü yazar Erhan Bener "Bürokratlar" isimli eserinde o kadar güzel anlattı ki, çoğunu beraber yaşadığımız olayları birde benim anlatmamın gereği yok.

Ben sadece kısa olarak turneleri anlatıp geçeceğim, belki bir iki önemli incelemeyi de anlatırım ayrıca.

Muğla Turnesi:

Hesap uzman muavinliği imtihanını kazanır kazanmaz Sabahattin Oğuz'un muavini olarak gittiğim Muğla ve ilçelerindeki yaşamı ayrıca anlattım.

Nüzhet ile Evleniyorum:

Muğla'dan döndükten sonra Nüzhet'i razı ettim, 10 Temmuz 1951 de Edirne'de Nüzhet'le evlendim. Yaşamımın en mutlu dönemi başladı böylece.

Antakya Turnesi:

Sonbaharda yeni turne yerim belli oldu, Antakya. Şehir çok iyi, uygar bir şehir ama çok uzak, arada sırada İstanbul'a gelmenin imkânı yok.

İstanbul'dan Antakya'ya gitmek için trene biniyorsun, tren bir gün sürüyor, sonra İskenderun, sonra otobüsle Antakya. Turneye Nüzhet'i götüremiyorum, çünkü sonbaharda okula devam edecek. Ancak sömestr tatilinde gelebilir.

Antakya'ya 1951 sonbaharında gittim. Yardımcısı olduğum Hesap Uzmanı, kendisine büyük bir sevgi ve saygı duyduğum Hâmit Hacıhanefioğlu.

Hâmit ile yedek subay okulunda sınıf arkadaşı idik. Ben okulu bitirir bitirmez askere gitmiştim. Sınıfımızda yaşını başını almış, meslek sahibi kişiler vardı, Hâmit Hacıhanefioğlu da onlardandı. Hesap Uzmanlığı ehliyet imtihanını verdikten sonra askere gelmiş.

Askerlik bittikten sonra, Hesap Uzman Muavinliği imtihanına girmem için beni teşvik etti, terhis olduktan sonra imtihanlara çalışırken hangi derslere ağırlık vermem; hangi kitapları okumam gerektiğini söyledi, bana moral verdi. Şimdi onun yardımcısı oluyordum. Hâmit Hacıhanefioğlu çok ciddi, olgun ve çok efendi biriydi. O sıralarda yeni evliydi. Karısı da kendisi gibi Gaziantep'li. Karısını almış, Antakya'ya gelmişti.

Antep Antakya'ya çok yakın olduğu için turnenin yerinden memnundu. Benim durumum ise tam tersi. O evli, ben bekâрім, akşam oldu mu tek başıma kalıyorum, benim karım İstanbul'da.

O sonbahar ve o kış Antakya'da, yağmurlar altında hüznle ve hasretle geçti.

Nüzhet'i o kadar özlüyordum ki neredeyse işi bırakıp kaçacaktım. Telefon olanağı yok, haftada iki, üç kez birbirimize mektup yazıyoruz.

Antakya'da önce otelde kaldık, sonra Hâmit müstakil bir ev kiraladı, ben de bir ailenin yanına pansiyoner girdim. Antakya çok medeni bir şehir. Yanlarında kaldığım ailenin avlulu, tipik bir Antakya evleri var, bir odasını bana verdiler, ev sahipleri yaşlı bir karı koca, çocukları olmamış, bana evlâtları gibi baktılar.

Şubat ayında, sömestr tatili olunca Nüzhet geldi. Adana'da trenden karşıladım. İskenderun'da otelde kaldık, sonra otobüsle Antakya. O zaman İskenderun-Antakya arası bir-iki saat çekiyor.

Benim ev sahipleri, ki ben onlara amca ve teyze diyordum, Nüzhet'i de bağlalarına bastılar, ona da sahip çıktılar, bir de kızları olmuştu.

Nüzhet bir ay sonra döndü, okulu açılmıştı.

Nihayet Mayıs'ta bizim turne bitti, Bakanlıktan dön emri geldi. İstanbul'a geldik aynı yolla. Hâmiş'in karısı hamile idi. Sanırım, döndükten sonra ilk çocuğu doğdu. O çocuk, bu gün İstanbul'un ünlü kalp doktoru Mehmet Hacıhanefioğlu'dur.

Ertesi kış yine turne, Adana.

Adana Turnesi:

Bu kez Adana'ya tek başıma gitmem, dedim Nüzhet'le beraber gittik. Adana da zengin bir yer. Kimse dört aylığına ev kiraya vermiyor, bekâr arkadaşlar otelde kalıyor, ama biz otele para yetiştiremeyiz. Karı koca kalabileceğimiz bir otele bütün maaşımızı versek yetmiyor. Annem İstanbul'da, ona da para yollamak lâzım. Bekâr arkadaşlar ucuz otellerde kalıyorlar.

Ev bulma konusunda çok sıkıntı çektik. Eşya da yok. Sonunda Nüzhet'in bir okul arkadaşı askere giden bir doktor akrabasının muayenehanesini (muayenehanede fazla bir oda vardı) bize kiraladı. Çarşı içinde, patılı, gürültü. Sefalet içinde dört ayı geçirdik. Ayrıca Nüzhet hamile, korkunç aş eriyor. Neyse sağ salım döndük İstanbul'a.

Bu ara İstanbul'da, Hesap Uzmanları Kurulu'nun o güne kadar yaptığı en büyük, aramalı toplu incelemeye başladık Azınlıklara ait çok büyük bir ticaret gurubunun döviz ve vergi kaçakçılığı şebekesinin üstüne vardık. İnceleme yaygınlaştı, yurdun çeşitli yerlerinde, sanırım yetmiş yerde arama yaptık Bu çok büyük. incelemeyi biz yetkili Hesap Uzman Muavinleri yürütüyorduk.

Ama turneden kurtulmanın imkânı yoktu, ehliyet imtihanı da yaklaşmıştı ve hepimiz bir yere turneye gittik. Benim şansına Trabzon çıktı. Trabzon dedemin memleketi. Hâlâ bir kaç akrabamız var.

Trabzon Turnesi:

Trabzon'a iki kişi gidiyordu. Hesap Uzmanı Nurettin Yüce ve bir de yetkili hesap uzmanı muavini yani ben. Yetkili muavin tek başına inceleme yetkisi olan ama henüz ehliyet imtihanını vermemiş bulunan uzmandır.

Yeşilyurt Otelinde kalıyorduk. Trabzon'un en eski ve en güzel oteli idi o zamanlar. İstanbul'dan onbeş günde bir vapur geliyor. Kara yolu ile irtibat yok. Telefon da pek olanaklı değil, kaldı ki İstanbul'da bizim evde telefon yok. Gündüz işte çalışıyor, gece otel odasında geç vakitlere kadar ehliyet imtihanı için çalışıyorum. Ehliyet imtihanı yaklaştı. Bu ehliyet imtihanı bir belâ, her türlü ders soruları soruluyor hukuk, maliye, muhasebe v.s.

O sene Trabzon'da bir de kış oldu ki, yerden kar kalkmadı.

Nurettin Yüce'nin Trabzon'da bazı arkadaşları vardı, onlar vasıtasıyla Hüseyin Binbirçeşit ailesiyle tanıştık. Hüseyin beyin çok güzel iki kızı vardı. Nurettin Bey sonradan küçük kız Bilkay ile evlendi.

Nüzhet'in hamileliği ilerliyordu, doğum yaklaştı, ben doğum için İstanbul'a gitmek istiyorum ama çok zor. Bakanlıktan izin istesem verirler, fakat gitmek gelmek bir ay sürüyor. Hem bir ay harcırah alamayacağım hem de turnem kendiliğinden bir ay uzayacak. Ehliyet imtihanı da çok yaklaştı. Çaresiz ben Trabzon'da kaldım. Nüzhet annem ile İstanbul'da.

O kış çok soğuk oldu, İstanbul'a buzlar geldi, Nüzhet Ada'da kalırım diye korkmuş, doğumdan birkaç gün evvel Erenköy'e Erhan'lara gitmiş. Bir türlü de doğum olmamış, bu gün yarın derken on gün kalmış Erhan'larda.

Ben Yeşilyurt Otelindeyim, bir akşam vakti telefona çağırdılar. O zaman telefon bir hadise... Telefonda halam, müjde bir kızın oldu dedi. Ertesi gün de Erhan'dan telgraf geldi.

Zeynep Kâmil Hastanesinde doğmuş Gülgün, babası zannı ile Erhan'ın kucağına vermişler, o da A... bu Nejat'a ne kadar benziyor demez mi ? Hemşire tuhaf tuhaf bakmış Erhan'a. Ben doğumdan iki ay sonra İstanbul'a gelebildim, vapurla tabii.

Biraz sonra ehliyet imtihanı için Ankara'ya gittik. Ehliyet imtihanı çok ciddi ve çok güç bir imtihandır, günlerce sürer. Önce yazılılar, sonra sözlü. Adamın gözyaşına bakmazlar. Nitekim içimizden ikisini döndürdüler ve onlar meslekten ayrıldı, biz kalan on iki kişi Hesap Uzmanı olduk.

İzmir Turnesi:

Kızımız bir yaşında iken, kış vakti, İzmir turnesi çıktı. Bu kez annemi, kediyi, köpeği de alıp İzmir'e gittim. Önce otel sonra Alsancak'ta tek katlı küçük bir ev kiraladık. Dört ayı İzmir'de geçirip İstanbul'a döndük.

Ankara Turnesi:

Bu arada iki ay süren, yevmiyesiz bir Ankara turnesi var.

Ceyhan Turnesi:

En kötü yerlenden biri. Adana'nın bir ilçesi Ceyhan. Halkı pamuktan çok zengin olmuş ama şehir gelişmemiş. Doğru dürüst bir tek oteli var, ben orada kalıyorum, benden başka bir Hesap Uzmanı daha var, Temel Özdemir, o karısını getirmiş, bir ev tutmuş. Benim öyle bir imkânım yok, kızım küçük, Ceyhan köy mü, kasaba mı belli değil.

Ailemi getirmem olanaksız. Çocuk çok küçük. Onlar İstanbul'da kaldılar. O dört ay nasıl geçti bir ben bilirim; bir de Allah.

Adapazarı Turnesi:

Ertesi yıl, Ceyhan'ın acısı çıktı. Bu kez en iyi turne yerlerinden biri olan Adapazarı, İstanbul'a çok yakın ve medeni bir şehir. Adapazarı'nda halamın kızının evi var, kocası şehrin tanınmış en sevilen doktorlarından Zahit Kuzgun. Onların delâletiyle güzel bir ev tuttuk, daha doğrusu büyük bir evin bir bölümünü bize kiraladılar, ev sahibimiz ağır ceza hakimliğinden emekli, karısı ve kızları çok sevecen insanlar.

Nüzhet ortaokul son sınıfı Adapazarı'nda okumuş. Okuduğu o okulun birinci sınıfının matematik hocası yokmuş, geçici olarak öğretmenlik de yaptı, hem para kazandı, hem eğlendi, hem de faydalı oldu ama sadece dört ay.

Bir de muavinim vardı, çok akıllı ve çalışkan bir çocuk. Sonraları ünlü bir maliyeci, ekonomist olan Öztin Akgüç.

Adapazarı turnesi çok tatlı anılarla geçti.

Bursa Turnesi:

1957 yılında Bursa turnesi. 1957 Seçimleri sırasında Bursa'daydım.

Bursa, en iyi turne yerlerinden biridir. İstanbul'a çok yakındır, şehir çok gelişmiştir, ev kiralayabilirsin, ucuz otel bulabilirsin kaplıcası da var. Sonra Bursa'ya çok kalabalık gidilir. Baş hesap uzmanları, uzmanlar, yetkili, yetkisiz muavinler. Biz de epey kalabalıktık. Çok sevdiğim benden büyük uzmanlar, Muhtar Güredin, Kenan Alanur gibiler de vardı. Akranım sevgili arkadaşım Eşref Özdağ, gençlerden akıllı, sempatik Erdoğan Nirun, Yavuz Turan Eyüboğlu gibi arkadaşlar.

Seçim zamanı, seçim mitinglerini seyrettik. Erdoğan Nirun'u Menderes'in mitingini seyretsin de bize anlatsın diye İstanbul'a yolladık.

Zaten ailesini getirmemiş olanlar, otelde kalıyor ve Cuma akşamından, hattâ bazen Perşembe akşamından kaçıyorlardı. Cumartesi, pazarı İstanbul'da geçiriyor, pazartesi sabahı gene iş başında oluyorduk. Başkanlık da bunu biliyor bilmezlikten geliyordu... Yoksa izinsiz bir şehirden bir başka şehre gidilemezdi.

Benim durumum daha elverişliydi, çünkü Ada'da otururdum. Bursa'dan Yalova'ya bir saatte otobüsle geliyorduk, vapur Yalova İstanbul iki saatti ama ben bir saat sonra Ada'da iniyordum. Dönüşte de Pazartesi sabahı Ada'dan vapura biniyor, Yalova'dan Bursa'ya otobüsle geliyor, öğleye doğru iş başında oluyordum.

Adana Turnesi:

Ertesi yıl Adana. Adana kötüydü. Bir kere İstanbul'a çok uzak ve şehir de çok pahalı. Nüzhet çalışıyordu, işini bırakamazdı. Kızım da daha küçük. Bekâra ev vermezler, iyi oteller çok pahalıdır. Biz üç beş hesap uzmanı, şehrin ortasında, alt katında dükânlar olan, iki katlı, küçük bir otele yerleştik. Otelin ismi İstanbul Oteli. Yarı kagir, Adana'nın eski binalarından.

Ben bir gece, İstanbul'dan gelen bazı arkadaşlarla, Ceyhan nehri kenarında bir açık hava gazinosunda, rakı sofrasındayken,

otel çatır çatır yanmış. Gece 12.00 de geldim ki otel yok ve ben üstümdeki elbiselerle kaldım, otel odasındaki bütün eşyam, nüfus cüzdanım dahil her şeyim yandı. Bitişik odada kalan Şahabettin Acar'ı itfaiye camdan almış.

Neyse, o turne biraz kısa sürdü, Ankara'ya geldim. Zira Bakanlık beni Amerika'ya yollama kararı almış, Ankara'da dil kursuna gittim, bir iki ay sürdü bu dil kursu ve 1958 yılı son ayları, pasaport, vize v.s. gibi işlerle geçti, o yıllarda Amerika'ya gitmek çok önemli bir olaydı. Biz dört Hesap Uzmanı, Alparslan Alagöz, Ethem Dardağan, Süreyya Somer ve ben 1959 yılı Ocak ayında Amerika'ya hareket ettik. Evli ve çocuklu olan bir tek bendim.

Amerika'daki yaşamı anlatmadan önce, yukarıda kısaca anlattığım Anadolu turneleri arasında, İstanbul'da çalışırken cereyan eden çok önemli bir olayı anlatmalıyım.

5. 6/7 Eylül 1955 Olayları

Tarihe 6/7 Eylül olayları diye geçen, İstanbul'da, azınlık dükânlarının ve bir kısım evlerin tahrip edilmesi olaylarının olduğu yıl 1955'dir.

Son zamanlarda yakın tarihimizi kötölemek modası çıktı, eski solcular, orijinallik sevdasında olan bazı kişiler, Devleti ve milleti kötöleyerek objektif tarihçilik yahut araştırmacı gazetecilik yaptıklarını sanıyorlar. Oysa doğruyu söylemek lâzım. Sebebi, sonucu ne ise hiç düşünmeden gerçek nedir, anlatmak gerek.

Ben 6/7 Eylül olaylarının içinde yaşadım. Bu olayların nasıl cereyan ettiğini normal bir vatandaşın çok daha fazla, bilirim. Sebebi var. Olaylar sırasında Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanı idim. Tahrip olan iş yerleri ve evlerdeki hasarların tespiti çalışmalarına katıldım, hasarları ödeyen "Hasarları Tespit ve Takdir Komisyonu"nda üye olarak çalıştım. Yani hasar bedellerini devlet adına zarara uğrayanlara ödedim.

27 Mayıs 1960 İhtilâli üzerine 6/7 Eylül olayları Yassıada Mahkemelerine götürüldü. O yıllarda devleti yönetenler, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İç İşleri Bakanı, İstanbul Valisi, Emniyet Müdürü ve başka ilgililer bu olayları tertiplemekle suçlandılar. Davaları Yassıada'da Yüksek Adalet Divanında görüldü. Şahitler dinlendi ve ben o sırada Yassıada Mahkemesi Savcılığı emrinde görevli olduğum için 6/7 Eylül davasının çoğu celsesini izleme olanağı buldum.

Savcının iddialarını, sanıkların savunmalarını, tanıkların ifadelerini hep dinledim. Zaten olayların içinde yaşamıştım, Hasar Tazmin Komisyonu'nda da işyerleri, evleri yıkılanları dinlemiştim. Böylece bu konuda oldukça sağlıklı bilgi edinmiş oldum. Bu nedenle, bildiklerimi, gördüklerimi olduğu gibi anlatmaya çalışacağım.

Kıbrıs Davası :

Kıbrıs'taki Türklerin Rumlar tarafından çok eziyete maruz kaldığı söylenir, Kıbrıs'ın bir çözüme ulaşması istenirdi.

O yıllarda televizyon yoktu, bir tek Devlet Radyosu vardı, bir de çok hudutlu baskı yapabilen gazeteler. Millet, Kıbrıs konusunda bilgili değildi. Hürriyet Gazetesi sahibi Sedat Simavi, Kıbrıs konusunu ele aldı. Sürekli olarak Kıbrıs'ı gündeme getirdi.

Hükümet de Kıbrıs konusunda "bir şeyler!" yapmak istiyordu.

Ortaya atılan çare Kıbrıs'ı bölmekti. Kıbrıs ikiye bölünecek yarısı Türklerin, yarısı Rumların olacaktı. Kıbrıs Rumların elinde olduğu sürece Kıbrıs Türkleri eziliyordu.

Bu konuyu İşleyen mitingler yapılmaya başlandı bu mitinglerdeki konuşmaları radyo da veriyordu. Hükümetin desteği ile yapılan mitinglerde konuşmacılar da Kıbrıs'ı vermeyiz, ya ölürüz, ya böleriz... diye sloganlar atıyordu.

Hemen her şehirde Kıbrıs'ın bölünmesini isteyen mitingler yapıldı. Doğu Anadolu'da bile mitingler yapıldı. Hattâ gayet iyi hatırlıyorum, eğlence konusu olmuştu, Türkçe bilmeyen bölgelerde bile, yarı Türkçe, yarı kürtçe konuşmalar yapılmış ve doğu aksanı ile "Ya böleceğiz, Ya öleceğiz," diye bağırılmıştı.

İstanbul'da büyük bir miting yapılmamıştı. (Kıbrıs Türktür) demekleri kurulmuştu.

Hükümet bu dernekleri destekliyordu. Üniversite Talebe Birlikleri de bu konuda gayret gösteriyorlardı, Üniversite gençleri Kıbrıs konusunda konferanslar, toplantılar düzenliyorlardı. Kıbrıs Türk'tür Dernekleri de Üniversiteliler tarafından yönetiliyordu.

İstanbul Rumları:

Kurtuluş Savaşı sonucunda Anadolu'daki Rumlar Yunanistan'a, Yunanistan'daki Türkler de Türkiye'ye getirilmişti, bu değişikliğe "mübadele" denirdi. Ancak İstanbul Rumları ve Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesindeki Türkler mübadeleye tâbi tutulmamıştı.

Yunanistan'daki Türkler genellikle tarımla uğraşan kişilerdi, malî durumları iyi değildi ve Yunanlıların onları ezdiği söylenirdi.

İstanbul'daki Rumlar ise genellikle tüccar ve esnaftı, malî durumları ise iyi idi. Kuşkusuz içlerinde balıkçı, duvarcı, garson gibi

zengin olmayanlar da vardı. Ancak ithalat, ihracat, toptan ticaret, büyük ve lüks mağazacılıkla uğraşan ticaret erbabı zenginlikleri ile göze batıyordu. İstanbul'daki Rum nüfus 100-150 bin civarındaydı, özel okulları, hastaneleri, bankerleri, şirketleri vardı, İstanbul'un en seçkin sayfiye yerlerinde köşkları, şehir merkezinde apartmanları, villâları vardı.

Her eğlence yerinde görülürlerdi, eğlenmeyi severlerdi ve çok da patırtıcı idiler.

İstanbul'da bazı mahalleler tamamen Rumlardan oluşuyordu, içlerinde hiç Türkçe bilmeyenler de vardı, Türkçe konuşmadan her ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlardı. Bakkalı, kasabı, manavı, doktoru, eczanesi, hastanesi, okulları ile İstanbul içinde sanki Atina'da imişçesine yaşıyorlardı.

Beyoğlu, İstiklâl Caddesi, bu caddenin solu ve sağındaki mahalleler, Kasımpaşa'ya ve Tophane'ye kadar olan bölge, Taksim ve civarı, Kurtuluş, Boğazda bazı ilçeler, Adalar, Pendik dahi hep Rumların çoğunlukta olduğu yerlerdi.

1950 Yılında Demokrat Parti iktidara geldikten sonra liberasyon politikası izlemiş, hemen her şeyin ithalatı serbestleşmiş, İstanbul'da her türlü ithal malı satılır duruma gelmişti. Ancak 1954 den sonra durum değişti, ithalat güçleşti, pahalılık ve yokluk başladı, İstanbul'a akın etmiş olan Anadolu'lu fakir halk, İstanbul'da ticaretle uğraşmayan fakir kesim satın alamayacağı yüksek fiyatlı ithal mallar karşısında şaşırılmış durumdaydı. Beyoğlu, Karaköy mağazaları bu mallarla doluydu. Bunları satın alacak olanlar zenginlerdi, zenginlerin çoğu ise gayrimüslimler, yine ticaretle uğraşan Rumlar, Musevilerdi.

Türkler yine fakirdiler, alış güçleri yoktu.

İstanbullu Rumlar pervasızca bağıra çağıra kendi aralarında Rumca konuşuyorlar, eğlence yerlerinde oynayıp, zıplıyorlar, Yunan radyolarını dinliyorlar, Yunanistan'dan ithal edilen mecualar ve gazeteleri okuyorlardı. Kızları, oğulları İstanbul'daki görkemli binalar olan Rum erkek liselerine, Rum kız liselerine gidiyorlardı.

Avukatları, doktorları, eczacıları, mühendisleri vardı, kendi aralarında çok kapalı bir şekilde yaşıyorlar, Türklerle ne ortaklık yapıyorlar, ne kız alıp veriyorlardı. Türklerle evlenmek çok büyük bir suçtu. Türkçe konuşmazlar Türkleşmeye katiyen yanaşmazlardı. Dini bayramlarını büyük, gösterilerle kutlardı, şehrin her yanına yayılmış kiliselerde çanlar şangır şungur çalardı.

İstanbul Ermenileri, Musevileri Türkleşmeye yahut hiç olmazsa Türklerle birlikte yaşamaya özen gösteriyordu, özellikle Museviler çocuklarına Türk isimleri koyuyorlardı, Ermenilerin örf ve adetleri, müzikleri, yemekleri Türklere çok yakındı, Türklerle kaynaşabiliyorlardı. Oysa Rumlar hiçbir zaman Türklere yakınlık göstermiyor, kendilerini daima ayrı bir millet olarak görüyor ve öyle görünmeye de özen gösteriyorlardı.

Küçük bir entelektüel zümre Türklerle kaynaşabiliyordu. Onların bazısı da sadece Türk vatandaşı olmaktan ileri gitmiyor, kendilerini hiçbir zaman “Türk” addetmiyorlardı.

6/7 Eylül Günü

O gün ben biraz rahatsızdım ve işe gitmemiştim. Heybeliada'da evde idim. O gün akşamüstü İstanbul'da olaylar başlamış. Telefon yok. (O yıllarda İstanbul'da hele Adalarda telefon sahibi olmak çok güçtü.)

Akşama doğru Ada'nın çarşı tarafından sesler gelmeye başladı, bir takını vurma, kırma sesleri. Ne oluyor diye kapı önüne çıktığımızda çarşıdan gelmekte olan bir hanım bize Temizlik var! Temizlik var! dedi. Yani Rumlara ait dükkanları kırıyorlar, döküyorlar. Temizlik o demek... sonra o hanımın ismi aramızda “temizlik var” a çıktı, ismini unuttum ama halâ temizlik var'ı hatırlıyorum.

Derken kılıksız, kıyafetsiz çoğu eşekçi, arabacı çırağı, inşaat amelesi Anadolu adamlar koşuşmaya başladılar, ben köşe başına çıktım, ne var ne koşuyorsunuz diye seslendim. 15-20 kişilik bir gruptu. “Bakkal Sava'nın evini arıyoruz” dediler. Bakkal Sava'nın evi, bizim evden 70-80 metre ötedeydi.

A... yanlış... yanlış dedim, onun evi Kuyu mahallesindedir. Aşağıda... Bunun üzerine o gürh Kıbrıs Türktür... Kıbrıs Türktür diye bağıra bağıra, el çırpı çırpı yokuş aşağı koştular.

Eminim ki bu eşekçi ve arabacıların hiçbirı Kıbrıs'ın ne olduğunu bilmezdi, ama Bakkal Sava'yı biliyorlardı. Bakkal Sava kepenklerini indirmiş, kepenklere vurmuşlar bir şey olmamış, koşmuşlar mahalle arasında evini arıyorlar, onu da bulamadılar ben yanlış yere sevk ettim, zaten tam o sırada Bahriye Okulu Komutanı askere süngü taktırmış, sokaklarda devriye dolaştırmaya başlamıştı.

Bizim Ada'da pek bir şey olmadı. Rıhtım gazinolarından Diyogeni'nin kahvesinin vitrinini kırmışlar, bir de Şafak gazinosuna gitmişler bir iki cam kırmışlar, dans pistinin kenarında duran eski piyanoyu devirmişler, hoparlörün tellerini çekip koparmışlar... O kadar. Bizim evde telefon yoktu, fakat telefonu olan komşulardan öğrendik ki, İstanbul'da halk ayaklanmış, Rumlara ait mağazaları, iş yerlerini ve kiliseleri tahrip ediyormuş, her yeri yakıp yıkıyormuş.

Akşam oldu, İstanbul'a doğru bakıyoruz, gerçekten İstanbul üzerinde gök kıpkırmızı, yangınlar bulutlara vuruyor, sanki İstanbul'da her yer yanıyormuş gibi his veriyor insana.

Ertesi sabah, her zamanki vapurla işe indim. Vapur köprüye yanaştı, çıktık. Köprü üzerindeki ilk görüntü beni şaşırttı. Ters dönmüş bir otomobil ve köprü üzerinde yerde yatan bir buzdolabı.

Karaköy meydanında her yer tarumar, yürüyerek Tophanenin oradaki bizim Maliye Binasına geldim. Arkadaşlar gördüklerini anlatıyorlar, ben Ada'da olduğum için bir şey görmemiştim. Herkes bir hikaye anlatıyor. Örfi idare ilan edilmiş deniyor.

Arkadaşım Eşref ile Tünel'e bindik çıkıp Beyoğlu'nu görelim dedik, Tünel'den çıktık ki aman Allahım! Tünel ile Galatasaray arasındaki tramvay yolu yarım metre kalınlığında kumaş, eşya dolu. Sanki yarım metre kar yağmış da karların üzerinde yürüyorsun. Dükkânların hiç birinin vitrini kalmamış, mağara ağızı gibi hepsi açık boş, süngü takmış askerler dükkânların kapısında

bekliyor, yağmayı önlemek içinmiş, ne tramvay, ne otobüs ne otomobil geçiyor caddeden sadece arada sırada gürültüyle tanklar geçiyor.

Daha fazla durmadık, döndük Maliye Hesap Uzmanları Kurulundaki iş yerimize... Herkes bu konuyu konuşuyor... Ne olmuş, nasıl olmuş?

- **Nasıl Olmuş ?**

O günlerde öğrendiğimiz şu.

Akşamüstleri çıkan, kalitesiz gazetelerden biri olan Ekspres gazetesi, Selanik'te Atamız'ın evi bombalandı diye manşet atmış. Gazeteci çocuklar Atamız'ın evini bombaladılar diye bağıra bağıra koşuyorlarmış. Ve birden, kalabalıklar belirmiş. Kahrolsun Yunanlar, Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır diye bağışmaya başlamışlar. Kalabalık artmış artmış ve Rum dükkânlarının vitrinlerini kırmaya başlamışlar, bir de sürekli "bayrak as" "bayrak as" diye bağırıyorlarmış.

Kalabalık ve tahribat geceye doğru giderek artmış... Kiliselere hücum etmişler, bazı yerlerde evlere hücum etmişler... Hattâ mezarlıklara saldırmışlar. Mezarlık konusunda iki tane gerçek anekdot var. Birisini arkadaşım Halil Başol anlattı, birisinin ben şahidiyim.

Halil'in anlattığı şu. Halil o sırada Selimiye kışlasında yedek subay, evi de Büyükdere'de. Olaylar nedeniyle geç kalmış. Taksim'den otomobile binmiş Büyükdere'ye gidecek, Şişli'yi geçmişler, Mecidiyeköy'e doğru sol tarafta bir Hristiyan mezarlığı var. Bir kalabalık otomobilin önünü kesmiş, Bayrak nerede, Bayrak nerede? diyorlarmış... Halil'in sırtında subay elbisesi var, ne yapsın, otomobile yumruk, tekme vuruyorlar, kalabalığın içinde elinde bayrak olan birini görmüş, gitmiş yanına ver bakayım şu bayrağı demiş, subaya karşı gelememiş bayrak sahibi, vermiş, Halil de bayrağı otomobile takmış; Olay tam mezarlığın önünde oluyor. Bir de mezarlığa baktım ki diyordu, mezarlıkta ateş yakmışlar, tahta haçları devirip yakıyorlar. Alevlerin ışığında sanki kızılderili dansı yapıyorlarmış gibi geldi bana diyordu, dehşet içinde kaldım, mezarlıkta birtakım adamlar putları kırıyorlar, yakıyorlar, zıplayarak raks ediyorlar... O gece çok olay olmuş, herkes şahit olduğu önemli olayı anlatıyor.

Adalar'da pek bir şey olmamış. Bizim Ada'yı anlattım. Karşı taraftan motorlara binerek "Adalar'a gidelim, orada çok Rum var" demişler. İçi çapulcu dolu motor Büyükkada'ya gitmiş karaya çıkamamışlar, bizim Ada'da asker var, gelmemişler, Burgaz'a yönelmişler. Karşılarına Burgazada'nın komiseri çıkmış, tabancasını çekmiş, ilk çıkanları vururum, dönün ulan demiş.

Şerefsiz, namussuz, Rum tohumu filân diye bağırılmışlar çağırılmışlar, komiser elinde tabancası karşılarına dikilmiş, sonunda pes edip dönmüşler, Kadıköy'e mi, Maltepeye mi neresi ise gitmişler. Böylece Burgaz Adasında hiçbir şey olmamış.

Ertesi günü, yani 7 Eylül günü, askerler yıkılan dükkânların evlerin önünden ne kadar çapulcu buldularsa yakalamışlar, zaten sıkıyönetim ilân edildiği için bunların hepsini Selimiye Kışlasına tıkmışlar. Yine Halil anlatıyordu. Kışlada yer kalmadı, kimi yalınayak, kimi bir ayağında başka ayakkabı, bir ayağında başka... Bir sürü berduş dolmuş kışlaya, ağlayıp sızlıyorlar diyordu. Bir süre sonra elde sağlam delil olmayanları bırakmışlar.

Bunların arasında Hesap Uzmanı arkadaşımız N. Beygo'nun ağabeyi Mustafa da varmış, akşam eve gelmeyince zaten şüphelenmişler, okumamış, külhanbeyliğe hevesli olan Mustafa, kardeşine haber yollamış beni kurtar diye. N.Beygo gitti, araştırdı demişler ki bu adam elinde koca bir sopa kiliseye saldırdı, gördük diyen şahitler var mahkemeye çıkacak... Kardeşi çaresiz. Mustafa ise sopa değil, mum'du mum diyormuş. Meğer o gece, herkes dükkânları yıkarken kiliselere saldırırken Mustafa da kiliseye girmiş, oradaki belki iki metre boyundaki kocaman mumu almış, aman kırılmasın diye havaya kaldırarak kiliseden çıkartmış. Şahitlerin sopa dedikleri bu mummuş. Peki niye aldın mumu diye sormuş hakim, Mustafa'nın cevabı, caddeye çıktım, bir kaldırım taşı söktüm, oluşan çukura mumu diktim, yaktım, şan olsun diye, ama hergeleler bırakmadılar, gelen giden çarptı mum kırıldı demiş. Neyse Mustafa beraat etti ama adı "7 Eylül Mustafa" ya çıktı bu unvanı taşıdı yıllarca.

En enteresan kilise tahribi, Taksim'deki Aya Triada Kilisesinde olmuş, içerideki bazı eşyaları yakmışlar. Fakat kim nasıl çıkmış da çok yüksekte duran çanı indirmiş aşağı. Evi tam kilisenin

karşısında olan arkadaşım Beygo söylemişti, inanılmaz şey di-yordu.

Bütün bu tahribat, yakma, yıkma ve sonunda yağmalama so-nucu şaşırtıcıdır, hiç can kaybı olmadı.

Yok şu kadar insan öldü, şu kadar yaralandı derler, yalandır, tek kişi ölmedi. 6/7 Eylül olaylarında

• 6/7 Eylül olaylarında Hasar Tazmin Komisyonunda Çalışmam

Hükümet 6/7 Eylül olayları ile mağdur olanların hasarlarının ödenmesine karar verdi, bir kararname yayınlandı. Bakanlık bir de yönetmelik düzenledi. Zarara uğrayan kişiler zararlarını bir beyanname ile bildirecekler bu beyannameler incelendikten son-ra hasarlar tazmin edilecek, yani ödenecek.

Tebliğde, hasara uğrayan malın değerinin Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre değerlendirileceği yazılı. Maliyet bedeli, yani alış bedeli, sabit kıymetlerde de amortisman hesaba katılacak. Daha açık bir ifade ile rayiç değer uygulanmayacak.

Tabii bu işler için mükelleflerin defter kayıtları ve resmi daire-lerdeki mükellefe ait beyanname v.s. gibi belge ve bilgiden yarar-lanılacak.

Şayanı dikkattir, işyeri yıkılan hiçbir mükellef defterlerim ev-deydi yahut muhasebecimdeydi demedi, hemen hemen hepsi, defterlerimiz yıkılan iş yerinde idi, bu tahrip ve yağma sırasında defterler kayboldu dediler.

Çok büyük ve ciddi firmaların beyanları Hesap Uzmanları ta-rafından incelenip rapora bağlandı.

Bütün beyannameler, yazılan raporlar, elde edilen bilgiler Ha-sar Tazmin Komisyonlarına havale edildi. İstanbul'da üç komis-yon kuruldu. Her komisyon üç üyeden oluşuyor bir maliye müfet-tişi, bir hesap uzmanı, bir de hazine avukatı. Komisyon üyelerine ekstra bir ücret, tazminat filân ödenmiyor zaten hepsi Devlet memuru.

Benim de üye olduğum Komisyonunda, yaşlı bir maliye müfettişi vardı pek işe gelmiyordu, hazine avukatı ise çok seyrek geliyor-

du, bütün iş benim üstümde idi. Bana güveniyorlardı, ben de kararları hazırlıyordum, zamanı gelince okuyup imzalıyorlardı.

Biz komisyon olarak peşinen şöyle bir karar aldık. Ev hasarlarını hasara uğrayan ne talep etmişse, hiç incelemeden ödeyelim. Çünkü eve yapılan saldırı çok haysiyet kırıcı. Devlet zarara uğrayanın talebini ödemeli. İnceleme raporu varsa, raporda yazılı olan tutarı ödeyeceğiz.

Rapor olmayan küçük hasarlar için zarara uğrayanı çağırıp bir dinleyeceğiz. Bir evvelki yıl için Mart 955 de vermiş olduğu Gelir Vergisi Beyannamesine bakacağız, ona göre takdir edeceğiz. Bu inceleme sırasında garip durumlar ortaya çıkıyordu. Hasara uğrayan, dükkanında (bu günün parası ile yazıyorum) 150 milyarlık mal vardı diyor, oysa Maliye'ye Verdiği beyannamede bir önceki yıl satış gösterdiği tutar 5 milyar lira. Pekiyi yılda 5 milyar liralık satış yapan adamın kaç liralık malı olur? 150 milyar olur mu?

Beyannameyi vereni çağırıyorum bu örnekteki gibi rakkamları ortaya koyuyorum, söyle gerçek zararını diyorum, 5 milyar diyor. Niye 150 milyar istedin deyince, sen çok iste, Devlet nasılsa istediğin tutarın onda birini yirmide birini verir dediler.... Onun için yüksek istedim diyor. Zabıt tutuyorum, adam razı 5 milyarlık çeki alıp gidiyor ve ben her gelene kahve, çay ısmarlıyor, olaylar nasıl oldu diye soruyor ayrıca bilgiler alıyorum.

Bu konuşmalardan vardığım kanaat şu. İktidar partisi olan Demokrat Partinin Ocak-Bucak Teşkilâtı, özellikle şehrin varoşlarındakiler, büyük bir miting yapacağız diye herkesi harekete geçirmiş. Miting önce ciddi ciddi başlamışken, Ata'nın evine bomba atıldı...Kahrolsun Yunanlar.... a dönüşmüş. Bayrak as! Gâvur! Derken bir vitrin kırılmış, bir bir daha... ve kalabalıklar bir vurma, kırma, yıkma sarasına kapılmışlar. Yık... Kır... İş çıkırından çıkmış, vakit ilerleyip akşam olunca işe yağmacılar, hırsızlar da karışmış, tahrip ve yağma bir arada sürmüş gitmiş.

Bu Hasar Tazmin Komisyonunda çalışırken unutamadığım birkaç olay oldu.

Birisi o zaman muhalefetteler. CHP den milletvekili seçilmiş bir Rum doktorun muayenehanesinde ve evinde vuku bulan ha-

sarı için başvurusu. Hasarın fotoğraflarını da çekirmiş, pek önemli bir hasar olmadığı fotoğraflardan belli oluyordu, ama o çok yüksek bir tutar istiyordu, kendisini çağırdım. Yılıştı, benim Maliye Hesap Uzmanı olduğumu öğrenmiş, muhalefet milletvekili ama. Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile arasının çok iyi olduğunu söyledi: O yıllarda tüm memurlar gibi biz de iktidardaki DP ye karşıyız. Demokrat Parti'ye kızıyoruz. Adam muhalefet milletvekili olduğu halde hükümetin adamıyız diye bize yağ çekiyor, yaltaklanıyor. Adamdan öğrendik.

Heybeli'dekî Şafak Gazinosu kiracısı ve rıhtımdaki kahveci Diogeni'nin talepleri de bana geldi. İkisini de çağırdım.

Şafak Gazinosunun kiracısı Fethi oldukça yüksek bir tutar talep ediyordu. Rumca plâk çaldığı için gazinosunu tahrip etmişlerdi. Oysa kendisi Türk'tü. Bilmiyorum kim teşvik etmiş onu, bu işten kârlı çıkmayı düşünmüş. Komisyonun huzuruna geldiğinde beni görünce çarpıldı, birbirimizi yıllardır tanıyorduk. Şafak Gazinosunda olan hasar hiç mesabesindeydi, bunu bildiğimi de biliyordu. Talebim yoktur dedi, çıktı gitti. Diyogen'in kahvesi için de öyle oldu. Talihsizlik benim Adalı olmamdı.

İsim ve soyadından Bulgar asıllı olduğu anlaşılan bir vatandaşın talebi de enteresandı, ev eşyalarının tahrip edildiğini ve bu arada karısına ait iki vizon kürkün de çalındığını yazıyor, bunların rayiç bedelini istiyordu. Ev hasarı olduğu için prensip kararımız gereği istediği tutarı ödememiz gerekiyordu. Ben dayanmadım, kalktım adrese gittim. Kasımpaşa'da bir sütçü dükkânı, verilen adres orası, ahşap bir bina, üst katında iki üç oda var, orası da ev. Adam alt katta sütçü dükkânı işletiyor, üst katta oturuyor. Böyle bir evde oturan kadının iki tane vizon kürkü nasıl olur? Adamı çağırdık. Dükkânın hasar görmedi mi? Hayır dedi. Peki evine mi saldırdılar sadece? Hanımının o iki tane vizon kürkünü nereden ne zaman kaçça aldın? Hık. Bana öyle yaz dediler. Kim? Bizim orada kahvede söylediler... Peki talebin ne olacak ?

— Vazgeçiyorum.

Bir kış günü, ben yalnızım diğer iki üye yok. Garip bir talep vardı, işyeri mi ev mi nedir belli olmuyordu. Sadece "Devletten

hasarımın tazminini istiyorum” diye yazmış. O zamana göre önemli bir tutar.

Karlı bir gündü, kerli ferli bir adam geldi içeri, paltosu sırtında, elinde şapkası, çantası, dimdik durdu.

Buyurun, oturun oda sıcak paltonuzu çıkartın dedim. Adam, hayır dedi, böyle iyi. Dikiliyor. Talebinizde açıklık yok da dedim, hasar konusu neydi.?

— Hasarımın tazminini istiyorum Devletten, dedi ve sustu.

— Peki ama biraz anlatın lütfen, herhangi bir delil, bir evrak, anlatsanız biraz dedim.

— Şu kadar lira istiyorum Devletten dedi, yüzü sfenks gibiydi, hiç mimik yok, gözleri uzaklara bakıyor. Sonra eğildi, çantasını açtı bir fatura çıkarttı. Baktım faturanın antedinde Y. Mimâr bil-mem kim diye yazıyor, bir Rum ismi. İzahat da ilişik plân mucibi yapılan işler diyor.

— Yahu nedir bu? İlişik plân? dedim.

Adam yine eğildi, çantasından rulo biçiminde bir kâğıt çıkarttı bana uzattı, yuvarlak kâğıdı açtım, bırakınca yine rulo biçimini alıyor, masaya koydum, yaydım Allah Allah... Kanatlı Melek heykelleri olan bir resim bu....

— Nedir bu?

— Anamın mezarı! dedi.

Ve yineledi.

— Devletten tazminini istiyorum.

Ben çarpıldım. Adam yüzü kıpırtısız dimdik duruyor. Aklıma Halil'in anlattığı mezarlıkta gece vakti dans eden çapulcular geldi.

— İş yerim de tahrip oldu ama beyanname vermedim dedi. Bunun bedelini istiyorum Devletten. Anamın mezarı...

Dimdik durdu, bir daha konuşmadı.

Yassıada Mahkemelerinde 6/7 Eylül Olayları:

27 Mayıs devriminden sonra, halk arasında kısaca Yassıada Mahkemeleri denilen mahkemede çeşitli olayların davası görüldü. Anayasa'yı ihlâl, Topkapı olayları, çeşitli hırsızlık ve rüşvet davaları ve 6/7 Eylül olayları.

Ben elimden geldiğince 6/7 Eylül olayları davasını izledim.

Davada zamanın yöneticileri kısmen tanık, kısmen de sanık olarak bulundular. Her şey ortaya döküldü, gerçek ortaya çıktı.

DP ileri gelenleri Celâl Bayar, Menderes ve Zorlu bütün dünyaya Kıbrıs konusunda Türk milletinin ne kadar haklı ve istekli olduğunu göstermek üzere büyük bir miting yapılmasını kararlaştırmışlar. Bu öyle büyük bir miting olsun ki, yer yerinden oynasın. Kuşkusuz Rumlara ait dükkânlar yıkılsın, kiliseler yakılsın diye bir karar almamışlar.

Bu büyük mitingin organizasyonunu mevcut olan DP teşkilâtı yapmış. DP'lilerin çoğu zaten kırsal kesimden gelme insanlar, gecekondu halkı, büyük şehre henüz yerleşememiş köylüler. Büyük şehri kısıkanıyorlar, İstanbul'un zengin Rumlarına kızıyorlar. Kıbrıs konusu bahane, dış biliyorlar, bizim memleketimizde bu gâvurlar lüks ve refah içinde yaşıyorlar diye kızgınlık içinde-ler.

Selanik'te Mit mensubu Oktay isimindeki bir genç tarafından Atatürk'ün evinin bahçesine bir ses bombası atılıyor ve bu bombanın patlamasından kısa bir süre sonra yine Mit mensubu olan Mithat Perin'in sahibi ve yöneticisi olduğu İstanbul Ekspres gazetesi Ata'nın evi bombalandı diye gazeteye manşet atarak 6/7 Eylül bombasının fitilini ateşliyor. (Ekspres gazetesinin birkaç yüz bin baskı yaptığı doğru değildir. Esasen gerek de yoktur, gazete yine az bir miktar basmıştır. Önemli olan Ata'nın evi bombalandı sözü'dür.)

Hazırlanmış olan DP Teşkilâtı mitinge başlamış ve çok görkemli bir şekilde mitingin başladığını gören DP yöneticileri huzuru kalple Ankara'ya gitmek üzere trene binmişler. Ancak miting çıkırından çıkmış, kırma, yıkma, yakmalar başlamış, Bayar Men-

deres ve Zorlu durumu İzmit'te iken öğrenmişler ve İstanbul'a geri dönmüşler ancak çığırından, çıkan bu hareketi artık durduramamışlar. Gece geç vakit Örfi İdare ilân etmek zorunda kalmışlar ve olan olmuş.

Yassıada Mahkemesi bir kısım yöneticileri görevi ihmal suçundan mahkum etti, bombayı atan gence bir şey olmadı, sanırım sonra Dış İşlerinde Sefir bile oldu. Mithat Perin ise ölene dek suçunu kabul etmedi. (2000 de öldü) Olan oldu, Türkiye büyük yara aldı.

Rumların İstanbul'u Terk Etmeleri

6/7 Eylül olaylarından sonra zaten bir türlü Türkiye'yi ve Türkleri sevmeyen Rum azınlık haklı olarak büsbütün tedirgin oldu. Mallarını mülklerini satıp Yunanistan'a gitmeye başladılar.

Bu gidiş başlangıçta yavaştı, sonra hızlandı, öyle oldu ki, her giden birkaç kalanı da yanına çekti, önce zenginler, sonra meslek sahibi olanlar gitti. Bu gidenleri Yunanistan pek istemiyordu ama gelme de diyemiyorlardı. Elen ırkından Ortodoksları vatan-daşlığa almak zorundaydılar ve her giden Ortodoks Rumu kabul ettiler. Sonunda sadece fakirler kaldı. Zengin ve aristokratlar gitmişti.

6/7 Eylül olaylarından sonra Rumların büyük kısmı İstanbul'dan göç etti, ikinci göç dalgası da 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle oldu. Kıbrıs'ta Rumlarla savaşılırken İstanbul Rumları huzur içinde yaşayamazlardı, yaşayamadılar da.

Zaten Türklerle kaynaşmamışlardı, kaynaşmaya niyetleri de yoktu, üstelik Rum nüfusun en zengin ve en etkili tabakası İstanbul'u terk etmişti, kalanlar gerçek anlamda bir azınlıktı.

Okullar kapanmış, kiliselerin cemaati kalmamıştı. Hükümet gizli bir kararname çıkararak Rumların ev satışını yasaklamıştı. Ama buna rağmen Rumlar çeşitli yollarla evlerini devrettiler, mallarını nakde çevirip gittiler...

Artık İstanbul'da Rumlardan bahsedilemez, şimdi çok az bir Rum nüfusu var. Eskiden İstanbul'da ticari hayata Yahudiler, Rumlar, Ermeniler ve Levantenler hâkimdi. 1942 deki Varlık Ver-

gisi, 1955 deki 6/7 Eylöl olayları ve 1974 deki Kıbrıs Çıkartması gayrimüslimlerin ticari ve ekonomik hayattaki gücünü fevkalâde kırdı. Rumlar ticaret hayatından çekildiler. Yerlerini Anadolu'dan gelen Türk tüccarları aldı.

Varlık Vergisinin ve 6/7 Eylöl olaylarının tek faydası oldu Türkler İstanbul'un ekonomik hayatına da hakim oldular ve bir devlete hiç yakışmayacak olan “azınlıkların ekonomiye hâkim olması” durumu ortadan kalkmış oldu.

6. Amerika'da Bir Yıl

Yeni Dünya Amerika

2002 Yılı Mayıs ayında, master yapmakta olan torunumuz Deniz'i görmek için Newyork'a gittik, İstanbul'dan Türk Hava Yollarının uçağına bindik, 11 saat sonra Newyork'ta idik. Dönüşte de Newyork'tan uçağına bindik, 9 saatte İstanbul'a geldik. 350 yolcu taşıyan Türk uçağı, her gün Newyork'a gidip geliyor.

Karım Nüzhet ve torunumuz Deniz'le Washington D.C'e de gittik. Eskiden Newyork'tan Washington'a uçakla bir saatte, otobüsle 6-7 saatte gidilirdi. Şimdi trenle gidiliyormuş, tren yolculuğu 2 saat sürdü.

40 Yıl önce gördüğümüz Newyork'u ve bir yıl yaşadığımız Washington'u yeniden gezdik, Washington'da 40 yıl evvel oturduğumuz evi bulduk, karım Nüzhet'in ve kızım Gülgün'ün gittiği okulun önünde resim çektik, ev de, okul da aynen duruyordu, sadece bizim evin karşısında boş bir arsa vardı, oraya Hilton Oteli yapmışlar.

Newyork'ta pek bir değişiklik fark etmedik ancak Washington daha da güzelleşmiş. Yollar, alanlar, parklar, şehrin çatısı aynen duruyor, sadece bazı eski binaların yerine yenileri yapılmış, eskiden yoktu, metro yapılmış ve tramvay kaldırılmış.

Bu gezide, ne Newyork'ta, ne Washington'da gördüğümüz hiçbir şeye şaşmadık. Oysa 40 yıl önce öylemiydi? Ne görsek şaşıyorduk. Meğer kırk yıl önce biz çok geriymişiz ve Amerika'da o derece ileriymiş.

Şimdi Türkiye'de de, Avrupa'da da Amerika'da da herkes cep telefonu kullanıyor, artık mektup yazılmıyor, e mail atılıyor, internet, uydulu televizyon v.s. v.s. Bizim teknik olanaklar bakımından hiçbir eksikimiz yok, Amerika'da ne varsa bizde de var.

Buna karşılık sosyal alanda durum nasıl, asıl ona bakmalı. Biz eskiye göre gelişmek şöyle dursun, çok geri gittik. Bu günün, yobazı, gericisi, sahtekâr politikacısı 40 yıl öncekileri çok geçtiler. Gericilik yolunda çok ilerledik.

Annem 40 yıl önce kendisine Amerika'dan göndermiş olduğum mektupları saklamış, onları okudum, fena oldum tabii.

O zaman Amerika'dan telefon etme imkânı yoktu ki, haftada bir mektup yazıyorduk birbirimize. Şimdi torunum Deniz'le her gün telefonla konuşuyoruz.

Biz karı koca, yanımızda 6 yaşındaki kızımız Yeni Dünya'ya gelmiştik. Memleket yokluk içindeydi, olan şeyler de çok pahalıydı. Amerika'daki ucuzluğa ve bolluğa şaşırmiştık.

Şimdi o günlere dönsem, Amerika'daki ilk günlerin şaşkınlığını anlatsam, acaba enteresan olur mu?

Okuyucuya “yok yahu sahi öylemiydi?” dedirtecek o kadar çok “şey” var ki, bilmem nasıl anlatsam.

İkinci Dünya Savaşında, Türkiye kendi içine kapanmıştı. 1950 de Seçimleri Demokrat Partinin kazanması ile 1951 yılından itibaren dışa açılmaya başladık. Ancak yine de yurt dışına pek giden olmazdı. Ticari amaçlı geziler çok azdı. Turistik gezi ise hemen hiç yoktu.

İthal kapıları, açılmış. İthal malları bollaşmıştı. Ama bu bolluk kısa sürdü, 1954 den itibaren yokluk, kıtlık belirtileri başladı ve 1957 de bu sıkıntılar büyük bir ekonomik krize dönüştü.

Müthiş bir yokluk ve kıtlık başladı. Her şey pahalılaştı ve hükümet pahalılığı önlemek için “Milli Koruma Kanunu”nu çıkarttı, mal fiyatları ve kâr hadleri donduruldu, tabii bunlar işe yaramadı, yokluk, kıtlık ve pahalılık daha da arttı.

Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun uygulanması şiddetlendirildi, döviz yoktu, imalât sanayimiz zaten gelişmemişti, ithalât da kısıtlandı.

Çok az olan imkânlarla ihtiyaç sahiplerine döviz tahsis ediliyordu, ihracatçıların dövizlerini hemen yurda getirmeleri gerekiyordu. Döviz yurt dışında bırakmak, buradan dışarıya döviz, çıkartmak, üzerinde döviz bulundurmak, Bakanlıktan izin almadan yurt dışından bir şey getirmek, inanılmaz derecede ağır suçtu.

1958-1959 yıllarında döviz sıkıntısı fevkalâde arttı. İhtilâle yakın yani 1960'a doğru döviz kıtlığı o hâle geldi ki yüksek numaralı gözlük camı kırılan kişilere gözlük camı getirtmeleri için Bakanlıktan 5-10 dolar tahsis alınıyordu.

Yurt dışından tüketim malı, hele buzdolabı, radyo, çamaşır makinesi, gibi malları ithal etmek olanaksızdı, yurt dışından hane nakli yahut Türkiye'deki yabancıların satmaları yolu ile bu mallar temin edilebilirdi. Ama bunlar çok pahalıydılar. Memleket yokluk ve kıtlık içindeydi, kağıt, kalem, mürekkep bile yoktu, kaliteli zarf. kağıt yoktu, çocuklar için oyuncak yoktu, en vahimi ilaç yoktu.

İste biz böyle bir ortamda çıktık Türkiye'den ve Dünya'nın en zengin ülkesinde bulduk kendimizi, vitrinlere baktık, şaşakaldık, her şey, her şey var, hayret ki hayret! Şaşkına döndük.

• Niçin ve Nasıl Gittik

Maliye Müfettişi, Hesap Uzmanı ve benzeri memurlar en aşağı bir yıl süreyle yurt dışına bilgi ve görgülerini artırmaları için gönderilirlerdi. Oldukça yüksek tutarda harcırah verilirdi, döviz olarak ve o zamanki mevzuata göre, yurt dışında bir yıl kalan kişiler, otomobil, buzdolabı gibi çok değerli şeyleri yurda getirir ve bunları isterlerse satabilirlerdi.

Bu yolla en çok otomobil, buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi, müzik dolabı gibi şeyler bir de kürk getirilirdi. Giyim eşyası, zatî eşya sayıldığından tahdit yoktu, ancak kumaş getiremezdi. O zamanlar bir amerikan marka otomobil getiren onu satıp parasıyla küçük bir apartman katı satın alabiliyordu.

Yurt dışına giden Maliye Müfettişi ve Hesap Uzmanları bu yolla mali durumlarını düzeltirlerdi. Bakanlık ta esasen bizleri bu amaçla yurt dışına yolluyordu. Yoksa yurt içinde alınan maaş ve harcırahla nasıl bir ev sahibi olabilirdik?

Hesap Uzmanları, Maliye Müfettişleri genellikle Avrupa'ya yolların, onlarda bir Amerikan otomobili alır dönerlerdi, Amerika'ya pek gidilmezdi. Avrupa'da hayat ucuzdu, para biriktirilebilirdi, Amerika ise hem uzaktı hem de yaşam Avrupa'ya nazaran pahalıydı.

Maliye Bakanlığı, bizden önce sadece üç Hesap Uzmanı göndermiş Amerika'ya, biz ise dört kişi idik, sonra Arslan Başer de geldi, beş kişi olduk.

Hepimiz ilk kez yurt dışına çıkıyoruz. Merkez Bankasından dolar olarak harcırahlarımızı aldık, hayatımızda ilk kez ceplerimize yüzlerce doları koyduk, kendimizi çok zengin hissediyorduk. Çok şey satın alabiliydik. Nitekim Amsterdam'dan kendimize palto filân aldık, üstümüz başımız dökülüyordu, hiç unutmam, ben de Alparslan Alagöz de paltoları aldıktan sonra sırtımızdaki eski pardösüleri çöpe attık Amsterdam'da.

Uçak bileti İstanbul-Washington. Arada istediğimiz ülkede duralabiliriz. Görmemiştir ya, onun için yolu mümkün olduğunca uzattık çok memleket görelim diye.

Biz üç arkadaş beraberiz, dördüncü arkadaş ayrı gitti. Ben, Alparslan Alagöz ve Ethem Dardağan. Yol şöyle; İstanbul-Münih-Paris-Amsterdam-Newyork-Washington.

KLM ile gidiyoruz, okyanus aşacak olan uçak Amsterdam'dan kalkıp Newyork'a gidiyor, o nedenle Amsterdam'a gitmek mecburi. Oraya kadar çeşitli ülkeleri de görürüz dedik.

İlk Münih'e indik: Benim en çok dikkatimi çeken şey, mağaza vitrinlerindeki saatler, fotoğraf makineleri, radyolar oldu. İstanbul'da hiç yoktu.

O gece Münih'in meşhur birahanelerinden birine gittik. Ertesi gece operet seyrettik! "Çardaş Fürstin" Yanımızda 5 yaşında kız çocuğu, herkes bize baktı, aldırmadık.

Paris'e geçtik. Paris muazzam bir şehir. Kötü bir otel seçmiştik, acemilikten. Ama şehri epey gezdik. Metroya bindik, hayran olduk. Eyfey Kulesi, Luvr Müzesi filân, gece de kızımızı Paris'e gelmiş bir hesap uzmanı arkadaşımızın evine bıraktık, Foliberr'e gittik. İlk kez bu kadar büyük bir sahne ve sahnede belki yüz tane dans eden çırılçıplak kadın görüyorduk. Şaşıktık kaldık.

Sonra Amsterdam. Büyük bir terminal ve ilk kez gördüğümüz: çok büyük bir tax free shop. Amsterdam'dan uçak kalktı ve tam 14 saat uçarak Newyork'a indik.

Newyork'a girerken güçlük çıkartırlar diye çekiniyorduk ne-dense, oysa çok kolay girdik. Üstümüz başımız çok düzgündü. Amsterdam'da yünlü giyecekler hem kaliteli hem de ucuzdu. Nüzhet'e, kendime ve kızımıza güzel paltolar aldık, gerçekten bunlar çok kaliteli imiş, onları Amerika'da üç misli fiyata alabilir-mişiz, sonra öğrendik. Ben ayrıca, kendime çok kaliteli bir fotoğraf makinesi aldım, Nüzhet de esans aldı.

Newyork'tan Washington'a iç hatlar uçağı ile geldik ve şaşır-dık. Çünkü Amerikan uçağının hostesleri hiç Avrupa'dakilere benzemiyordu, yolculara hiç iyi davranmıyorlardı.

• Washington D.C.

Washington'da Türklerin, İranlıların birbirleri ile buluştukları, güzel bir park olan "Dupont Square"e yakın bir otele yerleştik ve otelde hayatımızda ilk kez televizyon gördük.

Washington D.C. çok güzel bir şehir. Öyle Newyork'taki gibi gökdelenler filân yok. Geniş caddeler, ağaçlar, parklar, meydan-lar.

Önce ev aradık ve şehrin iyi bir bölgesinde, North West'te 19. caddede küçük bir apartman dairesi kiraladık.

1959 Yılı Ocak ayıydı. Kış bastırdı, sonra çok güzel bir bahar, çok sıcak ama çok sıcak bir yaz ve yine kış geldi. 1960 Yılı Oca-ğının 15 inde İstanbul'a döndük.

Ayda 450 dolar harcırah alıyorduk, o zaman için iyi paraydı. Ev kirasına 90 dolar veriyorduk. Otomobil, buzdolabı, kürk v;s. almak için yeterli paramız olacaktı. Gezmek için 500 dolara kul-lanılmış bir otomobil aldık. Dönüşe yakın, Türkiye'ye götürüp satacağımız otomobili de 1000 dolara aldık, kullandığımız oto-mobili sattık. Buzdolabına 200 dolar, kürke 300 dolar verdik.

Maaşımı Türkiye'de annem alıyordu. Nüzhet'in ve Gülgün'ün biletlerini Türk parası ile Türkiye'den aldı. Biz döviz harcamamış olduk.

Bu oniki ay içinde Washington'da Gelirler Genel Müdürlüğün-de, Orta Amerika'nın bazı eyâletlerinde incelemelerde bulunduk, yazın Washington Üniversitesinde doktora sınıflarına devam

ettik. Alparslan Alağöz ile beraber "USA'da Tarım Kazançlarının Vergilendirilmesi" konusunda kapsamlı bir rapor, daha doğrusu bir kitap yazdık.

Nüzhet Americanization School'a gitti, İngilizce örgendi, kızımız anaokulu ve sonra ilkokul birinci sınıfına devam etti, tam okuma yazmayı söküyordu ki, geri döndük.

Washington'da biz Hesap Uzmanlarından başka iki-üç Maliye Müfettişi de vardı. Ayrıca Maliye Bakanlığının çok düşük harcırahla kısa süreli olarak göndermiş olduğu memurlar vardı. Türk doktorlar, üniversitede doktora yapan sivil ve asker öğretmenler vardı. Güzel bir arkadaş gurubu oluşturmuştuk.

Bu bir yıl, Türkiye'den haber bekleyerek (ki siyasi haberler hep kötüydü) ailelerimizi özleyerek, Türkiye'den aldığımız kıtlık, yokluk haberlerine karşı, tam bir tezat halinde yani zenginliğin, bolluğun içinde, eğlenerek, gezerek yaşadık.

Washington, tertemiz yollar, yemyeşil alanlar ve yemyeşil parklarla, heykellerle, güzel binalar, bahçeli evlerle bezeli güzel bir şehir. Şehrin hemen çok yakınında büyük ye güzel bir hayvanat bahçesi de var.

Şehrin merkezi esasında büyük bir park ve bu park. Önemli kurumlarla çevrili. Bir ucunda Capitol (Millet Meclisi), Supreme Court (Anayasa Mahkemesi), Amerika'nın, en büyük kütüphanelerinden biri olan Library of Congres. Alanın öbür ucunda Teknik Eserler Müzesi, Smithsonian Enstitute, ortada bir havuz ve tam ortada Washington Monument. Bu âbide bizim Sultanahmet'teki dikilitaş benzeyen ama çok yüksek bir kule, içinde asansör var.

White House, Dünya Bankası, I.M.F., alışveriş çarşısı olan F Street ve büyük department stor'lar hep yakınlarda. Amerika'nın en büyük müzelerinden biri olan Gallery of Art da bu meydanın ortasında.

Şehirde otobüs ve tramvay işliyor. Metro yok, havaalanı şehir merkezine oldukça uzak. Şehir üç eyaletin birleştiği yerde, Patomac nehrinin kenarına kurulmuş. Arlington mezarlığı mezarlık değil, bir müze park.

Şehrin nüfusunun çoğunluğu zenci. Zenciler Amerika'daki en güvenli yer olarak başşehri buldukları için burada toplanmışlar. Washington hiçbir eyalet hududu içinde değil, Belediye Başkanı da yok, kendine özel bir idarî yapısı var ve o nedenle District of Colombia deniyor.

Şehirde bir çok abide var. Washington Memorial, Jefferson Memorial... ve sonra alanlarda heykeller.

George Washington'un evi Arlington'da. Şehre yakın, ziyarete gittik, küçük bir çiftlik evi. Zaten Amerikanın tarihi 200 yıllık. Bizim gibi binlerce yıllık eserleri yok.

* * *

Washington'a ilk geldiğimiz günler her şeye hayret ediyorduk, tabii hep Türkiye ile kıyaslayıp her şeye şaşıyorduk. Ev kiralari, apartman yönetimi, eve telefon bağlatma, havagazını açtırma... Her şey öyle kolay ve ucuz ki. Oysa annem İstanbul'da kışlık kömür alma çabasında idi. Kömür tevzî kâğıdı Nüzhet'in adına annem alamıyor. Telefon sıramız gelmişti, biz Amerika'dayız telefon nasıl bağlanacak? Oysa burada telefon bir dakikada bağlandı.

O zamana kadar biz dükkan diye bakkal dükkânı, kasap dükânı, manav dükkânı bilirdik, buraya geldik ki her şey bir mağazada satılıyor. Bu günün büyük Migrosları 40 yıl önce Washington'un normal mağazaları idi.

Otomobil Alıyoruz

Türkiye'de bir otomobil sahibi olmak hadisedir. Oysa burada, patates alır gibi otomobil alıyorsun. Biz de hemen sekiz silindirli Mercury marka bir otomobil aldık 500 dolara. Nüzhet biraz çalıştı ve hemen ehliyet aldı.

Türkiye'de ehliyet almak bir hadise idi yakın zamanlara kadar. Ben nasıl ehliyet aldım bilirim. Sağlık muayenesi bir rezaletti, yazılı imtihan için koca koca adamlar soru ve cevapları ezberledik, direksiyon imtihanının birincisinde kaldım, çünkü adam benden açıkça rüşvet istedi, ikincisini torpille kazandım. Bu anlattığım 1970'de oluyor.

1960'da Washington'da ehliyet nasıl alınıyor?

Önce imtihan dediler. Nüzhet'in İngilizcesi o kadar az ki, imtihan odası sabahdan akşama kadar açık, gelen kâğıdı alıyor, test sorularını işaretliyor, dipte oturan polise veriyor, elinde bir şablon var, onu kâğıdın üzerine koyuyor, yanlış işaretler ortaya çıkıyor, sayıyor. % 75 doğru cevap vermişsen geçiyorsun. Sorular nasıl? Çok basit. Bir ilkokul çocuğunun yapabileceği düzeyde. Ama Nüzhet soruları anlamıyor, ben de girdim içeri, polise, karımın İngilizcesi zayıftır, lügat ile girebilir mi dedim, adam niye olmasın dedi. Nüzhet koltuğunun altında Red House lügati, oturdu bir masaya, ben kapıdan bakıyorum, sürekli sahifeleri çeviriyor, soruyu tercüme etmeye çalışıyor, okulda hep Fransızca okumuş, İngilizceyi çok az biliyor. Sonunda kâğıdı verdi, ben de yanına gittim, polis şablonu koydu, saydı O.K. dedi, 76 ile geçtin. Derken, şuraya bak ve bana rakkamları söyle dedi, mikroskop gibi bir cihaz. Nüzhet o sırada 12 derece miyop, 2 de astigmatı var. Nüzhet baktı, bana Türkçe, en büyükleri okuyorum 3-5 filân ama üçüncü sıradan sonrasını okuyamıyorum dedi. Adam anladı okuyamadığını, zaten kalın gözlük camlarından ileri derecede miyop olduğu anlaşılıyor. Bir kâğıda bir şey yazıp uzattı, eliyle de dışarı manasına bir işaret yaptı. Eyvah! muayeneden çıktık dedim. Lâf olsun, konuşukluk olsun, başka muayene yok mu dedim, şöyle baktı, göz muayenesi yeter dedi, çıktık.

Kâğıtta "Bir gözlükçüye gidin, gözlüğünüzü değiştirin" diyor. Gittik bir gözlükçüye, adam, biz muayene de yaparız ayrıca göz doktoruna gerek yok dedi, gözlüklerin derecesi biraz arttırıldı ve otomobil kullanabilir diye yazıp imzaladı.

O kâğıdı verdik, muayene işi bitmiş oldu. Ne zaman direksiyon imtihanına gelirsiniz dediler, 3-5 gün sonrasını söyledik, daha önce ehliyet almış Türk arkadaşlar şehrin şu bölgesinde dolaştırıyorlar dediği için o bölgede birkaç saat arabayla dolaşarak talim yaptık, imtihanda, önce şu yolun kenarına park et diyorlar. Nüzhet şıp diye park etti, çünkü parka çok çalışmıştı. Sonra polis yanına bindi. Şehre dolaşmaya çıktılar. 15 dakika sonra geldiler ben bekliyorum, polis tamam dedi. Peki ehliyet? Adresinize yollanır dedi. Gerçekten; birkaç gün sonra postadan bir zarf

geldi; içinde ehliyet. Bu olay, bizi tam manâsıyla şoke etti. Gerçekten başka bir dünyada idik.

Bayram günleri, hele Noel'de gördüklerimiz yine şaşırttı bizi. Bolluk, ucuzluk ve bir de seyller....(Sale) kelimesinin anlamı başka. Ucuzluk demek hemen her şeyde ucuzluk oluyor. 50 Dolarlık bir mal, aynı mağazada, ucuzluk oldu mu, yani sale oldu mu, 10 dolara bile alınabiliyor. Yokluk ülkesinden gelen biz Türkler, derhal adapte olduk ve hemen her şeyi seyl'den almaya başladık.

• Kızımızın Hastalığı

İlk geldiğimizde Polio -çocuk felci- aşısı olmuştuk. İçine ilacı konulmuş enjektörle aşığı yapıp, enjektörü atıyorlardı, ilk kez gördüm. Bizim yanımızda ne olur ne olmaz diye babadan kalma enjektör ve bazı ilaçlar vardı.

Bir gün Gülgün'ün ateşi çıktı. İnmiyor. Nüzhet penisilin yaptı, inmedi mahalle doktoruna götürdü, o da penisilin yaptı yine inmedi, alt katımızda oturan ve iki küçük çocuğu olan Amerikalı kadın bize burada Amerika'nın en büyük çocuk hastalıkları hastanesi var, hadi gidelim dedi, atladık arabaya, hastaneye geldik, çocuğun ateşi var diye hemen bizi bir odaya alıp tecrit ettiler. Beş dakika içinde tahlil için idrar, kan aldılar. Doktorların biri geliyor, biri gidiyor. Kızamık olmasın lafları, ağzını açıyorlar, yok, karnına bakıyorlar yok, yalnız avuçlarında döküntüler var. Bu ne? Hep soruyorlar polio aşısı oldu mu diye, oldu oldu. Bekleyelim dediler. Hastanenin en büyük profesörü gelsin o görsün. Biz panik içindeyiz tabii. Ne hastalığı bu kimse anlamıyor. Bir iki saat geçti, derken profesör, omzunda pelerin, peşinde bir sürü doktor geldiler. Bize bakan doktor hazırola geçip tekmil verdi, dosyaya baka baka birçok şey söyledi, çocuğun ellerini gösterdi. Adam baktı baktı mizils dedi. Bizim doktor, ama karnında filân hiç döküntü yok dedi. Profesör, açın karnını dedi. Bizim kız ateşler içinde yatıyor. Kaç defa karnına bakmışlardı sabahtan beri, biri eğilip karnını açtı ki kırmızı kırmızı kızamık lekeleri başlamış. Profesör him! dedi. Mizils işte ve döndü, hızla gitti. Oh çok şükür kızamıkmış. Ne yapacağız dedik, ilâç filân yok, serin tutun sadece dediler. Döndük eve geldik.

Kaç para verdik dersiniz çok komik bir tutar. Hemşirenin biri elinde bir form, size bazı sorular soracağım ona göre vereceğiniz parayı tayin edeceğim dedi, ev kirası kaç lira veriyorsunuz? Arabanızın markası ve modeli... Bir takım hesaplar yaptı ve 3 dolar verin dedi. Ne bir belge, ne bir şey, sadece benim ifadem ve hemşirenin takdiri.

Zaten artık öğrenmiştik. Amerika'da her şey beyana dayanıyor, bir yıl kaldık, türlü resmi, özel ilişkilerimiz oldu. Kimse bizden bir belge istemedi, hep kendi beyanımız. İstersen yalan söyle... Niye söylemiyorlar? Resmi makamlara yalan beyanın cezası çok ağırmış da ondan.

Kruçef'in Washington'a gelişi

Amerika ile Rusya arasındaki uzay yarışında, Ruslar Amerikalıları geçiyordu. Bir nükleer savaş olduğunda, uzayda üstün olan kazanacaktı ve bu bakımdan Amerikalılar büyük endişe içindeydiler, açıkçası Ruslardan çekiniyorlar, onların uzay yarışında daha da ileri gitmesinden korkuyorlardı.

Uzaya ilk uyduyu Ruslar attı, bir süre sonra da Ay'a gittiler. Daha doğrusu, yeryüzünden bir füzeyi Ay'a yolladılar. Gerçi sonraları Amerikalılar uzay yarışında Rusları geçtiler, Ay'a İnsan bile gönderdiler ama bu günlerde Rusların önde oluşu Amerikalıları çok üzüyordu.

Tam bu sırada Rus Devlet Başkanı Kruçef Amerika'yı ziyaret etti. Kruçef çok renkli bir kişiydi. Çıplak başlı, şişman ve güleç. Sürekli espri yapıyor, yanındaki tercümanı da çok yetenekli, Kruçef'in fıkralarını, esprilerini anında İngilizceye, Amerikalıların sözlerini de Rusçaya çeviriyordu.

Ruslar, Kruçef'in gelmesinden bir gün önce, Ay'a füze göndermişlerdi. Bu tarihte ilk kez oluyordu. Dünyadan bir cisim ayrılıyor ve Ay'a gidiyordu. Bu olayı Amerikan televizyonları ve radyoları; Rusya'dan naklen yayınla tüm ülkeye göstermişlerdi.

Moskova'da, Kızılmeydan'da yüzbinlerce kişi toplanmıştı, füze Ay'a doğru gidiyordu, bu gidiş dakika dakika takip edildi ve füze Ay'a vurdu. O anda Kızılmeydan'da toplanmış o büyük kalabalık

hep bir ağızdan komünistlerin “enternasyonal” marşını söyledi ve tüm Amerikan televizyonları bunu naklettiler.

Biz Türkler şaşkındık, nasıl olurdu da böyle büyük bir komünizm propagandasına izin verilirdi? Bizim memleketimizde Rus salatasının ismi bile değiştirilmişti. Rusların bir başarısından bahsetmek bizde komünizm propagandası sayılırdı ve büyük suçtu. Bu Amerikalılar ise böyle şeylere aldırıyorlar, sadece Rusların uzay teknolojisinde ileri gitmiş olmalarına üzüyorlardı.

Rus Devlet Başkanı Kruçef’in uçağı Washington hava alanına indi. Bütün televizyonlar naklen yayın yapıyorlardı. Gelen dev gibi uçaktı. Uçağın kapısına merdiven dayadılar, kısa geldi, beklediler, sonra başka bir merdiven getirdiler, kapı açıldı, göbekli, çıplak başlı Kruçef çıktı gülererek. İlk sözü “Yahu sizde bizim büyük uçaklarımıza yetişecek uzun merdiven yok mu?” oldu. Ho! ho! diye güldü. Kruçef’i Amerikan Cumhurbaşkanı Eisenhower karşılıyordu yüzü hiç gülmüyordu.

Marşlar çalındı filân ve Kruçef sözü alıp “Tarihi günler yaşıyoruz” dedi. “Dün tarihte ilk defa Dünya ağırlığından bir ton kaybetti ve Ay’ın ağırlığı bir ton arttı” Ay’a atılan füzeyi kastediyordu. Eisenhower buz gibiydi, Kruçef devamlı gülüyordu.

Bu kısmı evde televizyondan seyrettik ve hemen sokağa çıktık, Nüzhet’le beraber. Kruçef’in geleceğı yol belli idi. Havaalanından Beyaz Saray’ın oraya geleceklerdi. Bütün yol kenarları insanlar ile doluydu, herkes Kruçef ile Eisenhower’in geçişini bekliyordu. Baktım, bir köşede televizyon kamerası var, herhalde buradan iyi görülür dedim, oraya yanına yerleştik. Boynumda fotoğraf makinesi, Kruçef’le Eisenhower’ın resmini çekeceğim. Nitekim çektim de.

Halk yolun kenarlarına yığılmış, pek düzenli bir şekilde bekliyor. Yanımızda bir taşkın gurup var, ellerinde “Macaristan Kasabı – Defol” diye yazılı levhalar, herhalde Macar mültecileri. Polis bir şey yapmıyor, sadece onların önündeki polis sayısı arttı o kadar.

Derken otomobiller görüldü, açık bir arabada Kruçef ile Eisenhower yan yana oturuyor. Amerikan Cumhurbaşkanı hiç kımıldamıyor, Kruçef'in ise elinde siyah bir şapka, sürekli halka doğru sallıyor. Yol kenarlarında birikmiş olan insanlarda ise çıt yok, ne alkış, ne bir ses, sanki cenaze geçiyor. Halk sessiz, put gibi bunları seyrediyor.

Ertesi günü gazeteler, Washington halkı Kruçef'i endişe ile karşıladı diye yazdı. Kruçef ile karısını Beyaz Saray'ın yakınındaki Blair House'a yerleştirdiler ve sonra her gün televizyonlarda Kruçef.

Kruçef'e Amerika'nın her yerini gezdirdiler, o da sürekli konuştu, hep Rusya'yı methetti, kendisine ne gösterdilerse, nereyi gösterdilerse bizde daha iyisi, daha büyüğü var dedi, hep espri yaptı, hep güldü, güldürdü.

Başlangıçta kendisine soğuk bakan gazetelerin ve televizyonların tavrı değişmeye başladı, önce kendisinden Mr. K. diye bahsetmeye başladılar, adam öyle sempatik ki, sonra "Uncle K" yani "K. Amca" dediler.

Sanırım Amerika ile Rusya arasındaki buzların erimesinde Kruçef'in çok rolü oldu. Zaten Kruçef ülkesinde de açıklığın ve demokrasiye geçişin öncüsü olmuş.

Adnan Menderes'in Washington'a Gelişi

1959 Yılı Ekim ayının başıydı. Menderes yanında büyük bir davetli, gazeteci kafilesi ile birlikte önce Newyork'a, oradan da Washington'a geldi.

Newyork'ta nasıl karşılandı, ne yaptı bilmiyorum, esas amaç Amerika'nın Başkanı Eisenhower ile görüşmekti

Memduh Aytür, Washington'da mâli ateşe idi. Biz ona bağlı değiliz ama kendisine büyük saygı duyduğumuz bir kişi:

Memduh bey bize, aman çocuklar, karşılamaya sizler de gelin, Maliye Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığının zaten arası açık, karşılamaya gelmediler diye hariciyecilerin bizleri kötölemesine fırsat vermeyelim dedi.

Herkes Menderes'e ve Demokrat Parti iktidarına karşı, o da bunu bildiği için rica ediyor.

Başbakan Menderes havaalanında karşılanacak, hesap uzmanlarından bir tek bizim otomobilimiz var. Otomobili de karım Nüzhet kullanıyor. Zaten üç dört hesap uzmanıyız, bizim otomobile sığarız.

Nüzhet, ben o herifi karşılamaya gitmem demez mi? Etme eyleme dedik, Memduh bey'e karşı ayıp olur. Nüzhet, Nuh diyor peygamber demiyor, peki dedik, sen bizi götür, şoför olarak, sen karşılama, uzakta dur. O zaman olur dedi. Bizim otomobile do-luştuk, havaalanına geldik, hiçbir fevkalâdelik yok, ne bayrak, ne bando, ne asker, hiçbir şey yok. Terminale girdik, her zamanki gibi normal bir hava var.

Bizim sefarette görevli küçük bir hariciye memuru vardı, kendisi de ufak tefekti, Kaya Toperi, onu gördüm, "yahu bu uçak hangi çıkış kapısına gelecek, buralarda kimseler yok" dedim.

Dipte, itibarsız bir yere geliyor, dedi. Oraya gittik, bizim sefir, sefaret görevlileri ve Memduh Aytür'ün hatırına gelen bizler dahil karşılayıcılar topu topu kırk kişiyiz.

Amerikan hükümetinden kim karşılıyor diye sordum, Kaya, bir Amerikalıyı gösterdi, bu dedi, "Sıradan, küçük bir memur."

Bekledik, Newyork'tan gelen uçak indi. Uçaktan yüz yüzelli kişi çıktı. Bu vesile ile Amerika'ya gezmeye ve alış veriş yapmaya gelenler... Karşılayanlar sıraya dizildiler, sefir, diğer sefaret erkânı. Menderes, herkesin elini sıkıyor ama karşılayıcılar o kadar az ki öyle kalabalık, alkışlayan, yaşa varol diye bağırان da yok. Biz hesap uzmanları sıraya girmedik, uzaktan bakıyoruz, put gibi duruyoruz.

O gün Menderes'i ilk kez yakından gördüm; Yüzü kırışmış, kamburu çıkmış, saçları kırmızıya yakın kahverengi, boyalı mı ne? Yürüyüşü, davranışları ürkek, çekingen.

Üç beş kişinin elini sıktıktan sonra karşılamak için sıraya girenler bitti, tam o sırada, maliyecilerle beraber uzakta durmakta olan arkadaşımız Hesap Uzmanı Arslan Bâşer, koşup Mende-

res'in elini sıkamaz mı? Şaşırdık ve ona öyle kızdık, öyle kızdık ki. Sonra, söylemediğimiz söz bırakmadık, yapmadığımız kalmadı, az daha havaalanında bırakıp gidecektik.

Nüzhet, Menderes tam benim önümden geçerken ben sırtımı döndüm dedi, midem bulandı, yüzüne bakamadım dedi. Bizler de ellerimizi göğsümüzde kavuşturmuş, uzaktan, dik dik bakıyorduk.

Nüzhet'e biz senin sırtını döndüğünü görmedik, sakın sende Arslan Başer gibi el sıkmaya girişmiş olmayasın dedik. Nüzhet, vallahi sizi burada bırakır giderim dedi... O zamanlar havaalanı ile şehir arasında metro filân yok, hapi yutarız... Aman etme eyleme, şaka dedik, gülüştük, eğlendik, hem Arslan'a hem Menderes'e bastık küfürü. Kimden korkacağız? Amerika'dayız. "Yerin kulağı var" sözü geçmez burada.

Menderes'in Washington'a gelişini ne gazete yazdı, ne televizyon söyledi. Amerikan başkanı ile iki dakika mı, üç dakika mı ne konuşabilmiş ve geri dönmüş. Dönüşünde kimler geçirdi bilmem, bizler gitmedik.

O günlerde Türkiye'den hep kötü haberler geliyordu ve aydınların, memurların hepsi DP iktidarına karşı idi. Menderes Washington'a geldiğinde 1959 yılı Ekim ayının 7 siydi. Meğer yedi ay sonra ihtilal olacak ve Menderes'in sonu gelecekmiş.

1950 Mayısında debdebe ile tantana ile iktidara geldi ve 27 Mayıs 1960 da tüm aydınların laneti ile iktidardan gitti.

• **Geziler, Konserler, Müzeler, Okullar**

Otomobilimiz olduğu için sadece Washington şehri içinde değil, civar şehirlerde de geziyorduk.

En yakın Baltimor, yazın Ocean City, Philadelphia, sonra güneyde Norfolk'a gittik. Ben ayrıca eğitim programı gereği Orta Amerika'ya, Ohio eyaletine, Deytin, Cincinati ve Indianapolis'e gittim. Ayrıca Maryland'da Cacapon'a gittim.

Orta Amerika'da küçük şehirler daha da düzenli ve güzeldi.

Deytin'da NCR bilgisayar fabrikasının misafiri olduk. Dünya-

nın en büyük uçak müzesini gördük. Wright Kardeşlerin ilk uçağından, Almanların V1 V2 leri ve Japonya'ya atom bombasını atan Uçan Kale'ye kadar pek çok uçak müzede duruyor, hepsini gördük. Sonra Boston'a gittik IBM'in misafiri olarak, Boston'u sevmedim. Newyork'a gidip yeniden gezdik. Newyork'un bütün müzelerini gezdik. Cony Island'a gittik. Hürriyet Heykelini gördük.

Bu gün bizlere çok normal gelen bazı etkinlikler, bundan 40 yıl önce bizim yaşamımızda hiç yoktu. Koskoca İstanbul'da bir konser salonu yoktu. Dünya çapındaki müzisyenler gelirler küçücük Saray Sinemasında konser verirlerdi. Sonraları Şan Sineması da konser salonu görevi yaptı.

Evlërimizde babadan kalma taş plâk çalan gramofonlar vardı, kırılmaz uzunçalar plâklar pek yeniydi, teyp de çok yeniydi, Dual pikaplar çıkmıştı ama öyle kaliteli pikaplar pek yoktu. El radyosu, hiç yoktu. Televizyonu sadece duymuştuk görenimiz yoktu.

Bu havada geldik Amerika'ya. Televizyon, radyo, pikap, kaliteli plak, her şey var, el radyosu çıkmış herkesin elinde transistörli bir el radyosu renkli fotoğraf ve sinema makinesi. Hepsi bizler için yeni. Türkiye'ye dönerken kaliteli bir pikap, film çekme makinesi almalı, plâk, özellikle kaliteli plâk. Sale'lerden plak aldık sürekli. Oldukça zengin bir plâk koleksiyonumuz oldu ve dönerken stereofonik birde pikap aldık ki, gören, dinleyen şaşıtı kaldı. O zamanlar kimsede yok.

Washington da çok konser oluyordu, çoğu bedava, paralı olanları da çok ucuz. Müzelerde, konser salonlarında, parklarda, nehir kenarlarında klasik müzik konserleri, caz müziğı konserleri veriliyordu. Nüzhet müziğı meraklı olduğı için, zamanın ünlü şeflerinin (Karayan, Isak Stern gibi) yönettiğı konserlere gidiyordu. Yazın, açık havada büyük konserler de oluyordu. Ünlü zenci caz şarkıcısı Ella Fitzgerald'ın konserini hiç unutmam.

Washington'da irili ufaklı çok müze vardı. Bu müzelerde geçici sergiler, konserler de tertiplenirdi. Her vesile ile festival düzenleniyordu. Bizi en etkileyen Patomac River kenarındaki Kiraz Çiçekleri festivali idi.

Washington'da paralı özel okullar vardı muhakkak, ancak vatandaşların ve vatandaş olmaya aday kişilerin gideceğı bedava

okullar da vardı. Nüzhet bu okullardan birine devam etti, sınıfları atlayarak geçti, geldiğinde hiç İngilizce bilmez iken bayağı İngilizce öğrendi. Kızımız da ilkokula devam etti. Hep bedava. Okulda yemek de bedava. Okul malzemesi almak yok. Bir tek çanta aldık, o kadar.

• Türkiye'ye neler getirilir?

Dönüşümüz yaklaştıkça, Türkiye'deki ailelerimizden, arkadaşlarımızdan talepler başladı. Bunların çok enteresanlarını hatırlıyorum. O zamanlar Türkiye'de neler yokmuş ortaya çıkıyor.

Mektuplar geliyor, genellikle biz parasını verimiz, şunu bunu getir diyorlar. Parasını nasıl verirsiniz? Burada dövizimiz kıt. Biriktirdiğimiz döviz ile kendimize bir şeyler alacağız. Eğer siparişlerin hepsini yerine getirsek kendimize bir şey alamayız.

Bazı şeyler, yükte hafif, hattâ parada da hafif ama hayret... Biz bir yılda bolluğa ve iyi şeylere alışmışız. Meğer Türkiye'de nelerin kıtlığı çekiliyormuş. Enteresan isteklerden aklımda kalanlar: Tarak, Jilet marka tıraş bıçağı, Pelikan marka mürekkep, düdüklü tencere lâstiği, bilardo topu, çakı; oyuncak tabanca, av tüfeği, akvaryumda hava basan motor, dolmakalem, boya kalemi, zarf ve kaliteli yazı kâğıdı, oyuncak bebek, fötr şapka, hasır şapka ve böyle pek çok şey...

Oysa biz kendi ihtiyaçlarımızı bile tamamlayamadık. Satmak için otomobil aldık. Otomobili Newyork'a götürdük ve Deniz Yollarının gemisi ile Türkiye'ye gitmesi için Newyork'un uzak bir dokunda limana teslim ettik. Buzdolabını satıcı firma kendisi gönderdi Türkiye'ye. Diğer eşyalarımızı bir demir sandığa doldurup otomobille beraber vapura verdik. Kendi eşyalarımızı, plâkları, pikabı, Gülgün'ün kocaman, boyu kadar olan bebeğini yanıma alıp uçakla döndük. Plâkların bir kısmını da postaya verdim, sonra gümrükten bin bir sıkıntı ile aldım. Geldikten sonra otomobilin gümrükten geçirilmesi ve satılması ayrı bir macera.

Dönüş için Washington'dan yola çıktık, Washington'da arkadaşlar uğurladı. Gülgün kucağında kendisi kadar bebek. Hep aynı espri, bileti nerede diyorlar. Gülgün tam bir Amerikalı velet İngilizcesiyle miyavlayarak konuşuyor, kavga ediyor, gülüyorlar.

Stokholm'de bir gece kaldık ve ertesi gün doğru Yeşilköy...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 Mayıs 1960 Devrimi ve Yassıada Mahkemeleri

1. 27 Mayıs 1960 Devrimi

27 Mayıs'a Doğru

15 Ocak 1959 da Amerika'ya hareket etmiş, tam bir yıl sonra Türkiye'ye dönmüştük. Gecen bir yıl içinde memlekette hiçbir ilerleme olmamıştı, sadece hayat pahalılığı ve halkın iktidardan şikâyeti daha da artmıştı.

Menderes iktidarı, yani Demokrat Parti, idareyi artık elinden kaçırmıştı. Muhalefet hele CHP'nin başındaki İsmet İnönü, tarihi şahsiyeti ile DP ye yükleniyor, DPde inadına baskıyı arttırıyordu.

Şubat, Mart, Nisan aylarında ortalık iyice kızıştı. Biz, İstanbul'da yaşayan memur, öğrenci, tüm aydın kesim durumdan çok şikayetçi idik. Adnan Menderes diktatör olma yolunda hızla ilerliyordu, İsmet İnönü ise demokrasi havarisi olmuştu.

Çeşit çeşit olay oldu. İsmet İnönü'nün başına taş atıldılar, Topkapı'da öldürmeye teşebbüs ettiler.

Askerler, memurlar, idareciler, ikiye ayrılmıştı. Büyük çoğunluk Demokrat Parti'ye karşı idi. Sadece üst düzey yöneticileri Demokrat Partiyi tutuyordu.

Demokrat Parti ve Adnan Menderes iktidarda kalmak için her yolu deniyordu, dini politikaya âlet ediyorlardı, popülist politikalar uyguluyor, köylünün mahsullerine yüksek fiyat veriyorlardı, tabii bu arada büyük yolsuzluk, hırsızlık söylentileri vardı, basın özgürlüğü yoktu, adalet yoktu, hürriyet yoktu, yoktu... yoktu..

Biz Maliye Bakanlığı mensupları, en yukarıdaki müsteşar ve birkaç genel müdür hariç, tüm müfettişler, tüm hesap uzmanları, yurt dışı, yurt içi tüm maliye kadroları, ülkenin tüm aydın memurları Menderes'e karşıydık. Menderes bir simgeydi. Menderes'i tutmak menfaatçi dümenici olmak demektir, Menderes'e karşı olanlar ise vatanseverdi.

Askerin durumu nasıldı? En yukarı kademedekiler, Genel Kurmay Başkanı, orgeneraller Menderes'ten yana idiler, daha aşağı rütbedekiler ise hep Demokrat Parti'ye karşı idiler. Rütbe-ler küçüldükçe Menderes'e karşı olanların sayısı artıyordu.

Menderes'e ve Demokrat Partiye karşı en büyük organize güç CHP idi. Demokrat Parti'ye karşı olan herkes CHP'li demek değildi, büyük çoğunluk DP'ye karşı idi. Özellikle aydın kesim, kesin olarak karşı idi.

Anadolu'da bazı iller DP'yi tutuyordu. Zira onların oylarını alabilmek için Demokrat Parti tarım ürünlerine yüksek fiyatlar vermişti. Buna karşın şehirli, özellikle memurlar, küçük esnaf, subaylar, enflasyondan ve adaletsiz gelir dağılımından şikayetçi olduğu için Demokrat Parti'ye karşı idiler.

Demokrat Parti, (ki Demokrat Parti demek artık A. Menderes demek olmuştu) sevilmediğini fark etmiş, yapılacak bir seçimde kaybedeceğini anlamış bu nedenle var gücü ile baskıya ve propagandaya başlamıştı.

O zamanlar televizyon yoktu. Tek bir devlet radyosu vardı radyoyu da Demokrat Parti ve Adnan Menderes kendi propagandası için kullanıyordu. Bir ara Vatan Cephesi diye bir şey icad edildi, halk adeta birbirine düşürüldü, özellikle şehirlere göç etmiş köylülerden oluşan gecekondu halkı Demokrat Partiye kaydediliyordu. Polis de partinin elindeydi.

Hayat pahalılığı dayanılmaz bir hâl almıştı, hiçbir mal bulamıyordu, her şey karaborsaydı, memurlar, subaylar büyük sıkıntı içindeydiler.

Aydın kesimin büyük çoğunluğu iktidardaki Demokrat Parti'ye karşı idi. Durum o hâlde gelmişti ki Demokrat Parti'yi tutanlar ya

bu bozuk düzenden menfaati olan kişiler yahut da propaganda-
nın etkisinde kalan akılsız, bilgisiz insanlar sayılıyordu. Hiç ol-
mazsa bizim aydın memur tabakası böyle düşünüyordu.

Eski demokrasi şampiyonu DP baskıya başlamıştı, hürriyetler
ortadan kaldırılmaktaydı, gazeteciler hapsedilmekteydi, muhalif-
lere polis türlü zulüm ve işkence yapıyordu.

İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker, Akis dergisini çıkart-
maktaydı ve bu dergi halkın Demokrat Parti'ye ve Menderes'e
olan memnuniyetsizliğini çok güzel bir şekilde yansıtmaktaydı.

28 Nisan Olayları.

Mart-Nisan 960 da halkın memnuniyetsizliği en yüksek düze-
ye çıktı. Öğrenciler, üniversite profesörleri iktidara karşı oldukla-
rını hürriyet istediklerini belirtmeye başladılar. Mitingler yapıyor-
du. Polisler profesörleri, öğrencileri dövüyordu.

İşte o 28 Nisan günü, ilk kez Beyazıt Meydanında büyük öğ-
renci toplulukları ile polis çarpıştı, ilk silahlı çatışma o gün oldu
ve ne garip bir tesadüf ki, o gün ben de oradaydım.

1960 Yılı Nisan'ın son günleri. Hesap Uzmanları Kurulu İs-
tanbul Gurubundayım, öğleden sonra, arkadaşım Nusret Beygo,
"yahu, karşılıklı inceleme için Çarşıkapı'nın orada bir firmaya
gideceğim, hiç canım istemiyor, gel beraber gidelim, geziniriz"
dedi. Hava güzel, peki dedim. Karaköy'den yola çıktık köprüyü
geçtik yürüyerek, yukarı doğru gidiyoruz, etrafta bir tuhaflik var,
meğer tarihimizin en önemli olaylarından biri olan 28 Nisan olay-
larının içine doğru gidiyormuşuz. Kalabalıklar başladı, öğrenciler
yürüyor, polisler de var ama sadece trafik polisleri...

Dediler ki Beyazıt'ta üniversitenin bahçesine binlerce öğrenci
toplanmış, üniversitenin kapıları kapatılmış etrafını polis çevirmiş
ne içeri giriliyor ne de bahçedeki öğrenciler dışarı çıkabiliyor. O
tarafalara gitmenin imkânı yok. Biz yürüdük, yürüdük, meydana
bakan Marmara Sinemasının (Marmara Sineması ve çatısındaki
Marmara Gazinosu o zamanlar ünlü bir yerdi, sonra yıkıldı, yeri
meydana katıldı) yanında boş bir arsa var, sinemanın önünde
gitgide yükselen merdivenler var, bütün oraları üniversite öğren-

cileri ile dolu, ama karşıya geçmeye olanak yok. Tramvay da işliyor, üniversite bahçesinde toplanmış olan binlerce gencin sesleri büyük bir uğultu halinde yankılanıyor, marşlar söylüyorlar, tam anlaşılmayan bir takım sloganlar atıyorlar... Nusret Beygo çok uzun boylu, o kalabalığı ite kaka yardığı, ben de arkasından merdivenlerin en üstüne kadar çıktık, çevreyi daha iyi görüyoruz. Çarşıkapı'dan gelen Aksaray'a doğru giden tramvay işliyor, çok kibar bir trafik polisi tramvay için yol açıyor, gençler artıyor, artıyor, sürekli marşlar söylüyorlar, slogan atıyorlar.

Derken o kibar trafik polisi kayboldu, kalabalık caddeyi de kapladı, artık tramvay filan işleyemez oldu ve birden atlı polisler belirdi. Atları öğrencilerin üstüne sürdüler, çocuklar kaçmadı, atlar da pek yürümedi zaten, sanırım polisler iyi binici de değildi, derken kalabalık bir dalgalandı, polisin birini attan aşağı aldılar ben o tarafa doğru seğirttim, zavallı polis sırt üstü yerde yatıyor, çevrede gençler, sırt üstü yatan bir kedi nasıl dört ayağını yukarı kaldırırsa, bu da ellerini ayaklarını kaldırmış, yapmayın âbiler... yapmayın âbiler diye yalvarıyor. Gençlerden küfür... vurun ulan, öldürün pezevengi... derken gençler arasından kalın bir ses yükseldi. "Arkadaşlar değmez, dokunmayın, bırakın köpeği!.."

Polis süklüm püklüm kalktı, ağlayarak uzaklaştı. Ben heyecanla gençlerin arasına dalmışım, ne oluyor diye, biri beni göğüsledi, yürü! dedi bana. Bir başkası kötü kötü baktı, kırım ulan camekânlarını dedi, gözlüklerimi kastederek, bir başkası homurdandı "Aynasız mıdır nedir?" O zaman bana dank etti. Ben 33 yaşındayım, bunlar yirmi yaşlarında gençler, beni polis sandılar herhalde.

Nusret Beygo da yanıma geldi, onun saçları erken ağarmış, gözlerinin altı halka halkadır ve upuzun boyludur, yürü dedi bana, amirane bir sesle, biz yürüdük yine merdivenlerin en üstüne.

Gençler sürekli, tempoyla küfür ediyorlar. Meğer daha önce polisler ateş açmış, çok kişi yaralanmış, bir genç de ölmüş (Turan Emeksiz) tabii biz bilmiyoruz.

Kızlı erkekli binlerce genç bir ağızdan bağırlıyorlar.

— Katil Menderes!

— İbne Menderes! diye

Hele gencecik kızların durumu o kadar şaşırtıcı ki.... Kızlar incecik sesleriyle haykırıyorlar:

— İbne Menderes! İbne Menderes!...

Kalabalık böyle bağılıyor. Üniversite bahçesindeki topluluktan, uzaktan bir marş, yahut şarkı sesi geliyor ama, sözleri tam anlaşılmıyor.

Tam bu sırada, tam önümde, bir genç arkadaşlarının omuzlarının üzerine çıktı, ayakta durdu, takım elbiseli, gömleğinin manşetleri kollarından çıkmış, bir orkestra şefi gibi kolları ile işaret ederek kalabalığı susturdu, duyuyorum aynen şöyle söyledi:

— Arkadaşlar! Ben bu marşın bir cümlesini söyleyeceğim, siz yüksek sesle tekrar edeceksiniz sonra yine bir mısra okuyacağım, yine tekrar edeceksiniz, böylece öğreneceğiz ve başladı.

— Olur mu böyle olur mu?

Bütün kalabalık söyledi

— Olur mu böyle olur mu?

Delikanlı devam etti

— Kardeş kardeşi vurur mu?

Kalabalık yineledi ve üç dakika içinde bütün kalabalık, binlerce kişi, Gaziosmanpaşa Türküsünü yeni güftesi ile söylemeye başladı. Zaten melodiyi herkes biliyor, şimdi güfte de öğrenildi ve bir ağızdan söylenmeye başladı.

Olur mu böyle olur mu,
Kardeş kardeşi vurur mu
Kahrolası diktatörler
Bu dünya size kalırmı?

Artık bu marş söyleniyor, arada yine Menderese hakaret ediliyordu. Vakit ilerledi, kalabalık artıyor, herkes olduğu yerde duruyordu, karşımızdaki meydanın ortası boş derken, karşıya askerler gelmeye başladı. Geldi, geldi!.. Ne olacak?

Derken, ortadaki bomboş duran meydanın karşı yanından bizim tarafa doğru bir asker yürümeye başladı. Ortılığı bir sessizlik kapladı. Asker tek başına meydanın ortasında bize doğru yürüyor. Tam o sırada bizim taraftan bir genç koptu askere doğru koşmaya başladı. İçimden eyvah! Dedim askere vuracak.

Delikanlı koştu, koştu meydanın ortasında askerle karşılaştı ve sarılıp öpmeye başladı bizim taraftan alkışlar... üç beş kişi daha koştu o askeri omuzlarına aldılar ve kalabalık bağırmaya başladı

Ordu-gençlik el ele!
Asker-gençlik el ele!

Biraz sonra hoparlörlerden sesler duyuldu.

Sevgili gençler!... diyordu hoparlördeki ses, lütfen dağılın... Örfi İdare ilân edilmiştir. Herkes güvendedir, dağılın. Dağılmayanlar tevkif edilecektir. Şu andan itibaren İstanbul'da Örfi İdare (Sıkı Yönetim) ilân edilmiştir, dağılmayanlar tevkif edilecektir.

Bunun üzerine kaçışmalar başladı. Gökte küçük bir topçu uçağı üzerimizde uçuşuyordu. Askerler çoğalmıştı fakat hiçbir hareket yapmıyorlardı, birden kalabalık dağılmaya başladı, koşuşmalar başladı, o hengâmede Beygo ile birbirimizi kaybettik. Ben Kurula döndüm, Beygo gelmemiş... meraktan ölüyorum acaba bir şey mi oldu diye?

Ve o akşam her zaman Ada'ya döndüğüm vapura yetiştim.

Herkes bir şeyler olduğunu duymuş, Örfi İdare ilân edildiği biliniyor, Beyazıt Meydanında kötü bir şeyler olmuş ama ne olmuş, işin aslını astarını bilen yok.

Polis öğrencilere ateş açmış, ölenler olmuş. Ne olmuş? Kim ölmüş? Ben vapurun orta kamarasında, her zamanki vapur arkadaşlarıma başımdan geçenleri anlatıyorum yüksek sesle, bir ara fark ettim ki, vapurun orta kamarasında kimseden ses çıkmıyor, herkes beni dinliyor, ben de seyyar satıcılar gibi yüksek sesle bütün gördüğüm olayları anlatıyorum korkusuzca. Bizim gurubun dışındaki "halk" sessiz, sadece dinliyor.

Karım Nüzhet hepimizden fazla militan. Ada'daki tüm arkadaşlar da öyle. Gazeteler hiçbir şey yazmıyor. Sansür var. Radyo zaten DP'nin borazanı.

Artık baskı, şiddet son haddine varmış. Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nde kıyamet kopuyormuş. Kasım Gülek'i dövmüşler, İsmet İnönü'yü konuşturmamışlar, o meşhur "Tarih kürsüsünden sizi seyre diyorum, suçluların telâşı içindesiniz" sözünü söylemiş.

Millet Meclisi'nde yapılan konuşmaların yayınlanması yasaklanıyor, gazeteler sansür ediliyor, Örfi İdare Komutanı gazeteleri kapatıyor. Ünlü Tahkikat Komisyonu kuruluyor. (Meclisin üstüne çıkan bu komisyon, sonradan ihtilalin hukuki temelini oluşturacak.) Gazeteciler tevkif ediliyor, işkence zulüm girila...

İsmet İnönü'nün konuşmaları Maliye Binalarındaki teksir makinelerinde çoğaltılıp dağıtılıyor (Tabi o zaman fotokopi makinesi yok.)

İhtilâl geliyormuş meğer ama biz bilmiyoruz tabii ve bizler hiç umutlu değiliz. Bu işleri ancak asker düzeltir diyoruz ama askeri öyle ezmişler ki. Menderes'e karşı çıkabilecek yüksek rütbeli kimse kalmamış, kalanların hepsi Menderes'in adamı. Ankara'da Mülkiye Mektebine asker ateş açmış, Ankara'da sonradan çok ünlenen 555 K olayı olmuş. Meğer Harbiyeliler yürüyüş yapmış ama bunların hepsi bilinmiyor ki.

Bu arada elden ele gezen iki şiir var, daktilo ile çoğaltılmış, birinin ismi 555 K, diğeri Beyazıt Meydanında Bir Ölü. Sonradan öğreniyorum, 555 K'nın yazarı Cemal Süreya, Beyazıt Meydanında Bir Ölü'nün yazarı Nazım Hikmet'miş.

Şimdi Bursa'da ipek çeken, kızlar
 Bir karasevda halinde söylemektedir.
 Görmeye alıştığımız nice yazlar
 Kimleri alıp götürdüler ama kimleri.
 Karanfil bıyıklı genç teğmenleri
 Ak saçlı profesörleri, öğrencileri
 Adları şuramıza işlemektedir.
 Ah dayanmaz, dayanmaz bakmaya gözler
 Bir karasevda halinde söylemektedir
 Şimdi Bursa'da ipek çeken kızlar.

Şimdi Erzurum'da çift sürenlerin
 Geçit vermez kaşlarının ardında
 Derindir, ıssızdır, korkunçtur gözleri.
 Sabanın demiri girdikçe toprağa
 Hınçlarını gömmektedir içine yerin.
 Çünkü millet hayınları Ankara'larda
 Çünkü İzmir'lerde, çünkü İstanbul'larda
 Çünkü başka yerlerinde memleketin
 Kanına girdiler masum gençlerin.
 İşte onun için karanlıktır gözleri
 Şimdi Erzurum'da çift sürenlerin.

Şimdi saat sekizdir başlar gecemiz
 Gündüzü kısalttılar geceyi uzattılar
 Şimdi acının ve hüznün göklerinde
 Umudun yıldızı sarı yıldız mavi yıldız
 Uykumuzun bir ucunda bombalar
 Bir uçunda hürriyet inancı sabaha kadar
 İngiliz usulü piyade tüfekleriyle
 İnsanca yaşamının onuru arasında
 Milletçe bir gidip bir geliyoruz
 Şimdi saat sekizdir başlar gecemiz.

Şimdi ay doğar bulutlar arasından
Kavat derebeyleri, yüreksiz Bolu beyleri
Hırsızlar, yüzde oncular, kumar erleri
Cebren ve hile ile haklarımızı alan
Zulmü ve alçaklığı yöneten murdar üçgen
Biliyor musunuz bir orman geliyor şimdi
Türkülerini duyuyor musunuz nice derin
Yakılmış çoban ateşleriyle dağlarda
Karanlığı tutuşturup bir köşesinden
Geceyi gündüze çevirenlerin
Biz şimdi alçak sesle konuşuyoruz ya

* * *

Sessizce birleşip sessizce ayrılıyorruz ya
Anamız çay demliyor ya güzel günlere
Sevgilimizse çiçekler koyuyor ya bardağa
Sabahları işimize gidiyoruz ya sessiz sedasız
Bu böyle gidecek demek değil bu işler
Biz şimdi yan yana geliyor ve çoğalıyoruz
Ama bir ağızdan tutturduğumuz gün hürlüğü havasını
İşte o gün sizi Tanrılar bile kurtaramaz

Cemal Süreyya

Beyazıt Meydanındaki Ölü

Bir ölü yatıyor
Bu ondokuz yaşında bir delikanlı.
Gündüzleri güneşte
Geceleri yıldızların altında
İstanbul'da Beyazıt Meydanında.

Bir ölü yatıyor
Ders kitabı bir elinde,
Bir elinde başlamadan biten rüyası
Bindokuzyüzaltmış yılı Nisanında
İstanbul'da Beyazıt Meydanında.

Bir ölü yatıyor
Vurdular
Kurşun yarası
Kızıl karanfil gibi açmış alnında
İstanbul'da, Beyazıt Meydanında.

Bir ölü yatacak
Toprağa şıp şıp damlayacak kanı.
Silahlı milletim hürriyet türküleriyle gelip
Zapt edene kadar
Büyük meydanı.

Nazım Hikmet

27 Mayıs İhtilâli

Mayıs 1960'ta artık tahammül son noktasına gelmişti. Her gün ne olacak bu işin sonu diye konuşuyoruz. Asker müdahale etsin diyoruz ama nasıl, hangi asker? Ümidimiz yok.

Her gün Ada'dan sabah kalkan direk vapurla İstanbul'a işe iniyoruz, akşam da yine böyle bir vapurla dönüyoruz, aynı kafada, aynı düşüncede olan bir gurubuz. Kimimiz devlet memuru, kimimiz özel bir şirkette çalışıyor. Ben Maliye Hesap Uzmanıyım, Nüzhet bir şirkette Muhasebe Müdürü, bir arkadaş doktor, biri sigortacı, biri denizyollarında müfettiş. Bizden daha yaşlılar da var ama onlar yaşları icabı, bizler gibi ateşli değil, daha temkinli davranıyorlar, bizler ise ileri geri konuşuyoruz, zaten tüm aydın kesim mevcut iktidara karşı. Demokrat Parti'yi, Menderes'i tutan birkaç partili, birkaç menfaatçi var ki zaten onlarla konuşmuyoruz, onlar ikinci sınıf, onlar da bize yaşamıyorlar, tüm bahriye subayları, ki gençler çoğunlukta, amirallerle bizim işimiz yok, onlar da bizim kafada. Ne olacak bu işin sonu?

Her gün birileri kayboluyor, ünlü gazeteci filânı Ankara'ya götürmüşler, bir daha haber alınamamış, polis falânı almış götürmüş, Örfî idare Komutanlıklarında işkenceler yapılmış.

Biz ateşli ateşli, ileri geri konuşuyoruz vapurlarda gazinolarda, kimselerden korkumuz yok. Subaylardan sadece bahriyelileri biliyoruz dolayısıyla onlar vasıtasıyla bazı haberler geliyor ama çok kısıtlı Askerlerin içinde başkaldırmalar, tevkifler oluyormuş... Bahriyeliler biz gemilerle ne yapabiliriz ki, iş karacılar diyorlar.

Ah askerlerin başına biri geçse... Halk artık askerin işlere el koymasını o kadar istiyor ki, şu anlatacağım olay aynen olmuş.

Sokakta yürümekte olan bir binbaşığı yaşlı bir kadın durdurmuş

— Siz halâ ne duruyorsunuz! demiş.

Zavallı binbaşı şaşırmış, ne demek istiyorsunuz diye sormuş.

Kadın;

— Memleket batıyor, siz uyuyorsunuz: Tuh! Size diye tükürmüş.

Gerçekten herkes askerin bir şeyler yapmasını bekliyordu.

Her gece birimizin evinde toplanıyoruz, konuş, konuş duyduklarımızı birbirimize aktarıyoruz, telefonlar... telefonlar... Ankara'dan haberler... En çok gazetelerle ilgisi olan arkadaşlardan bilgi geliyor, hepsi de çelişkili.

Asker müdahale eder mi? Ne olacak bu memleketin hâli? Hep aynı lâflar. Menderes'e, Celâl Bayar'a küfürler. Yolsuzluk dedikodularını tekrarlamalar... Polis çok kişiyi tevkif etmiş... Ama resmi bir bilgi yok. Üniversite profesörlerine işkence yapıyorlar... kayıp gazeteciler... Herkes korku içinde.

Ah... Asker bir idareye el koysa. Kurtulacağız ama tüm yüksek komutanlar Menderes'in adamı. Koca orgeneraller, Menderes helaya gidince kendisine havlu tutuyorlarmış, kimi elini öpüyormuş... Olacak şey mi...

O gece, 26 Mayıs gecesi, bizim evde, Doktor Yavuz, Ferhan, diğer arkadaşlar, saat bire kadar konuştuk da konuştuk... Hep aynı minval.

Yattık... Gece sabaha karşı telefon çalıyor. Telefon oturma odasında, kalktım, bitişik odada daha 7 yaşında olan kızım ile annem uyuyorlar.

Telefonda bir ses aynen şöyle diyordu

— Alo, alo, burası Silahlı Kuvvetler, ordu idareyi ele aldı.

Aa. Ne demek bu? Dikkatle dinledim, ses yineliyor aynı cümleyi,

— Burası Silahlı Kuvvetler, ordu idareyi ele aldı....

Bu sefer dikkat ettim, ses bizim doktor Yavuz'un sesi, tepem attı. Birkaç saat evvel bizdeydi, ordu el koysa diye konuşuyorduk ya...

— Yahu, dedim. Seni hastaya filân kaldırdılar herhalde ama biz derin uykundaydık, böyle şaka olur mu be. Bu eşek şakası!...

Yavuz dinledi ve tek cümle söyledi.

— Şaka maka yok, radyoyu aç, tak diye telefonu kapadı.

Bir an tereddüt ettim, radyo tam önümde, ses düğmesini çevirdim, radyonun ışığı yandı ve birden bir marş sesi.

Harbiye marşı çalıyor radyoda. Saat sabahın 5 i.

Birden bir şimşek çaktı beynimde, büyük bir yıldız patladı, ışıklar içinde kaldım.

— Allah'ım... Asker... nihayet...

Ve radyoyu sonuna kadar açtım. Harbiye marşıyla ev sarsılmaya başladı, derken kapı açıldı, karım top gibi girdi odaya,

— Sen deli misin? çocuk uyuyor diye bağırıldı.

— Dinle! dedim Ne çalıyor?

— A... marş... asker.... ihtilâl...

Sarıldık birbirimize, çılgın gibi zıplıyoruz, bitişik odadan annem geceliği ile, yanında küçük kızım geldiler... Uyanmışlar tabii.

Annem,

— Şükür Allaha... Hayırlı olsun, dedi.

Radyo bangır bangır Harbiye Marşını çalıyor. Derken radyodan kalın, tok bir ses yükseldi.

— Burası Türk Silahlı Kuvvetleri. Ordu idareyi ele aldı, Natoya, centoya bağlıyız... İlk ihtilâl beyannamesi.

Meğer marş çalıyor, arada bu beyanname okunuyormuş. Doktor Yavuz bunu duymuş telefonda bana söylediği buymuş. Hemen Yavuz'a telefon ettim, ona İstanbul'dan bir arkadaşı telefonla haber vermiş.

Sonradan öğrendik radyodaki bu kalın ve etkileyici ses Alparslan Türkeş'in sesiymiş. Derken yine telefon, İstanbul'dan Fasih İnal arıyor. O gazeteci, tabii kulağı daha delik:

Duydun mu?... yaşasın.... tebrikler... şükür Allah'a.... falan gibi sevinç sözlerinden sonra Fasih dedi ki, ben korkuyorum çünkü Ankara Radyosu çalışmıyor, Eyvah!... sakın bu sadece İstanbul'u kapsayan yöresel bir hareket olmasın, öyleyse felâket, bu Menderes her şeyi yapar, askeri de milleti de birbirine kırdırır.

Aldı mı bir telâş... Sürekli Ankara radyosunu açıyoruz, ses yok. Nihayet Ankara'da başladı. oh... İhtilâl olmuştu. Sokağa çıkma yasağı konmuştu. Artık sabah oluyordu, derken kapı çalındı; kapıda Mualla. Gecelikli, yanında pijamasının üstüne subay ceketini giymiş Yarbay Necati Tümer.

İhtilâli duyunca, yataktan fırladıkları gibi bize koşmuşlar, evlerimizin arasında bir sokak mesafe var. Muallâ, geceliğinin üstüne bir hırka almış, ayağında terlik, kocası Yarbay Necati Tümer ise sadece subay ceketini giymiş. (Rahmetli Muallâ, Um Denizciliğin sahibi armatör Uğur Mengenecioğlu'nun annesidir, Yb. Necati Tümer de ikinci kocasıdır.)

Bizim evin tam karşısında, Bahriye Okulunun emekli edebiyat öğretmenini Asım Hoca (Asım İnal) oturuyor, Necati'in de hocası tabii.

Sabah saat 6 oldu. Asım Hoca uyuyor, uyandıralım mı? Kapıyı çalalım mı.. Ayıp olur mu....

Muallâ İhtilâl oldu, ihtilâl. Bayram! ayıbı olur mu dedi ve gitti kapıyı çaldı.

Biraz sonra Asım Bey, başını sallayarak, pijama ile kapıyı açtı, karşısında bizleri gördü. Pijaması üstüne subay ceketi giymiş Necati, gecelikli Muallâ Nüzhet ve Ben.... Bizler neyse ama Muallâ ve Necati Asım Hocaya karşı çok mesafeliler, çok resmîler. Asım Bey'in başı sallanıyor, sola sağa...

— Ne oluyor efendim? dedi.

— Ne oluyor ?

Muallâ, Asım Bey'in üstüne atladı, sarıldı öpmeye başladı.

— İhtilâl oldu hocam ihtilâl.

Asım Bey öyle ciddidir ki kim sarılabilir, kim öpebilir onu. Ama Muallâ sevinçten ne yaptığını bilmiyor.

Asım Bey....

— Pek güzel, pek alâ. Hepimizin gözü aydın dedi. Müsaade edin ben giyineyim. Kapıyı kapayıp evine girdi.

Artık hepimiz çılgın gibiyiz. Telefon susmuyor. Sokağa çıkma yasağı var ama bizim Ada Bahriye Adası. Herkes sokakta. Tanıyan tanımayan birbirini tebrik ediyor, sarılanlar, öpüşenler.... Görülmemiş bir bayram havası. Tabi o gün işe gitmedik.

Ertesi gün, sabah, her zamanki vapurumuzla işe iniyoruz. Biz yine büyük bir gurup halindeyiz, öğrenebildiklerimizi birbirimize aktarıyoruz, sevinç ve coşku içindeyiz.

O sıra yanımıza yaşlı ve terbiyeli bir adam yanaştı.

— Tebrik ederim çocuklar dedi. Şükür bu günü gördük. Ben sizleri hep uzaktan takip ediyordum, konuşmalarınızı dinliyordum, bunları artık bu gün yakalarlar, hapsederler diye korkuyordum, akşam vapurda sizleri yine görünce oh şükür bu gün de geçti diyordum, çok ileri geri konuşuyordunuz, hep sizler için üzüliyordum. Şükür ihtilâl oldu. Hepimize kutlu olsun, sizler için de çok sevinçliyim, dedi.

Biz de sağolun dedik, adını bilmediğimiz yaşlı vapur komşumuza. Ve ihtilâl başladı.

Büyük Sevinç

Hayatımızın en mutlu günleri, ihtilâlin ilk günleridir. Kara günler bitmiş, hainler hapsedilmiş ve büyük, çok büyük bir umut karpısı açılmıştı. Pis politikacıların artık olmayacağı, haksızlıkların ortadan kalkacağı, suçluların cezalanacağı, aydınlık, adaletli günlerin başlayacağı bir devir, yeni bir devir açılıyordu. ;

İhtilâlden sonra, Hesap Uzmanları Kurulundaki ilk toplantımızı hatırlıyorum. Hepimiz büyük bir coşku, sevinç ve umut içindeyiz Maliye Bakanı hapiste, müsteşar nerede belli değil. Biz hepimiz Bakanlık elemanıyız ama ne yapacağımızı bilmiyoruz, heyecan içindeyiz, amirimiz kim, kimden emir alacağız belli değil. İstanbul vilâyetini asker ele geçirmiş, valiye, defterdara, herkese işten el çektirilmiş.

O coşku ve heyecan içinde, bizlere birisi bir şeyler söylesin istiyoruz. Büyüklerimizden Ali Alaybek'e lütfen konuşun dedik, o da topluluğun önünde bize bir konuşma yaptı, esasen güzel konuşan biri idi. İhtilâlin o heyecanı içinde bizlerin hislerine tercüman

oldu, çok güzel konuştu. Artık karanlık günler bitti, bizler de üstümüze düşen görevleri yapalım dedi. Bizim görevimiz neydi, bozulan düzeni onarmak, örtülen, gizlenen hırsızlıkları, suiistimalleri ortaya çıkartmak! Gözlerimizden yaşlar akıyordu, gerekirse hiç uyumadan çalışırız diyorduk.

Artık ihtilâl hesap sormaya başladı. Önce tevkifler tamamlandı, çok kişi tevkif edildi, tâbii haklı haksız pek ayırım yapılmıyordu.

Eski dönemin suçlu görülen idarecileri, polisler, memurlar işten alındı, kritik yerlere hep subaylar tayin edildi. Tüm Demokrat Parti milletvekillerini ve Bakanları yakalayıp Harbiye'ye hapsedmişlerdi. Ankara daha başkaydı ihtilâl günü halk Kızılay Meydanında dans ediyordu sevinçten.

DP Milletvekillerinden biri bizi ne hakla hapis ediyorsunuz demiş askerlere, peki seni Kızılay Meydanına bırakalım demişler, adam durumu görmüş, bakmış ki linç edilecek, aman aman beni Harbiye'ye götürün demiş. Ankara'nın o havasını gören arkadaşlar anlattılar, gerçekten o gün, Menderes'i Celâl Bayar'ı Kızılay'da sokağa bıraksalar, herhalde parçaları kalmazmış.

Bütün DP ileri gelenleri toplandı, kötü şöhretli Valiler, belediye Başkanları, Kaymakamlar, Polis Şefleri görevlerinden alındı, halk mutluydu, DP yi tutmuş olanlar da suçluların pişmanlığı içinde suspustu.

Bu sırada zalimliği ile tanınmış olan İç İşleri Bakanı Namık Gedik intihar etti, Menderes'i, Eskişehir'den Kütahya'ya doğru kaçarken yakalamışlar, Celâl Bayar'ı Çankaya Köşkünden yaka paça indirmişler, Harbiye'ye götürüp hapsedmişler.

Ada'da Yahudi kızlar, çamlarda şarkı söylüyordu, hiç unutmam, ünlü hatırla ey peri şarkısının güftesini değiştirmişler:

“Hatırla ey Menderes!

O mesut geceyi

Kütahya yolunda

Yediğin tekmeyi...

Söylendiğine göre ihtilâl gecesi Eskişehir'de olan Menderes, Kütahya yoluyla kaçıyormuş, askerler onu yolda yakalamışlar ve uçakla Ankara'ya getirmişler.

İstanbul'da bir takım subaylar, birtakım DP'lileri tevkif ediyor, kışlalara götürüyordu. Kim kimdir pek belli değildi.

Tüm polislerin silahlarını aldılar, Polis Müdürlüklerine subaylar getirildi, sonra polislerin elbiseleri bile değiştirildi. Polis örgütü yenilendi, zira ihtilâlden önce en çok itibar kaybeden örgüt polis örgütü idi. Sonunda ihtilâlin sahipleri belli oldu, Millî Birlik Komitesi kuruldu.

Artık yıllardır devleti milleti soyanlardan hesap sorulacaktı. Anayasa çiğnenmişti, kanunlar çiğnenmişti, cinayetler işlenmişti, hırsızlıklar, yolsuzluklar yapılmıştı, hepsinin hesabı sorulacaktı.

Bu amaçla soruşturma komisyonları kuruldu, hâkimler, savcılar, devletin güvenilir yüksek memurları, tüm maliye müfettişleri, tüm hesap uzmanları görevlendirildi. Bu amaçla hepimizi Ankara'da topladılar. Askerde olanlar da çağrıldı. Şimdiki Büyük Millet Meclisi Binası'nın inşaatı tam anlamıyla bitmemişti ama büro kısımları oturulabilir durumda idi. Bütün maliye müfettişleri, hesap uzmanları orada çalışıyorlardık.

Bir gece, şimdi neresi olduğunu hatırlayamıyorum, bir açık hava gazinosunda Hesap Uzmanları, Maliye Müfettişleri birçok inceleme elemanı beraber yemek yiyorduk, sırtında yedek subay üniforması olan ben yaşlarda biriyle yan yana oturduk, Maliye Müfettişi imiş, yedek subaylığını yapıyormuş, onu da çağırmışlar. İsmi Cemalettin Seber.

Masada ki arkadaşlardan biri, Nejat edebiyata meraklıdır, Erhan'ın yakınıdır. Cemalettin de şiir yazar dedi. Ben sahi mi dedim. Bilmiyorum ki. Meğer o Maliye Müfettişi, "Cemal Süreya" adı ile şiir yazan ünlü şairmiş.

Ben Erhan'ların evinde kalıyorum. Sabah o da ben de bizlere verilen tahkikat işleri için işe gidiyoruz, akşamları birbirimize o gün neler yaptık, anlatıyoruz. Hiç unutmam, bir akşam Erhan geldi, bugün dedi, bir herifin ifadesini aldım, önemsiz bir iş, ada-

mın suçu da yok ama adam bir geveze, bir geveze, konuş Allah konuş, kanuni hakkım ne desem yazacaksınız diyor. Öldüm, bittim söyledikleri de lâf salatası, konuşuyor da konuşuyor kim bu yahu dedim. “Ne bileyim dedi, Sular İdaresi Genel Müdürü mü imiş neymiş, Celâl Bayar'ın adamı imiş, kel kafalı bir mühendis” dedi. Süleyman Demirel. Erhan sonra bu olayı “Bürokratlar” da yazdı.

İş merkezi İstanbul'da olan bir şirketle ilgili bir suiistimal dosyası vermişlerdi bana; Ben, bu incelemeyi İstanbul'da yapmam lazım dedim ve kalktım İstanbul'a geldim. Zaten yaz gelmişti. Ankara çekilmiyordu.

Sonra Yassıada Mahkemeleri kuruldu. Yassıada Savcılığı emrinde görev verdiler. Zaten Ada'da oturuyorum, Yassıada'ya gidip gelmek kolay oluyordu.

• Yolsuzluk İncelemeleri ve Yüksek Soruşturma Kurulu

Demokrat Parti iktidarının özellikle son yıllarında, bazı bakanlar milletvekilleri ve parti ileri gelenleri hakkında yolsuzluk ve rüşvet iddiaları almış yürümüşü.

Esasen çok bozulmuş olan ekonomik durum, haksız kazanç, rüşvet vesair yolsuzluk iddialarını körüklüyordu.

Hükümet bu şayiaların, ithamların üzerine gitmiyor, bilâkis yolsuzluk yaptığı iddia edilen kişileri koruyor bu konularda yazı yazan gazeteleri kapatıyor, gazetecileri hapsediyordu.

Memurların mâli durumu çok kötüydü. Tüccar, esnaf ve sanayicilerden sırtlarını Demokrat Partiye dayayanlar kazançlı çıkıyordu. Muhalefete mensup olanlar ise kötü muamelelere maruz kalıyorlardı. İthalât kısıtlıydı, döviz yoktu. Hükümet döviz tahsis yetkisini taraflı olarak kullanıyor, Demokrat Partiden yana olan tüccar ve sanayiciler korunuyor, partisiz yahut CHP'li olan tüccarların durumu ise bozuluyordu.

İsmet İnönü'nün başkanlığındaki CHP, yolsuzlukları ortaya çıkartmaya çalışıyordu. Metin Toker'in yönettiği “AKİS” dergisi, bazen doğrudan doğruya, çok kez de imalı yollarla Başbakanın, Bakanların yolsuzluklarından bahis açıyordu.

Basın hürriyeti olmadığı gibi, herhangi bir yolsuzluk iddiasını ispat etmeyi ifade eden "isbat hakkı" da yoktu.

Fısıltı gazetesi denilen, kulaktan kulağa söylentilere göre fevkalâde hırsızlık, yolsuzluk, kayırma, rüşvet, haksız kazançlar vardı. Bunların ne kadarının gerçek, ne kadarının abartma, ne kadarının gerçek dışı olduğunu ayırt etmeğe imkân yoktu.

İhtilâl olunca, işte bütün bunların hesabının sorulması beklendi. Yolsuzlukların hesabı sorulmazsa, suçlular cezalandırılmaz ise amme vicdanı tatmin olamayacaktı. Bu bakımdan araştırmalar, soruşturmalar başladı.

27 Mayıs devriminin ilk günleri baskıdan kurtulan halkın sevinç gösterileri ve coşkunlukları ile geçti. Sonra hesap sorma faslı başladı. Herkes birbirini itham ve ihbar ediyordu. Suçlu yöneticiler sinmişlerdi, en önemlileri tevkif edilmişti.

Bu kez de tersine bir terör tehlikesi baş gösterdi. Kim suçlu, kim suçsuzdu ve bunu kim, nasıl tespit edecekti: Ortalık karma-karışık.

İhtilâlle birlikte hapiste bulunan tüm gazeteciler, tahkikat komisyonunun elinde olanlar, herkes, serbest bırakılmıştı.

Hürriyetine kavuşmuş olan gazeteler, evvelce yazamadıkları şeyleri abartarak yazıyorlardı. Devrilmiş bulunan Demokrat Partililere o sırada "düşükler" deniyordu, onları tutanlara da "kuyruklar." Türlü dedikodular yapıyordu.

Millet Meclisi kapalıydı. Memleketi Milli Birlik Komitesi yönetiyordu. Orgeneral Cemal Gürsel'in başkanlığındaki Milli Birlik Komitesi çeşitli rütbelerden subaylardan oluşmuştu.

Devrik Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Menderes bütün bakanlar ve tüm Demokrat Parti milletvekilleri Yassıada'da hapistiler. Bunların yaptıkları kötü işler hakkında gazetelerde türlü haberler çıkıyordu. Ancak henüz mahkemeler başlamamış olduğu için, gerçek durum nedir, kesin olarak bir şey bilinmiyordu. Haklı haksız, suçlu suçsuz nasıl ayrılacaktı? 10 yıllık bir Demokrat Parti iktidarı, Devleti, kendine göre şekillendirmişti. Amiyane tabiri ile minareyi çalanlar kılıfını hazırlamışlardı.

Sonunda özel bir kanun ile Yüksek Soruşturma Kurulu teşkil edildi.

07.07.1960 Tarihinde kurulan bu kurulun esas görevi Demokrat Partililerin işledikleri suçlar hakkında yapılacak çalışmalara yön vermektir. Bu kurul tüm ihbarları inceleyecek, aslı olmayanları eleyecek, ciddi olan suç isnatlarının incelenip bunlar hakkında tahkikat açılıp açılmamasına karar verilecekti.

Ciddi ve delillere dayanarak suçlanan kişilerin Yüksek Adalet Divanında yargılanmalarına karar verilecekti.

Meselâ, Demokrat Parti'nin Anayasa'yı ihlâl ettiği iddia olunuyordu, bu kurul bu konuyu inceledi ve Anayasa'nın ihlâli konusunu ciddi bulup Yüksek Adalet Divanında sanıkların yargılanmasına karar verdi.

Buna karşı yapılan birçok yolsuzluk ihbarlarını da inceledi ve bunların asılsız olduğuna, sağlam delillere dayanmadığına kanaat getirerek, inceleme konusu yapılmamasına karar verdi.

Bu kurul 30 üyeden oluşuyordu. Çalışma merkezi Ankara idi. Üyeleri Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay'dan seçilmişlerdi. Başkanı da Yargıtay Ceza Dairesi Başkanı idi.

Kurulun 9 kişilik bir Merkezî Soruşturma Kurulu ve ayrıca 3 er kişilik 9 tane küçük Soruşturma Komisyonu vardı. Bu küçük komisyonlar o zamana göre çok önemli olan olayları incelemeye almışlardı. Meselâ komisyonun biri Topkapı Olaylarına biri 27-28 Nisan İstanbul ve Ankara Olayları'na, biri İstanbul'daki istimlak Yolsuzluklarına, biri de çeşitli mali ticari suiistimal, rüşvet olaylarına bakıyordu.

Malî suçlara bakan 8 numaralı Soruşturma Komisyonu emrine yeterince Maliye Müfettişi ve Hesap Uzmanı verildi, bunların çalışmalarının sonuçları beklendi.

Komisyonların kararları Yüksek Soruşturma Kurulundan geçiriliyor ve Milli Birlik Komitesinin uygun gördüğü dosyalar Yüksek Adalet Divanına sevk ediliyordu.

Böylece bütün ihbarlar, iddialar, merkezi birimlerde toplanıp, mahiyetlerine göre sınıflanarak ilgili komisyonlara verildi, çok

mesnetsiz olanlar bu komisyonlarda derhal elendi, doğruluk ihtimali olanlar ile ciddi delillere dayandığına inanılanlar ise incelen-sin diye biz inceleme elemanlarına havale edildi.

Nedense bu inceleme elemanlarına “Soruşturma Bilirkişisi” diye garip bir unvan verildi.

Bana ve arkadaşlarıma incelensin diye pek çok dosya verildi. Biz dosyayı aldıktan sonra inceliyor araştırıyorduk. Esasen incele-me elemanı olduğumuz, aynı zamanda Maliye Müfettişi veya Hesap Uzmanı olduğumuz için, üstüne üstlük bir de soruşturma komisyonu adına çalıştığımız için bu dosyanın durumunu kısa zamanda ve sağlıklı olarak değerlendirebiliyorduk ve meselâ diyorduk ki dosyadaki deliller, iddialar mesnetsizdir. “Dosyanın işlem-den kaldırılması” yahut “Bu konunun incelenmesi gerekiyor, çok muhtemeldir ki bir suç işlenmiştir.”

Komisyon bizim verdiğimiz ön raporu hemen karara bağlıyor-du. Hatırlıyorum, pek çok dosya böylelikle işlem-den kaldırıldı. İçinde tek bir gazete haberi olan dosyalar bile vardı, tabii hiç biri inceleme konusu yapılmadı. Ama bazı dosyaların mesnetleri çok kuvvetliydi. İncelemelerin derinleştirilmesi gerekirdi. O zaman komisyon inceleme elemanına devam diyordu, ne kadar süre gerekirse kullan, raporunu düzenle diyordu.

Bilirkişi denilen bu inceleme elemanı raporunu yazdıktan son-ra komisyona veriyor, komisyon raporu inceliyor, kabul ederse, bu kez Yüksek Soruşturma Kuruluna gönderiyordu.

Yüksek Soruşturma Kurulu durumu inceliyor ve raporu ciddi bulursa mahkemeye sevk edilebilir hale getiriyordu. Ancak kuş-kusuz her dosya Yassıada Mahkemesine sevk edilmiyordu.

Bana verilen dosyalardan üç tanesini ben ciddi buldum, incelemeyi derinleştirip raporumu komisyona verdim, komisyon onay-ladı, Yüksek Soruşturma Kuruluna gitti, oradan da geçti ve bu dosyalardan üçü de Yassıada’da dava konusu oldu. Bunlardan biri gazetelerde baş sayfalara geçti, duruşmada olaylar çıktı ünlü “İpar-Gemi” davası, diğeri Hasan Polatkan’ın Vinlex davası, üçüncüsü Değirmen Davası’ydı. Pek ilgi çekmedi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1- Yassıada Mahkemesi

• Yüksek Adalet Divanı (Yassıada Mahkemesi)

Yassıada Mahkemesi, Milli Birlik Komitesince memleketin yüksek hâkimlerinden seçilmiş olan bir Adalet Divanı'dır. 14 Ekim 1960 tarihinde çalışmaya başlamıştır.

Mahkeme 9 kişiden oluşmaktadır. Yargıtay 1. Ceza Dairesi Başkanı Salim Başol, mahkeme başkanlığına getirilmiştir. Başlıca üyeler Selman Yörük, Abdullah Üner, Hıfzı Tüz, Rıza Tunç, Hasan Gürsel, Nahit Saçlıoğlu'dur. Bunlarda Yargıtay, Danıştay ve Askeri Yargıtay üyeleridir. Bu mahkemeye halk "Yassıada Mahkemeleri" ismini takmış, bu isim yerleşmiştir.

İktidardan indirilen Demokrat Parti'li Bakanlar, Milletvekilleri, Cumhurbaşkanı, görevden alınan, Vali, Belediye Reisi ve sair bürokratlardan hesap sorulması gerekiyordu kuşkusuz.

Tüm Milletvekilleri, Bakanlar ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Adaların güneyindeki iki küçük adadan birisi olan "Yassıada" da hapsedilmişlerdi. Eskiden Hayırsızadalar diye anılan bu küçük Adalardan koni şeklinde olanına Sivriada, yassı olanına da Yassıada denir. Yassıada biraz büyükçedir. Üzerinde Deniz Kuvvetlerine ait tesisler bulunmaktadır. Düzgün binalar, gazinolar, hatta bir de spor salonundan oluşan bu tesisler, büyük bir hapishane olarak kullanılmaya çok elverişlidir. Ada'nın bir tek limanı vardır, diğer kıyıları yüksek yarlarla çevrilidir. Adanın içindeki binalara hapsedilen kişilerin, binadan kaçsalar dahi Ada'dan kaçmalarına imkân yoktur.

İstanbul'da ve yurdun çeşitli yerlerindeki askerî kışlalarda da hapsedilmiş siyasîler vardı. İstanbul'da en çok, Balmumcu'daki

Jandarma kışlasında hapsedilmiş bürokrat, polis, siyasetçi bulunuyordu. Bunların bir kısmının kim tarafından ve niçin buraya tıkıldığının bilinmediği de söyleniyordu. Nitekim Balmumcu Jandarma Kışlasında mevkuf bulunanlar kısa sürede tahliye oldular.

İhtilalin ilk günlerinde Ankara'da Harbiye'de mevkuf olanlar nerede ise Büyük Millet Meclisi'nin tamamı idi. Sadece muhalefet milletvekilleri tutuklanmamışlardı. Tüm iktidar milletvekilleri yani DP milletvekilleri, bakanlar Harbiye'de tutuklu idiler.

Bunlar büyük suçlar işlemişlerdi. Cinayetten, hırsızlığa, dikta rejimi kurmaktan, vatana ihanete kadar pek çok suç işledikleri ileri sürülüyordu.

Bu suçlarının cezasını çekmeleri lâzımdı. Kimilerine göre elebaşları belliydi, bunları toplayıp bir (İhtilâl Mahkemesi'nde), süratle yargılamalı ve hemen idam etmeliydi, kalanlar da gerekli cezalara çarptırılır ve yeniden bir düzen kurulurdu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, isyanlara karşı İstiklâl Mahkemeleri kurulmamış mıydı? Bu mahkemeler süratle hareket etmiş, süratle karar verip, hemen netice almıştı. Cumhuriyet böyle kurulmuştu. Şimdi neredeyse bütün bir millet meclisini tutuklayıp yargılama durumunda kalınacaktı. İşler uzayacaktı. Oysa esas elebaşları belli idi, diğerleri onların peşinden gitmişti. Bu elebaşları süratle özel ihtilâl mahkemesinde yargılanıp idam etmekle kesin sonuç alınırdı.

Yoksa tüm millet meclisini, yüzlerce belediye reisini, binlerce Demokrat Parti militanını yargılama yoluna gidilirse iş çok uzar, dejenere edilirdi.

Milli Birlik Komitesi, yani ihtilâli yapan subaylar bu görüşe itibar etmediler, sanıklar âdil mahkemelerde meri hukuk kurallarına uygun olarak yargılansın dediler. Doğru da yaptılar, çünkü ihtilâl mahkemesine önce İsmet İnönü karşı çıkardı. Cumhuriyeti kuran, istiklâl mahkemelerini bilen İsmet Paşa demokrasiden ve mutlak olarak "hukuk" tan yana idi.

İhtilâlcı subayların çoğunluğu da İsmet İnönü gibi düşünüyordu yoksa ihtilâlin ilk günlerinde, o kargaşa, o heyecan içinde,

Menderes'i, Celal Bayar'ı ve birkaç adı çıkmış DP militanını kurşuna dizseler kimse sesini bile çıkarmazdı. Ama zaman geçti, taşlar yerine oturdu, ihtilâlcilerin kimlikleri belli oldu, Milli Birlik Komitesi devleti temsil etmeye başladı, "Hukuk dışına çıkmış olanlar hukuk içinde yargılansınlar" denildi.

Bütün sanıklar, âdil mahkemelerin huzurunda yargılanacaklar ve suçlu bulunanlar cezalandırılacaktı. Biz ihtilâli yaptık, adalet suçluları cezalandırsın, biz hem ihtilâlcı hem yargıç olmayız diyorlardı.

Bu nedenle, ihtilâli yapanları temsil eden "Millî Birlik Komitesi" bütün önemli sanıkların Yassıada'ya sevk edilmesini, orada muhafaza edilmesini ve Yassıada'da kurulacak olan âdil bir mahkemede de muhakeme edilmesini kararlaştırdı.

Ankara'dakiler ve Balmumcu Kışlasında bulunan bazı önemli sanıklar Yassıada'ya sevk edildiler.

Bu sanıklar iki kısımdı. Birinciler milletvekili, bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanı.

İkinci kısım sanıklar ise ihtilale neden olan suçların işlenmesinde önemli rol alan subaylar (orgeneraller de vardı içlerinde), polisler, valiler, belediye başkanlar ve sair memurlardı.

Bu sanıkların en önemlileri önce sevk edildiler, meselâ öğrencilere işkence eden, ateş eden polisler, subaylar ve saire... Sonra duruma göre bazı sanıklar Ada'ya getirildi.

Yassıada Komutanlığı:

Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, şahsen tanıdığı ve güvendiği bir karacı yarbayı (Tarık Güryay)Ada komutanlığına atamış "İstediğin gibi kadronu kur, bütün bu sanıklar sana teslim mahkeme de burada yapılacak, emniyeti sağla" demiş.

Denizin ortasında küçücük bir ada. Tarık Güryay güvendiği karacı birliklerden bir nevi gardiyan teşkilatı kurmuş, denizcilere pek itibar etmemişti. Denizcilerle sadece kara ile irtibat sağlanıyor, bir küçük gemi sürekli Ada'nın çevresinde devriye geziyor, hiçbir vasitanın Ada'ya yaklaşmasına izin verilmiyordu.

Dolmabahçe camiinin yanındaki bina irtibat bürosu, orada yine karacılar var, Şehir hatlarının bir vapuru tahsis edilmiş, Dolmabahçe-Yassıada arasında özel sefer yapıyor. Ayrıca Heybeliada'daki Panorama oteli olduğu gibi kapatılmış, Yassıada Mahkemesinin savcı ve hakimleri bu otelde ikâmet ediyorlar daha doğrusu hapis hayatı yaşıyorlar. Heybeliada ile Yassıada arasında Bahriye'ye ait küçük J botları sefer yapıyordu. Mahkeme heyetini, hâkimleri ve savcılarını bir istimbote Heybeli'den Yassıada'ya götürüp getiriyordu.

Ankara'daki Örfi İdare Komutanını, polis müdürlerini İstanbul'da öğrencilere kötü muamele yapmakla ünlü polis Bumin Yamanoğlu'nu, rektörü, üniversite profesörlerini döven komiser Zeki Şahin ve arkadaşlarını, Topkapı olaylarında İnönü'ye suikast tertipleyenleri, hepsini Yassıada'ya tıkmışlardı.

Celal Bayar ve Adnan Menderes özel olarak tek odada kalıyorlardı. Bakanlar, milletvekilleri hep beraber kovuşlarda yaşıyorlardı. Sanık polisler adada en itibarsız kişilerdi.

Bunları bize Ankara'da 555 K olayları sırasında da Menderes'in yanında olan, sonra Mayıs ayında Ankara'daki öğrenci olaylarında öğrencileri yakalayıp örfi idareye teslim etmeden salıveren genç bir şube müdürü anlattı.(Niyazi Bicioğlu)

Mülkiye mezunu olan bu polis müdürü Ankara'da örfi idare zamanı, hükümet aleyhine yürüyüşler yapan öğrencileri yakalamakla görevli imiş. Onları sille tokat, tutup tutup polis otobüsüne bindiriyor, örfi idareye götürüyorum diye öbür sokakta bırakıyormuş. Rozetlerinden anladığı mülkiyelilere tokat attığı da oluyor-muş, küfür ettiği de. Örfi İdarenin Demokrat Parti'den olan subayları onu böyle görünce memnun oluyorlarmış ve ona güveniyorlarmış.

Oysa o, öbür köşede polis otobüsünün kapılarını açıp “kaçın ulan, kaçın” diye mülkiyeli öğrencileri örfi idareden, askeri hapis-haneye girmekten kurtarıyormuş.

Bu işleri yaparken tabii öğrencileri itip kakıyormuş. Bütün mülkiyeliler de memnun, hepsi durumu biliyor.

27 Mayıs'ta ihtilâl olunca, Ankara'da, örfî idare ile çalışıp öğrencilere zulmeden bütün polisleri, polis şeflerini tutuklamışlar ama tüm mülkiye öğrencilerinin şükran borcu olan bu ağabey'e kimse dokunmamış.

Öğrencileri otobüse tıkıp, sonra da serbest bırakırken, itiş kaış sırasında elbette biraz hırpalananlar olmuş mülkiyelilerden hiç şikâyet yok ama kendi tabiri ile "bir iki Hukuklu hergele" bizi tartakladı, dövdü diye ihbar etmiş, zaten 555 K olayında Menderes'in yanındaydı, onun adamıdır demişler ve genç polis müdürü tevkif edilmiş, Yassıada'da "27-28 Nisan Olayları" davasında yargılanmak üzere İstanbul'a gönderilmiş. İstanbul'da Yassıada'da hapsedilmiş ama kısa zamanda suçsuz olduğu anlaşıldığından, daha yargılama başlamadan önce Yassıada'dan bırakmışlar.

Hesap Uzmanları Kurulundaki arkadaşlarını ziyarete gelmişti. Ben kendisini tanımam, İstanbul Gurup Başkanlığında, Mülkiyeli Hesap Uzmanı arkadaşlarına başından geçenleri anlatıyordu, ben de dinledim.

O zaman, henüz Yassıada Davaları başlamamıştı, Yassıada'ya giden Yassıada'yı gören yoktu, bütün sanıklar orada hapisti, orada ne oluyor, ne bitiyor bilmiyorduk.

Karşımızda sanık olarak Yassıada'ya götürülüp, bırakılmış bir polis müdürü vardı, başından geçenleri anlatıyordu.

Arkadaşlardan biri size orada kötü muamele yaptılar mı diye sordu. Hayır dedi, Ada'da hiçbir kötü muamele yapılmadı. Ama Ada'ya gitmek üzere hücumbotlara bindirilirken hemen herkes dayak yedi, ben de dayak yedim, yenilen dayak sadece bu oldu dedi. Ada'da çok ciddi bir hapisane disiplini vardı, dayağa, işkenceye filân imkân yoktu dedi.

Yassıada'ya gitmek üzere, hücumbotlara binilirken dayak olayı şöyle olmuş.

Karacılar sanıkları getirmişler, Bakırköy'mü, Yeşilköy'mü, oralarda bir iskeleye yanaşmış olan Bahriyenin hücumbotundaki denizcilere teslim ediyorlarmış. Teslim edenin elinde bir liste,

alanın elinde bir liste, teker teker, zimmetle sanıkları verip alıyorlarmış. İsimleri okuyorlar, listeye işaret ediyorlarmış.

Bu arada teslim alan denizci soruyormuş

— Kim bu? diye

Teslim eden de, teslim ettiği kişinin o sırada gazetelerde çıkan kötü lâkaplarını söylüyormuş, mesela kim bu denildiğinde hazineyi soyan, hazine faresi filânca diyormuş. Haydi, pata küte bir iki sille tokat teslim alınan kişi, paldır küldür askeri vasitanın içine atılıyormuş.

Hemen herkese böyle yapmışlar. Zaten kolayca herkese bir sıfat takılıyor. Tam sıra bana geldi, benim böyle bir kötü şöhretim yok ama polisiz ya.

Teslim eden benim ismimi okudu. Kimdir diye sordular, adam ne desin? Durdu, biraz düşündü ve “Ankara’nın Bumin Yaman-oğlu’su” demez mi? (Bumin Yamanoglu İstanbul’da öğrencilere işkence yapan, dayak atan ve en nefret edilen polis, kötü polisin simgesi olmuş bir isim)

Beni hücumbotuna doğru ittiklerini hatırlıyorum, sonrasını bilmiyorum, başımda bir şimşek çaktı, meğer birisi yüzüme dipçikle vurmuş, dünya karardı, kendime geldiğimde baktım ki ön dişlerim hep kırılmış. Sonra Yassıada’da askeri dişçi bu dişlerimi yepyeni yaptı tamir edildi diyerek dişlerini gösterdi... olur böyle şeyler dedi.

Yine sorduk, peki, sana yahut diğer sanıklara Yassıada’da dayak filân atıldı mı diye. Hayır dedi, sadece anlattığım gibi deniz vasıtasına binerken, devir teslim sırasında hemen herkes bir iki sille tokat yedi ama en çok ben zararlı çıktım. Kimse benim gibi suratına dipçik yemedi.

Ha... dedi, Yassıada’dan kısa zamanda çıktım ama, yine de işkence gördüm sayılır, çünkü beni İstanbul olaylarında öğrencileri döven, silah çeken o kötü polislerin arasına koydular, işte asıl işkence o oldu ama neyse çabuk kurtuldum dedi.

Bunları dinledik hep.

Ben daha Yassıada'ya gitmemiştim o zamanlar.

Sonra görevli olarak Yassıada'da bulunduğumda, sanıkların koşuollarını görmedim ama görevli subay ve astsubaylardan tutukluların hangi şartlar altında yaşadıklarını çok doğru ve sağlıklı olarak öğrenme imkânım oldu.

Ada'da fevkalâde bir disiplin vardı. Radyo dinlemek yasaktı. Mektuplar sansür ediliyordu ama yeme, yatma ve hava almak şartları normal bir hapishaneden çok daha iyiydi.

Ben, duruşmalar devam ederken, bir gün Yassıada'da bir astsubayın hüngür hüngür ağlamasına şahit oldum. Koca adam omuzları sarsıla sarsıla ağlıyordu. Etrafını çevirdiler, ne oldu diye soruyorlardı.

Hıçkırır hıçkırır, küfürle cümlelerle anlatıyordu. Bir sanığın pilavında taş çıkmış, çiğnerken dişi kırılmış ve bu sanık Ada komutanına şikâyet etmiş.

Meğer bu Bahriyeli astsubay yemeklerden sorumluymuş. Ada komutanı şikâyet üzerine bu astsubayı çağırarak pilavdaki taş yüzünden herkesin içinde suratına iki tokat atmış.

“Ben bu kıdeme geldim, hiç dayak yemedim” diye hıçkırıyor-du. Kıdem sırmaları omuzlarına kadar gelen çok kıdemli bir astsubaydı... “İdamlık pezevenklerin, vatan hainlerinin pilavından taş çıktı diye bana dayak attı, olmaz olsun böyle komutan” diye küfrediyordu, arkadaşları, diğer astsubaylar, subaylar, aman sus, sus diye elleriyle ağzını kapatıyorlardı, yanaklarını okşuyorlardı, o koca adam da hıçkırır hıçkırır ağlıyordu.

Ada Komutanı Tarık Güryay'ın korkunç disiplinine bir örnekti bu olay.

Yassıada netice itibariyle bir tatil köyü değil, hapishane idi. Sanıklar, bir askeri birlikte olan konfor içinde yaşıyorlardı.

Şimdi denilecek ki sen ne arıyordun Yassıada'da? Onu anlatayım.

27 Mayıs İhtilâlini takiben, pek çok Hesap Uzmanı, Maliye Müfettişi gibi ben de soruşturma işlerinde çalıştım.

8 Numaralı soruşturma komisyonu bilirkişisi olarak, hesap uzmanı sıfatını da kullanarak diğer arkadaşlarım gibi ben de incelemeleri tamamlayıp raporlarımı teslim ettim. Önce soruşturma komisyonu üyesi olup, bilâhare Yassıada Savcı Yardımcısı olan, benim devremden hesap uzmanı Ahmet Bayrak, kendisine yardım edilsin diye iki hesap uzmanı istemiş. Biri ben, biri de Harun Silan.

Maliye Bakanlığı ikimizi geçici bir görev olarak Yassıada Savcılığı emrine verdi. İşimiz savcılığın istediği bazı bilgi ve belgeleri bulup getirmek, özellikle mâli davalarla ilgili olarak dışarı ile mahkeme kalemi arasında irtibat sağlamaktı.

Bu görev özellikle benim işime geldi. Çünkü ben Heybeliada'da oturuyordum. Yassıada'ya gidip gelmek kolaydı. İş olmadığı zamanlarda da Ada'da evimde kalmak olanağı var. Hele yazın.

İşte epey süre bu işte çalıştık.

Yassıada'ya gitmek gerektiğinde, Heybeliada'dan hâkimleri ve savcılarını götürerek istimbota ben de biniyordum. Bu vesile ile hâkimlerle savcılarının birbirleri ile hiç ahablık etmediklerini daima ayrı kamaralarda oturduklarını da gördüm.

Bazı önemli evrak getirip götürmek gerektiğinde, Bahriye'nin J. Botları ile gidiyordum.

Kasım ayında, benim raporunu yazdığım bir suiistimal dosyası (İpar-gemi davası) Yassıada'da gündeme geldi ve hâkim, duruşma sırasında benim mahkemede bulunmama, sorgu sırasında soracağı sorulara cevap vermeme karar verdi.

15 Kasım 1960, 17 Kasım 1960 günlerinde, tam iki gün, sabahdan akşama kadar İpar davasının sorgusu, şahitlerinin dinlenmesi sırasında mahkemede, orta yerde, tanıklara ayrılan bölmede hazır bulundum. 17 Kasım günü paltomun yürütülmesi (!) olayı nedeniyle hâdise çıktı, ertesi günü bütün gazetelerde manşet oldum.

• Yassıada Mahkemelerinde Duruşmalar

Ada'nın spor salonu, duruşma salonuna dönüştürülmüştü. Salon bir kaç yüz seyirci alabilecek kapasitede idi.

Duruşma olduğu günler Dolmabahçe'den bir Ada Vapuru kalıyor, sanık yakınları ve duruşmayı izlemek isteyenler bu vapurla Ada'ya geliyorlardı.

Gerek vapurda, gerek Ada'da fevkalâde bir askerî disiplin vardı, yerler numaralı idi, lehe veya aleyhe tezahürat yapılmasına katiyen izin verilmiyordu.

Yassıada mahkemesi özel bir ihtilâl mahkemesi değildi. Memleketin en seçme hakimlerinden oluşuyordu.

Mahkeme reisi Salim Başol uzun yıllar İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde reislik yapmış ve Yargıtay 1. Ceza Dairesi reisliğinden gelmiş saygın ve ciddi bir hakim idi.

Diğer üyeler de sivil ve askeri yargıtaydan hatta sayıştaydan seçilmiş yaşlı başlı tecrübeli kişilerdi. Mahkeme Başsavcısı Altay Egesel'de bir eski savcı ve hâkim idi. Savcı yardımcıları, hâkimler, askeri savcılar, hâkimlerden, bir de maliyeci, hesap uzmanı Ahmet Bayrak'dan oluşmuştu.

Hâkimler pek ciddi kişilerdi, buna karşın Başsavcı Egesel öyle değildi, hâkimlere oranla daha hafif, biraz patavatsız ve derbeder bir kişi idi.

Yassıada'da büyük bir mahkeme kalemi oluşturulmuştu. Normal mahkemelerin kalemlerinde küçük memurlar, hatta mübaşirler görev yapar, hep biliriz. Oysa bu mahkemenin kaleminde memurluk yapan kişiler hep seçme asliye hakimleri idi. Onlar memur olarak Yassıada'da sürekli çalışıyorlardı.

Duruşma olmadığı zamanlar hâkimler ve savcılar Heybeliada'daki Panorama otelindeki odalarında çalışma imkânı buluyorlardı.

Mahkeme, Yüksek Soruşturma Kurulundan geçmiş ve Millî Birlik Komitesi tarafından yargılanması istenen davalara bakmak üzere Yassıada'da konuşlanmıştı, ismi Yüksek Adalet Divanı idi ama gerek üyelerinin kimliklerinde, gerek uygulanacak hukuk kurallarında herhangi bir ayrıcalık yapılmamıştı.

Hâkimler yürürlükteki kanunlara göre seçilmiş hâkimlerdi, mahkemede Ceza Mahkemeleri Usul Kanunu, Ceza Kanunu ve

diğer Kanunlar aynen uygulanıyordu, özel bir ihtilâl kanunu çıkarılmamıştı. Müruruzaman (zaman aşımı) yine 5 yıldı. 5 yılı geçen suçların hepsi zaman aşımına uğradığı kabul edildi. Mahkemenin âdil cereyan edeceğine herkes inanmıştı.

Radio da her akşam o günkü duruşmalar, Yassıada mahkemesinde ne olmuşsa, kısmen spikerin ağzından, kısmen de konuşmaları teypten, naklen veriyordu. Duruşmalar Hâkim Salim Başol'un boğuk ve kalın sesiyle açılıyordu. Hâkim Başol koyu bir Anadolu lehçesiyle

—Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerine alındılar... diye duruşmaya başlıyordu.

Video olmaması, sanıkların mahkemedeki gerçek davranışlarının tarihe geçmesini önledi. Sadece izleyenler Adnan Menderes ve diğer sanıkların mahkemedeki hareketlerini, konuşmalarını görebildiler. Dinleyiciler ve gazeteciler duruşmalarda ne fotoğraf çekebiliyorlardı ne de konuşmaları teybe alabiliyorlardı. Esasen ses alma tekniği de o zaman fazla gelişmiş değildi. Mikrofona yapılan konuşmalar teybe alılıyor ve akşam halk duruşmalarındaki bazı konuşmaları dinleme imkânı buluyordu.

Fotoğraf ve film çekme işi "Ordu Foto Film Merkezi" ne verilmişti. Asker fotoğrafçıların çektikleri fotoğraflar o gün hemen basılır ve gazetelere satılırdı. Gazeteler asker fotoğrafçıların çektikleri bu fotoğraflardan beğendiklerini alırlar ve ertesi günkü gazetelerde sadece bunları basarlardı. Sinema filmi çekmek ise bir âlemdi, Yeşilçam sinemacılarına izin verilseydi, onlar herhalde güzel filmler çekerlerdi. Ama askeri filmci kocaman projektörler, ayaklı kameralar getiriyor, önce projektörler yanıyor sonra film çekmeye başlıyordu. Film öyle bir patırtı ile gürültü ile çekiliyordu ki, sanıkların habersiz filmlerinin alınmasına imkân yoktu. Hemen herkes poz veriyordu, hareketlerine dikkat ediyordu. Bu günkü videolar olsa idi, sanıkların mahkemedeki tüm gerçek davranışları tarihe geçerdi.

Yassıada Duruşmalarında Salon ve Atmosfer:

Duruşmaların yapıldığı salon, Ada'daki Bahriye tesisine ait küçük bir spor salonudur. Giriş kapısının tam karşısına gelen

kısa kenara boydan boya, yüksek bir kürsü yapılmış. Solda savcılar, sonra sıra ile hakimler oturuyorlar

Mahkeme reisi Salim Başol, ortada oturuyor, önünde mikrofon var. Salonun soldaki geniş kenarı, tıpkı basketbol salonundaki gibi yerden yukarı doğru yükselen tribün halinde. Salonun ortası boş, ortada, kürsüye yakın yerde ayaklı bir mikrofon var ve parmaklıklarla çevrili bölmeler. Buralara duruşmalardaki sanık sayısına göre sandalyeler konuyor.

Bazı duruşmalarda 3-5 sandalye oluyor. Anayasayı ihlâl dâvası gibi, sanık sayısı çok olan duruşmalarda sandalye sayısı o kadar artıyor ki, salonun ortası silme doluyor.

Sanıklar kaldıkları koğuşlardan askerlerin muhafazasında getiriliyorlar. Bazı önemli duruşmalarda, Ada komutanı da salonda özel bir yerde oturuyor.

Duruşmayı izleyecek olanlar, Dolmabahçe'den kalkan özel bir vapur ile Ada'ya geliyorlar. Vapurun içinde herkes numaralı olan yerlere oturuyor, sakın sessiz, vapur Yassıada'ya yanaşınca gene herkes büyük bir intizam içinde çıkıyor. İskeleye çıkınca karşınıza ellerinde tomsonlar, beyaz elbiseli Bahriye askerlerini görüyorsunuz, yolun iki yanına dizilmişler. Ada'da sağa sola sapmak olanaksız. Bir yol var, duruşma salonuna giden, birde yemek yenecek bir yer. Sanıkların bulunduğu yerlere, Yassıada personelinin yemek yediği, istirahat ettiği yerlere, bölgelere gitmek değil, yaklaşmak bile olanaksız.

Sanık avukatlarının statüsü ise başka. Doğrusu avukatların durumu hiç de iyi değil, sanıklarla istedikleri gibi konuşamıyorlar. Avukatlarla sanıkların görüştüğü bir baraka var. Birçok sanık, birçok avukat bir arada konuşuyor, bağıra bağıra konuşuyor herkes, bir gürültü, bir patırtı. Çok ilkel ve elverişsiz şartlarda konuşuyor sanıklarla avukatlar.

Ada'daki tüm görevlilerin yakalarında resimli ve üzerinde isimleri ve görevleri yazılı özel kartlar var. Benim görevli kartımın rengi turuncu, avukatların kartı başka renk, ziyaretçilerin başka renk. Bu kartları takmadan Ada'da dolaşmak imkânsız.

Sanıkların yatakhane, yemekhane gibi bulundukları yerlere giren görevliler ayrı, diğer işlerde çalışan görevliler ayrı.

Savcılıkta, mahkeme kaleminde çalışanlar, ziyaretçiler, avukatlar, sanıkların bulundukları bölgeye katıyen geçemezler. Oralarda çalışan subay ve astsubaylar bazen subay yemekhanesine geliyorlar, bizlerde subay yemekhanesine girebiliyoruz.

Ada'da duruşma olmadığı zamanlarda hava fevkalâde değişiyor, tam bir hapishane oluyor. O vapur geldiği zaman yolun kenarına dizilen beyaz elbiseli Bahriye erlerinden eser yok, hâki elbiseli, ellerindeki tüfeği ortasından tutan, bıyıklı esmer karacı askerler dolaşıyor. Bunlar Tarık Güryay'ın özel komandoları. Ada'nın gerçek muhafızları. Ada'ya yaklaşan martıları bile vuracaklar neredeyse. Ada sessiz ve korkunç bir hapishane.

Oysa duruşma günleri şenlikli. Vapur geliyor, ziyaretçiler geliyor, göstermelik Bahriye erleri çıkıyor ortaya, ziyaretçiler öğleyin yemek yiyebiliyorlar, çok hudutlu bir bölgede, kalabalık halinde dolaşıyorlar. Ziyaretçilere oldukça iyi muamele yapılıyor ama çok sert kurallara uymak kaydı ile. Özellikle duruşma sırasında, tezahürat, konuşmak, yerinden kalkmak, dolaşmak imkânsız. Zaten ziyaretçiler yargılanan sanıklara sempati duyan kimseler değil. Ziyaretçi kartı almak oldukça zor.

Yargılanan Demokrat Partililere yakın olan kimselerin gelmelerine özen gösteriliyor, olur ya, duruşmada sanıklar lehine tezahürat yapılır, bağırılır, çağrılır, ondan çekiniliyor herhalde, iyice tahkik edildikten, yeterli referanslar alındıktan sonra ziyaretçi kartı veriliyor.

Sanık yakınlarına, sanıkların lehine şahitlikte bulunacak olanlara karşı daha dikkatli davranılıyor. Onların oturdukları yerler de ayrı, ne olur ne olmaz, her şey kontrol altında olsun isteniyor.

Avukatlar da öyle pek rahat değiller. Ada'da hiç itibarları yok. Onların bulundukları yerler de ayrı ve sıkı kontrol altındalar.

Duruşmalara ara verildiğinde hâkimler, savcılar kendi kapılarından çıkıp, arkadaki özel odalarına gidiyorlar, onlarla ilişki kurmaya imkân ihtimal yok, izleyiciler ana kapıdan dışarı çıkıyorlar

ama dolaşacakları yerler sınırlı. Sanıklar ise önceden silahlı askerlerin arasında dışarı çıkartılıyor ve izleyicilerin, kimsenin giremeyeceği, göremeyeceği hapisane bölümüne götürülüyorlar. Bu giriş çıkışlarda herkes sırasına göre hareket ediyor. Öyle sinemadan, tiyatrodan çıkar gibi ayağa kalkıp, hurra! Dışarı çıkamıyorlar. Ziyaretçilerin sanıklarla değil konuşması, işaretleşmesi bile olanaksız.

Avukatlar da salonun bir başka kapısından çıkıyorlar, deniz kenarında bir bölüm var, cüppelerini orada giyiyorlar, şahitler de oradan giriyor, çıkıyor. Askerler, astsubaylar var orada da. Bir nevi giyinip soyunma yeri. Kalabalık, tıklış tıklış bir yer. Ben de duruşmaya girmeden önce, o bölümde paltomu çıkardım, bıraktım ve avukatlarla beraber, aynı kapıdan salona girdim.

Görevlilerin yemek yediği ayrı yerler vardı, birde Ada'nın subay gazinosu vardı. Burada subaylar savcılar bir araya geliyorlardı bazen. Başsavcı Altay Egesel de burada Ada görevlileri ile konuşurdu. Ama hâkimlerin bu bölüme geçtiklerini, subaylarla astsubaylarla konuştuklarını hiç görmedim.

Ada'daki görevli subay, astsubay, hattâ mahkeme kaleminde çalışan memurlar ki bu memurların hemen hepsi asliye ceza hâkimleri idi, birbirleri ile sohbet ederlerdi tabii.

Bu kişiler özellikle DP iktidarına muhalif olan kimselerden seçilmişti. İhtilâl olduğunda memurların, hâkimlerin, savcılarının çoğunluğu Menderes rejimine karşı idi ama az da olsa onları tutanlar da vardı kuşkusuz, bu bakımdan Yassıada'da görev yapanlar titizlikle seçilmiş kişilerdi. Çoğu ya çok objektif kişilerdi, yahut 27 Mayıs'tan evvel DP ye karşı olmuş ve ihtilâli bir kurtuluş olarak kabul etmiş kimselerdi.

Bu duruşmalar hangi suçları kapsıyordu?

Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidarı sırasında işlenmiş olan bütün suçların bu mahkemede dava konusu yapılması mümkün müydü? Önce 5 yıllık müruru zaman vardı. Son beş yılda işlenen hangi suçlar dava konusu yapılacaktı?

Milli Birlik komitesi üyeleri şöyle düşünmüşler. Mahkeme esas

Anayasa'yı ihlâl davasını görsün, ayrıca Topkapı'da İnönü'ye suikast, Beyazıt Meydanında öğrencilerin kurşunlanması, 6/7 Eylül olayları gibi ağır cezalı suçlar da dava konusu yapılsın. Ayrıca bazı mâlî, ticarî suçların davalârına da bakılsın. Bir de DP Yöneticilerini millet nazarında küçük düşürecek olan Bebek Davası, Köpek Davası, Don Davası gibi davalara bakılsın.

Esas dava, idamlık suç olan “Anayasayı İhlâl” dâvası idi. En uzun, en kapsamlı mahkeme bu konuda oldu. Gazetelerde kısaltılarak anılan isimlerine göre diğer davalar da şunlardır.

- 27/28 Nisan İstanbul, Ankara Üniversite olayları dâvası
- Kayseri Olayları dâvası
- Çanakkale Olayları dâvası
- Topkapı Olayları dâvası
- 6/7 Eylül dâvası
- Vatan Cephesi dâvası
- Radyo dâvası
- İstimlâk yolsuzluğu dâvası
- Örtülü ödenek dâvası
- Demokrat İzmir Gazetesi dâvası

Malî Dâvalar

- İpar Transport dâvası
- Vinlex dâvası
- Arsa Yolsuzluğu dâvası
- Değirmen dâvası

Diğer Dâvalar

- Bebek dâvası
- Köpek dâvası
- Barbara dâvası

Köpek Davası diye ünlenen davanın esası şu idi. Afgan Kralı Celâl Bayar'a cins bir köpek hediye etmiş, o da bu köpeği hayvanat bahçesine satmış, parası ile kendi adına bir çeşme yaptırmış. Köpek esasında Devlete hediye edilmiştir, şahsına değildir, parası ile kendi adına bir hayır işi (çeşme) yaptırtmak suçtur denildi... Bu dava ile Celâl Bayar milletin gözünden düşecekti.

Bebek Davası ise şöyle: Opera artisti Ayhan Aydan Menderes'in metresi imiş, kadın gebe kalmış, o sırada Zeynep Kâmil Hastanesi Başhekimisi olan Fahri Atabey, Ayhan Aydan'a kürtaj yapmış. Bu dava ile millet, evli barklı, çoluk çocuk sahibi olan Adnan Menderes'in zamparalık yaptığını, metres tuttuğunu, metresine kürtaj yaptırdığını öğrenecek ve gözden düşecek.

Oysa aksi oldu. Mahkemeye opera artisti Ayhan Aydan'ı ve Doktor Fahri Atabey'i de çıkarttılar. Opera artisti aşkını inkâr etmedi. Seviyorum dedi, kürtajı kabul etmedi. Kürtajı ispatlasınlar, yapan da, yaptıran da, azmettiren de suçlu olacak. Ama nasıl ispatlanır, şahit filân da yok, sadece söylenti. Doktor da Ayhan Aydan da kürtajı yalanladı. Dava da beraatla sonuçlandı. Bu davayı Yassıada'ya getirten Milli Birlikçiler mahcup oldular.

Don Davası neydi ?

Evvelâ hemen belirtiyim ki böyle bir dava yoktur. Sadece bir duruşmada, savcı, bir punduna getirip Menderes'in kasasından çıkan bir genç kız donunu gösterip Menderes'e bunu sordu, böylece Menderes'in Devletin kasasında genç kız donu saklayan bir sapık olduğu gösterilecekti. Gösterdi de. Menderes bu don nedir sorusuna cevap vermedi. Milletin gözünden de düşmedi.

Bizim millet zampara adamı sever. Helâl be! dediler. Zamparalık da yapmış ne olmuş ki? Mahkemede ortaya çıkartılan genç kız donu'nun içyüzü konusunda ben bazı bilgiler edindim. İşin esası şöyle imiş;

İhtilâlde, Başbakanlık Binası işgal edildikten sonra, Başbakanlıktaki kasanın açılmasına sıra gelmiş. Odada kocaman bir kasa var. İçinde belki çok mahrem evrak filân vardır onun için bir kurul huzurunda açılın demişler, yüksek rütbeli subaylardan, görevlilerden oluşan bir kurul tarafından kasa açılmış. İçinde önemli bir şey yokmuş sadece büyük, sarı renkte bir zarf dikkat çekmiş. Bu zarfın yapışkan yerleri de imzalanmış, açılırsa anlaşılın. Allah Allah demişler, herhalde çok önemli bir şey var içinde. Yoklamışlar zarfı, içinde yumuşak bir şey var, açmışlar, ne çıksa? Bir kadın donu. Sonra bunu bana anlatan subay elimi içine sokup şöyle gerdim ve o akşam evde karımın donunu aldım

aynı işlemi yaptım, karımınkinin yarısı kadar, benim karım da şişman değildir, anladım ki bu bir genç kız donu, dedi.

Sonra Yassıada'da genç savcı yardımcılarından biri Menderes'e kibarca sormuş bunu, cevaplamamış sadece gülmüş, o da ısrar etmemiş. Don hikâyesi de bu kadar işte.

Barbara Davasının da konusu, Refik Koraltan'ın karısına bakması için yurt dışından gelen Barbara isminde güzel bir hemşire (!?) için yurt dışına haksız yere döviz çıkartılması idi.

• **Celâl Bayar'ın ve Adnan Menderes'in Mahkemedeki Davranışları:**

Mahkemeler başlarken, Mahkeme Başkanı, Celal Bayar'a, Menderes'e ve tüm sanıklara, mahkememizi kabul ediyor musunuz diye sordu.

Bir tek Allahın kulu çıkıp da “Hayır biz milletvekiliyiz, ihtilâlciler bizi yakalayıp buraya getirdiler, bizi muhakeme edemezsiniz” demedi. Bence deseydiler, hiç olmazsa Adnan Menderes böyle bir kahramanlık yapıp “Siz kim oluyorsunuz? Bu tevkif edilen milletvekillerinin hiç birinin suçu yoktur, ben liderim, onlar ben ne dedimse onu yaptılar, ben de sizi tanımıyorum, beni mahkeme edemezsiniz, asıl ihtilâlciler, 27 Mayısçılar suçludur, bizi bırakın onları mahkeme edin. Size hesap vermem” deseydi ki (Yassıada Mahkemelerini takip eden pek çok görevli de benim gibi düşünüyordu) Adnan Menderes'i asamazlardı. Ama nerede? Mahkemeler başlayınca gördük ki karşımızda âciz bir mahluk var.

— Reis Beyefendi Hazretleri... diye lâfa başlıyor, kırılıyor, dökülüyor, kadınsı hareketler yapıyordu...

O kadar korkak, o kadar zavallı bir adamdı ki... Onu gözlerinde büyüttmüş olanlar inanamıyordu. Canım adama ilaç veriyorlar herhalde diyenler vardı. Olur mu o astığı astık, kestiği kestik Menderes bu muydu?

Sorgulamalarda hiçbir ithamı kabul etmiyor, hiçbir zaman “Ne olmuş? Ben emrettim” demiyordu. Olayı kendisinin yaptığı, kendisinin emir verdiği kesin olarak ortaya çıktığı hallerde, Mahkeme Başkanı soruyordu:

— Ne dersin?

Cevap hep aynıydı.

— Hatırlamıyorum reis beyefendi hazretleri....

Ve her seferinde seyirciler gülüyordu. Seyirciler gülünce ne mi yapıyordu?

Kendisi de şımarık bir çocuk gibi ki ki ki ki diye kırıtarak gülüyordu.

Oysa, İpar davasında, Fatin Rüştü Zorlu'nun bir soruya verdiği cevaba seyirciler gülmüşlerdi de Zorlu gayet sert ve ters bir edayla hâkime;

— Ne gülüyorlar efendim, diye bağırmişti.

Hakim de,

— Gülme ihtiyari değildir. Gayrı iradidir. İnsanların gülmesine mani olamayız, demişti.

Menderes'i Yassıada'da gören herkes ondan öğrendi, DP milletvekilleri de, bakanları da... Hattâ Celâl Bayar da... Peşine takıldığımız adam bu muymuş diyorlardı herhalde.

Ben onları çok yakından seyretme olanağı buldum. Yassıada'da görevli olarak bulunduğum için önemli celselerde duruşma salonuna giriyor, istediğim yerde oturuyordum. Çok kez Celâl Bayar ve Menderes'e 2-3 metre mesafede oturup onları dikkatle seyrettim.

İkisinin de sanık olduğu davalarda yan yana otururlardı. Önce Menderes geliyordu. Kırıtarak geçip sandalyeye oturuyor, elleriyle pantolonunun dizkapağı kısmından tutup yukarı çekiyor, pa-buçlarını birbirine bitiştiriyor, dizlerini de kadın gibi birbirine bitiştirip dizkapaklarını yana büküyor, başını da yana eğiyor, kırıttık bir pozda oturuyordu. Yanında ise Celâl Bayar, pat pat yürüyor ve Menderes'in yanına gelip güm diye oturuyordu. Başını çevirip bir kez bile Menderes'e bakmadı. Göz ucuyla bile bakmıyor, genellikle sırtını ona dönecek şekilde oturuyordu. Menderes'in o korkaklığına, efemine hallerine kızıyordu herhalde.

Bu durum Yassıada görevlilerinin gözünden kaçmıyordu. Subayı, astsubayı, hepsi bravo adama diyorlardı. Menderes'in bu kadını hareketlerine, bu korkaklığına kızıyor da sırtını dönüyor!...

Gerçekten Menderes hiçbir olayda hiçbir suç, hattâ kabahati kabul etmedi, bir kez bile evet ben emrettim demedi, hep inkâr etti ve hep suçları başkalarının üstüne attı.

Celâl Bayar ise, bir dava uzayınca, köpek davası mıydı neydi,

— Uzatmayın efendim, kabahati ben kabulleniyorum demişti, takdir toplamıştı.

Menderes'in bu aczi zafiyeti en ziyade Örtülü Ödenek davasında ortaya çıktı.

• Örtülü Ödenek Davası

Yassıada'da görülen önemli davalardan birisi de “Örtülü Ödenek” davası idi.

Bilindiği gibi, örtülü ödenek, o zamanki tabiri ile “Tahsisatı mesture” Başbakan'a verilen bir harcama yetkisidir ve bu harcamalar Sayıştay'ın kontrolünden geçmez. Bu paralar Başbakan'a memleketin yüksek menfaatleri için kullansın diye verilmiştir. Bunlar genellikle kayıtlara geçirilmesi mahzurlu olan casuslara, yabancı devlet adamlarına verilecek paralar gibi harcamalardır.

Adnan Menderes, Kanun ile kendisine verilmiş olan bu harcama yetkisini Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur vasıtasıyla kullanırmış.

Başbakan Menderes para taşımazmış, maaşı var, çiftliğinden gelen paralar Ankara'daki bir bankanın hesabına yatırılıyor, bir de örtülü ödenek parası var.

Harcama yapılacağı zaman nereden ödeneceğini söylermiş, Ahmet Salih Korur da defterine kaydedermiş.

Çocuklarının okul masraflarını, Eyüp Sultan Camiine yaptığı yardımları ve en çok da Park Otel'e yapılan ödemeler hep bu örtülü ödenekten ödenmiş, kendisi, karısı için yaptığı her türlü alışveriş masraflarını, Beyoğlu'ndaki lüks bir mağazadan satın

aldığı kazak bedelini hattâ satın alınan ithal malı "Cımbız"ın bedelini bile örtülü ödenekten ödetmiş.

Şimdi denilecek ki ne malûm?

27 Mayıs İhtilâli olunca, Başbakanlık müsteşarı Ahmet Salih Korur'un evini de basmışlar, ne evrak varsa toplamışlar, yatak odasında, karyolanın altında bir bavul bulmuşlar, içinde bir takım defterler, belgeler, eski Türkçe yazılı kâğıtlar filân. Aramayı yapan askerler bunları bir çuvala koyup mühürlemiş ve getirmişler.

Tahkikatları, Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları yapıyor ya hepimiz bu günlerde Millet Meclisi binasında çalışıyoruz. Bu torbadaki evrak meğer Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur'un sakladığı örtülü ödenek ile ilgili belgeler ve defterler imiş.

Maliye Müfettişi Cafer Sadıklar'a bu iş verildi, o da inceleme-ye başladı. (Cafer Sadıklar sonraları Merkez Bankası Başkanı olmuştur.)

Ahmet Salih Korur, örtülü ödenekten yapılan tüm harcamaları bir Yahudi muhasebeci titizliği ile kalem kalem yazmış.

Örtülü ödenek için devlet ne verdi ve Başbakan bunları nere-
lere harcadı. Tabii bir kısım para esas amacına uygun olarak
harcanmış, devletimiz lehine casusluk yapan yabancılara filân
ödenmiş ama çok büyük bir tutar da Menderes'in keyfine har-
canmış. Böyle bir harcamaya hakkı yok. Maaşı var, maaşından
harcasın. Halbuki o, devlet benim zihniyeti ile ne fark eder diye-
rek, örtülü ödeneği gerek şahsının, gerek partisinin menfaatleri-
ne hovardaca harcamış, tabii suç, çünkü bu ödeneğin amacı bu
değil.

Ama kim bilebilir, nereden bilinir. Kimseye hesap verilmiyor ki.

İşte bu bavul bulununca iş açığa çıkmış.

Cafer'in raporu uygun bulundu ve Yassıada'da bu konuda
davaya başlandı. Bu konuda başlıca iki sanık vardı. Başbakan
Adnan Menderes ve Müsteşarı Ahmet Salih Korur.

Celse açıldı, iddianame okundu ve Başkan iddianameye pa-
ralel soruları sormaya başladı. Adnan Menderes öne çıkıyor,
mikrofonun önüne geçiyor ve hakkında yapılan her ithamı "Hatır-

lamıyorum Reis Beyefendi Hazretleri” gibi artık alışılmış ve alay konusu olan cevaplarını veriyordu.

O kadar açık, kesin, sağlam, delilli ithamlar karşısında bile, suçunu kabul edeceği yerde, “Hatırlamıyorum Reis Beyefendi Hazretleri” diyordu, duruşma salonundaki dinleyicilerden, seyircilerden kahkahalar yükseliyordu ve Menderes de muzip bir çocuk gibi, kırıtarak kikiki diye gülüyordu. Bunu görmek lâzımdı.

Ahmet Salih Korur'da sanık. Hakim Başol, onu sorgulamaya başladı. A. Salih Korur, Menderes'in her şeyi inkâr etmesi karşısında şaşkıncı. Söze şöyle başladı.

— Efendim, Beyefendi (Menderes'i kastediyor) benim velinimetimdir. Kendisine sonsuz sevgim ve saygım vardır. Kendilerine hizmette bir kusur işlememeye hep gayret sarf ettim... Ne emrettiyse ben onu yaptım...

Mahkeme Başkanı birtakım sorular soruyor, o da cevaplıyordu... bu cevaplar arasında şunları anlattı.

— Efendim dedi. (Aynen hatırlıyorum) ben muzaaf usulde muhasebe bilmem (Muzaaf usulde muhasebe bu gün bütün şirketlerin uyguladığı karşılıklı hesap kaydetme sistemidir) ben basit bir deftere her şeyi yazdım. Hatalar olabilir. Ben bu defterleri, bu kayıtları Beyefendi bir gün hesap sorarsa diye tuttum, iyi niyetim kötü sonuç mu veriyor?

Bir takım sorular sordu başkan.

— Şu harcamanın ödemesini niye yaptın?

— Beyefendi emretti.

Başkan Menderes'e soruyor, o hayır, kendisi harcamış, benim haberim yok mealinde cevaplar veriyor.

Sonunda öyle bir durum oldu ki sanki bütün uygunsuz, kanunsuz harcamaları Müsteşar A. Salih Korur kendiliğinden yapmış, Başbakanın haberi yok...

Derken, A. Salih Korur, kendisince çok önemli olduğu anlaşılan bir harcama için, çok terbiyeli bir eda ile, sorunuz efendim acaba bunu da mı ben kendiliğimden sarfetmişim dedi. Anlaşılan

çok emin olduğu bir konu idi bu. Herkes sustu, Başkan Menderes'e,

—Cevaplayın, dedi

Ve Menderes:

— Evet efendim, onu da kendisi harcamış, benim haberim yok, dedi.

Ahmet Salih Korur, birden, pat diye boylu boyunca yere düştü, bayıldı. Herkes ayağa kalktı, bir telâş. Mahkeme başkanı Başol, hakimliğini unutmuş, kürsüden ayağa kalkmış, eliyle, koluyla işaretler ediyor, sağa sola, koşun, kaldırın... yardım edin gibilerden emirler veriyor.

Hakim çok telâşlanmıştı. Çünkü birkaç gün evvel aynı mahkemede, sorgu sırasında, eski İstanbul Valisi Lütfü Kırdar pat diye düşmüş ve ölmüştü. Meğer kalp krizi geçirmiş. Şimdi de Ahmet Salih Korur önce bembeyaz olup Menderes'in o konuyu da inkâr etmesi üzerine, pat diye boylu boyunca yere düşüp bayılması üzerine büyük telâş oldu.

Askerler koşuştu, avukatlar koşuştu. Ahmet Salih Korur yerde ve Menderes ne yapıyor? İnsan şöyle eğilir de ne oldu diye bakar, değil mi? Oysa o kadınsı bir hareketle dizlerini bükmüş, kırıtarak gülüyordu.

Örtülü ödenek davasından Menderes mahkum oldu. Ama bir kısım harcamanın hesabını veremediğinden mi, suça iştirakten mi nedir hatırlamıyorum namuslu müsteşar Ahmet Salih Korur da birkaç yıl hapis cezası aldı.

• Diğer Sanıkların davranışları nasıldı?

Adnan Menderes fevkalâde kibar, nazik ve korkaktı. Hiçbir ithamı kabul etmiyor, her şeyi inkâr ediyordu. O kadar kırıtkan ve efemine tavırlı idi ki, Yassıada'da onu sık sık gören, tüm görevlilerin antîpatisini toplamıştı.

Celâl Bayar ise ciddi ve ağırbaşlı idi. Yassıada görevlileri onun için "aferin tam komiteci adam" diyorlardı.

Duruşmalarda en vakur davranan iki kişiyi hatırlıyorum. Fatin Rüştü Zorlu ve Tefik İleri.

Fatin Rüştü pek çok davada sanıktı. Ön sırada otururdu. Kibirli, ukala tavırlı idi. Adnan Menderes'in aksine, sorulan sorulara, kırılıp dökülmeden, yaltaklanıp sırtmadan, sert, aksi ve kesin cevaplar veriyordu.

Tevfik İleri de ellerini göğsünde kavuşturmuş, dimdik, vakur bir halde otururdu.

Bazı sanıklar belki karakterleri gereği, belki korkaklıklarından mahkemede eğilip bükülüyorlar, riyakârane davranışlarda bulunuyorlar, yalvarırcasına konuşuyorlardı, bazıları ise dümdüz, sessiz, sakin, kaderine razı tavırlar alıyorlardı.

Sanıklar Yassıada'da iken, kendilerinden mal beyanları alınmış, milletvekili, oldukları sıradaki servetleri ile son durumdaki servetleri karşılaştırmıştı. Bu pek de sağlam esaslara dayanmayan servet artışı incelemeleri Hesap Uzmanları tarafından yapılıyordu.

Bazı milletvekillerinin, bakanların servetlerinde büyük artışlar tespit edilmişti. Çoğu bu artışı aldıkları borçlarla izah ediyordu, bazılarının hiç izahı yoktu.

Bu izahı olmayan servet artışlarının gayri meşru yollarla edildiği sonucuna varılacaktı. (Ancak bu incelemeler ciddi bir sonuç vermedi.)

Bazı milletvekili ve bakanların servetlerinde hiçbir artış olmamıştı. Bunların başında Tevfik İleri geliyordu. Milletvekili olduktan sonra servetinde hiçbir artış olmamış, bilâkis azalma olmuştu. Tevfik İleri'ye müfrit partizanlığı dışında hiçbir itham yapılmıyordu. Hiçbir suiistimal, hırsızlık, rüşvet şayiası çıkartılmamıştı, bilâkis dürüstlüğü ile tanınıyordu.

Yassıada mahkemelerinde Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın durumu ise içler acısıydı. Hakkındaki yolsuzluk, suiistimal suçlamaları çok sağlam delillere dayanıyordu. Hiçbir zaman iktidardan düşebileceklerine inanmamıştı, sonradan aleyhine suç delili olacak pek çok belge Maliye Bakanlığındaki yazıhanesinin çekmecesinde bulunmuştu. Rüşvet ile ilgili mektupları, belgeleri imha etmeye gerek bile görmemişti.

Yıllarca Maliye Bakanlığı yapmıştı. Hiçbir suiistimal ve yolsuzluğa adı karışmamıştı. Yolsuzluklarla mücadele eden bir bakanlığın başında bulunuyordu. Ancak son yıllarda çevresinin etkisi ile, sanırım istemeye istemeye bir yolsuzluk batağına saplandı.

Çalışkan ve dürüst bir insanın bu duruma düşmesi gerçekten acıydı. Hakkındaki suçlamalar gerçektir, sağlam delillere dayanıyordu ve kendisi de durumu müdrikti.

Hasan Polatkan, Yassıada'da üzüntüden belki yirmi, otuz kilo zayıfladı. Sırtındaki elbiseler üstünden dökülüyordu.

Bizler maliye bakanlığı mensubu Hesap Uzmanları, Maliye Müfettişleri 8-10 yıl bakanlığımızı yapmış, teşkilatına karşı saygılı ve dürüst davranmış Bakanımızın bu haline gerçekten üzülyorduk, kaderin acı cilvesi diyorduk. Genç çalışkan ve namuslu bir Maliye Bakanını Menderes'in dikta rejimi bu kötü durumlara düşürmüştü. Benim kişisel olarak üzüntüm daha fazla idi. İhtilâl olana kadar kendisini dürüst zannettiğim bakanımın iki dosyası bana gelmişti ve bu dosyalar da kendisinin kesinkes suçlu olduğunu gösterir delillerle doluydu.

Bu dosyalar Yassıda mahkeme konusu oldu ve onlardan mahkûm oldu. Ben inceleme elemanı olarak kendisinin ifadesine başvurmadım, bunu içim kaldırmadı, zaten ilgililer ifadesini almışlardı, kendisini savunacak hali de yoktu.

Suçluluğunun ortaya çıkmasının verdiği ıstırap onu çökertti. Nihai savunmasının yapıldığı celsede dinleyiciler arasındaydım tesadüf. Mahkeme başkanı, son savunma için söz vermişti. H. Polatkan hazırlamış olduğu yazılı savunmayı okumak üzere mikrofonun önüne geldi, mahkeme heyetine hitap ederek sözlerine başladı, elindeki kağıtları okumaya çalıştı fakat heyecan ve üzüntüden okuyamıyordu. Mahkeme başkanı, telaşlanmayın, rahat olun gibilerden ikazlarda bulundu, hatta oturarak okuyun dedi. Birkaç kez teşebbüs etti ise de zavallı Polatkan savunmasını okuyamıyordu. Nihayet Başkan Başol bütün söyleyecekleriniz o elinizdeki kâğıtlarda yazılı mı? dedi. Evet diye cevapladı. Onun üzerine mahkeme başkanı, üzülmeyin biz savunmanızı aynen dosyaya koyacağız ve hepsini okuyacağız, müsterih olun dedi, Hasan Polatkan da teşekkür etti ve külçe gibi yerine oturdu.

2- İpar – Gemi Davası

• Mahkeme Huzuruna Bilirkişi Olarak Çıkıyorum

Yüksek Soruşturma Kurulunun bana verdiği inceleme dosyalarını tamamlamış, raporları yazmış ve teslim etmiştim.

1960 in sonbaharı gelmişti.

Yassıada savcılığı emrinde çalışıyor, Ada'ya gidip geliyordum. Tesadüf benim yazdığım raporlara dayanan bir kaç yolsuzluk dosyası da birkaç tanesi de Yassıada Mahkemesine sevk edilmişti. İpar-Gemi suistimali de bunlardan birisi idi.

Davaya 15 Kasım 1960 günü başlanacaktı. Bir gün evvel eve telefon ettiler.

“Bu çok karışık bir dava, mahkeme heyeti sorgu sırasında senin de bulunmanı istiyor, gerektiği zaman olayı açıklamak, aydınlatmak için senin de bilgine başvurulacak, hazır ol” dediler.

Beni aldı mı telâş? Raporu yazalı aylar olmuş. Onun üzerine başka raporlar da yazmışım. Neyse ki raporun bir sureti var, o akşam okudum, hatırladım ve ertesi günü duruşmada hazır bulundum.

Beni duruşma salonunun ortasında, sanıkların önünde bulunan şahit bölümüne oturtular.

Hakim Salim Başol aynen şöyle dedi “Şimdi kararname (savcının iddianamesi) okunacak. Siz kararnameyi dikkatle takip edeceksiniz, sanıkları dinleyeceksiniz bu arada sual sorduğumda cevap vereceksiniz”

Savcı iddianameyi okumaya başladı. Hakim, önce Ali İpar'a, sonra diğer sanıklara ne dersiniz diye sormaya başladı, onlar da cevap veriyorlar, tabii olayı saptırmaya çalışıyorlar, yalan söylüyorlar. Bunun üzerine bana ne dersin diye soruyor, ben de sanıkların söylediklerini hemen çürütüyorum. Davada sanıklar armatör Ali İpar, F.R.Zoriu, Hasan Polatkan, Adnan Menderes, Sabati Ataman, Hayrettin Erkmen, Medeni Berk.

Sorgu sürüyor, sanıklar berbat durumdalar. Savcı, Altay Egesel'in, sanıkların savunmalarını çürütecek hâli yok, evvelâ aklı

ermiyor, sonra yeteneksiz. Anlaşıldı ki bu karışık davada beni savcı gibi kullanacaklar. Ayrıca olayı en iyi bilen kişi benim.

Dâvanın esası şu;

Amerikanda yaşayan Ali İpar ismindeki şahıs, Devlet Malzeme Ofisi'nin yağlarını Amerika'dan Türkiye'ye taşımak için üç adet kullanılmış gemi almış, Devlet Deniz Yollarının gemileri navlun bulamazken, bu yağları kendi gemileri ile Türkiye'ye getirmiş.

Yağların navlun bedeli zaten bu gemilerin bedelini karşılıyor. Bu gemilerin ve navlunun alınışı sırasında gemi ithal rejimi değiştirilmiş, döviz tahsis.komitesi bu gemiler için yüksek miktarda döviz tahsis etmiş. Bu işler hükümet üyeleri arasında, tartışma yaratmış Fatin Rüştü Zorlu ile Hasan Polatkan bu konuda karşı karşıya gelmişler.

İkisinin de yakınlık duydukları sermaye gurupları varmış, birbirlerini çekemiyorlarmış, Hasan Polatkan bir denizci aileyi korumuş, F.R.Zorlu da İpar ailesine yakınmış, İpar'ı koruyormuş.

O sıralarda döviz çok kıt. Döviz tahsis komiteleri var, çok acımasız bir kanun olan "Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu" ve tebliğleri var.

Yapılan işler kanunlara aykırı, birkaç bakandan oluşan komiteler, kanunlara ve diğer mevzuata aykırı hareket ederek Ali İpar'ı kollamışlar.

Nitekim bu konuda tartışmalar olmuş. F.R. Zorlu ve Hasan Polatkan birbirlerine "hırsız" diye bağırılmışlar, şiddetli kavga olmuş. Sonunda Menderes F. R. Zorlu'dan yana tavır koymuş işler İpar'ın lehine yürümüş.

Gemilere yağlar yüklenmiş, yağlar Türkiye'ye getirilmiş. yapılan işlerin kanunsuz olduğunu bakanlıktaki genel müdür yardımcılar, müşavirler, müsteşar, hemen herkes biliyor.

Bu bakımdan benim incelemem kolay oldu. Bakanlıkların ileri gelenleri gerekli ifadeleri verdiler, zabıtlar tutuldu, bütün belgeler temin edildi, hatırlıyorum raporun 50-60 kadar eki vardı 15-20 tane önemli kişinin ifadesi zapta geçirilmişti.

Yassıada'da 15 Kasım günü yapılan sorgu sırasında olay açıkça ortaya çıktı. Bir sonraki celsede şahitlerin ifadelerine baş vurulacaktı 17 Kasım celsesi tüm olayları bilen ve gören önemli şahitlerin, şahit olarak verdikleri ifadelerle geçti.

• Hâkim Salim Başol

Olayı en iyi bilen kişi olarak ben duruşmada hakim Salim Başol'un sanıkları sorgulamasını hayranlıkla izledim.

Sorgu sürüyordu, savcı devreden fiilen çıkmıştı, savcının yerini ben almıştım sanki. Başol hem sanıkları, hem beni sıkıştırıyordu. Hiç unutmam, benim raporumda, iki tane zayıf yer vardı. Ama ne savcı, ne de sanıklar bunun farkındaydılar.

Hakim Başol öyle akıllı adam ki, baktım, birinci zayıf noktanın civarında dolanıyor, soldan soruyor, sağdan soruyor, sanıklar ve avukatlar farkında değiller. Ben içimden eyvah şimdi soracak, o tarafı ben tamamlayamamıştım, orası eksikti... derken, güm! Hakim Başol korktuğum soruyu sordu. Benim cevabım kısa ve kesin oldu. Bilmiyorum, dedim, sanıklar ve avukatlar ne oluyor anlamadılar bile.

Zaman geçiyor, sorgu sürüyor, baktım hakim ikinci zayıf noktayı da yakalamış, yine sağdan soldan yokluyor.

Nihayet onu da sordu. Oh be! dedim kendi kendime kurtuldum.

— Orasını inceleyemedim efendim dedim.

— Peki, dedi.

Yine sanık avukatları anlamadılar. Üstüne gitseler ya hakim zayıf noktayı buldu. Gerçi işin esası değişmez, ama olsun, incelemede bir eksiklik bulmuş olursunuz, nerede? Sanıklar ve anlı şanlı avukatları ne olduğunu bile anlamadılar, dava saatlerce sürdü gitti. Başka zayıf nokta yoktu, olay çok sağlam delillerle ortaya konulmuştu, suç kesindi, tartışmasızdı;

Davanın sanıklar açısından savunulur yeri yoktu; Sanıkların hepsi mahkum oldular.

Sanık avukatları da doğrusu oldukça beceriksizdiler. Kimi Türk Parasını Koruma mevzuatından habersizdi, kiminin avukatlık yeteneği zayıftı, kiminin derdi de sadece şöhretti.

Menderes'i Anayasa'yı ihlâl davasından savunan bazı genç avukatlar, bu arada bu teknik davadan sanık olan (sanıklığın nedeni F.R.Zorlu'yu ilzam ederek suçun teşekkülüne etkili ol-maktı) Menderes'i savunmaya kalktılar ve beceremediler. Kimler mi? Bu günün ünlü kişileri Hüsamettin Cindoruk, Burhan Apaydın gibi o zamanlar çok genç ve tecrübesiz olan avukatlar.

Tecrübeli, yaşlı avukatları da vardı, ama onlar geri planda du-ruyorlardı, kendilerini ön plana atmıyorlar ve sanırım kaybede-ceklerini biliyorlardı.

Bu davada da başsavcı Altay Egesel, savcılık makamını, di-ğer davalarda olduğu, gibi yine ehliyetli yardımcısına bırakma-mıştı. Oysa savcı yardımcılarında Ahmet Bayrak Hesap Uzmanı idi ve bu davada savcılık makamını o işgal etmeliydi.

Bu çok teknik davada, savcılık makamında Başsavcı Altay Egesel'in bulunması davanın yürütülmesini çok zorlaştıracaktı. Çare, inceleme raporunu yazan uzmanı, (yani beni) sanki bir savcı imiş gibi mahkemeye getirtip sorguda hazır bulundurmak.

Benim sorguda bulunmam sanıkların çok aleyhine oldu. Tüm incelemeleri yapmış, konuyu en iyi bilen kişi ile karşı karşıya geldiler. Şahitler açısından da olay böyle idi.

Bana ifade vermiş olan hiçbir tanık -aradan, epey zaman geçmesine ve karşı tarafın muhtemel baskılarına rağmen- ifade-sini değiştirmede, saptırmadı, kaldı ki mahkeme reisi de cin gibiy-di, böyle oyunlara gelmezdi.

17 Mayıs 1960 günü şahitlerin dinlenildiği celsede, bu dâva-nın en önemli şahitleri, Mâliye Bakanlığı Hazine Genel Müdür Muavini, Maliye Bakanlığı Müsteşarı, Müşavirler, pek çok kişi dinlenildi, olay iyice açığa çıktı.

Mahkemedeki olaylar ertesi günü gazetelerde manşet oluyor-du.

Sait Naci Ergin o sırada Maliye Bakanlığı Müsteşarı idi. O da olayın içyüzünü biliyordu ve bana doğru ifade vermiş idi. Mah-kemede çok kısa bir ifade verdi, sanki bir şey görmemişti, bilmi-yordu. Diğer şahitler dinlendi, dinlendi, ifade veren her şahit sa-

londa oturuyordu, dışarı bırakılmıyor. Saatler geçti, diğer şahitler olayı anlatıyor, Bakanları suçluyordu. Sait Naci Ergin de oturuyordu orada. O, yıllarca emrinde çalıştığı Bakanların, Başbakanın aleyhine pek bir şey söylememiş durumda idi. Oysa dinlenen şahitler onunda her şeyi bildiğini gösteriyordu.

Sona doğru hakim Başol birden uyandı ve âniden:

— Müsteşar! Müsteşar!.. Gel diye seslendi.

Sait Naci Ergin tanık yerine geçti, mikrofonun önüne geldi. Hakim sordu;

— Bak dedi, neler anlattılar, şu, şu şöyle dedi, şu şahit böyle dedi, sen bunlardan hiç bahsetmedin, bu olaylar sırasında sen de oradaymışsın, ne diyorsun bunlar yalan mı, doğru mu?

Sait Naci,

— Evet efendim, benden sonraki şahitlerin verdikleri tüm ifadeler doğrudur, ben de verilen ifadelerin hepsine aynen katılıyorum, dedi.

Hakim;

— Peki, dedi, otur yerine.

Böylece, Sait Naci Ergin sanıklar hakkında yapılmış olan tüm suçlama ifadelerine katılmış, benim raporumu da teyit etmiş, savcının sanıklar aleyhindeki tüm iddialarını kabul etmiş oldu. (Mahkeme kararında Maliye Bakanlığı Müsteşarının ifadesi herhalde önemli rol oynamıştır.) Hem de o ağır suçlamaların hepsine katıldığı halde, basında Müsteşar Sait Naci Ergin sanıklar hakkında şöyle dedi, böyle dedi diye yazılar yazılmasını önlemiş oldu, müthiş bir kurnazlık!

• Ali İpar'ın Davranışları

Duruşma başlamadan önce, sanırım Akis dergisinin yayını ile toplum, bu Ali İpar'ın gemi davası hakkında epey bilgi sahibiydi.

İhtilâlde Ali İpar yurt dışındaymış. Soruşturma, başladığı sırada da yurt dışındaydı. Ben Malîye Bakanlığındaki yetkili ve bilgili şahitlerin verdiği bilgilerin ışığında çalışmamı tamamlamış, raporumu yazıp soruşturma komisyonuna teslim etmiştim.

Gazetelerden Ali İpar'ın Türkiye'ye geldiğini ve Basın Toplantısı yaptığını okuduk. Gazetelere göre Ali İpar küstah ve herkesi aşağılayıcı bir tavırla konuşmuş, kendisine iftira atılıyormuş, hiçbir suçu yokmuş vs. vs.

Derken Ali İpar'ı tevkif edip Yassıada'ya gönderdiler.

Bu gemi alma, navlun bulma ve gemilere döviz tahsis etme suiistimali işinde Ali İpar ile beraber en önemli sanık F.R. Zorlu. Yine anlaşıldı ki, zengin ve görgülü bir aile çocuğu olan; Amerika'da ünlü ve yaşlı bir film artisti ile evlenmiş bu boylu poslu adamın zekâ seviyesi normalin biraz altında imiş.

Daha dava başlar başlamaz bana sataştı. Bu Bey ne biliyor? nereden biliyor? diye başladı, izleyiciler hep güldüler ve anlaşıldı ki işlediği suçu bile müdrik değil. Yapılan işlerin tamamını da bilmiyor, birileri, onun lehine bir şeyler yapmışlar, o da gemileri almış getirmiş, yapılan işlem kanuna, kararnamelere, mer'i olan rejime, velhasıl mevzuata aykırıymış, haberi bile yok.

O duruşmalarda, sanıklar sorguya çekilirken bende oluşan his ve kanaat, değeri var veya yok, böyle idi. Ali İpar'ın bu işlerine en ziyade yardım eden, hattâ şöyle demek gerek, bu işlerin gerçekleştirilmesini sağlayan kişiler Amerika'da bulunan Nihat Ali Üçüncü ile Zorlu idi; (Nihat Ali Üçüncü de sanıktı ama Amerika'dan Türkiye'ye gelmediği için mahkemeye çıkarılamadı.)

Diğer sanıklar, döviz tahsisi komitesi, gemi alım koordinasyon kurulu üyesi gibi bir takım komisyonlarda üyelik yapan bakanlardı. Doğrudan doğruya İpar'ı ilzam etmemişler, sadece F.R. Zorlu'nun Ali İpar'ı koruyan isteklerine uymuşlardı. A. Menderes'in ilgisi ise sadece H. Polatkan ile Zorlu arasında bu konuda çıkan kavgada, Zorlu'yu tutması ve işin gerçekleştirilmesini sağlamış olmasıydı.

Sorguda İpar'ın gerçekte yapılan işlerin kanunsuzluğunu bile kavramadığı ortaya çıktı. Ne olmuş ki? havalarındaydı. Anlaşılyordu ki işleri onun namına birileri yapmıştı. Onun böyle alavereli dalavereli işleri çevirecek zekâda biri olmadığı görülüyordu.

Şimdi açıklamak isterim Ali İpar'ın IQ sü çok düşük bir adam olduğu kesin. Kendisi işi koparan, beceren biri değil, onun için çalışmışlar.

F.R. Zorlu, küstah, mağrur, ben ne istersem olur havasında, emretmiş, yaptırmış. Kanunlar, tebliğler, mevzuat... onu ilgilendirmiyor, hatta hatta Türkiye'deki insanlar bile onu ilgilendirmiyor. Arkadaşı olması gereken bakanları, milletvekillerini hep küçük görüyor. Tabi bu havası ile herkeste antipati uyandırmış.

H. Polatkan'ın bu işte kabahati yok. İstifa etmemekle, evraka imza atmakla suça iştirak etmiş.

Menderes hiçbir şeyin farkında değil. İki bakanı birbirine girmiş. Bu olayın olmasını isteyen kişi Zorlu, Polatkan ise karşı çıkıyor. Menderes için Zorlu daha kıymetli. Zorlu'dan yana tavır koyuyor. Onun kabahati de bu. Sabati Ataman, Hayrettin Erkmen, Medenî Berk ise Komite Üyeleri. Zorlu, Menderes ne derse onu yapmışlar.

Duruşmalarda hep Zorlu'ya yüklenildi. Diğer sanıklar pek konu olmadılar. Hele Menderes hep ikinci, hattâ üçüncü planda kaldı.

Hatırımda kalan Sabati Ataman'ın konuşmaları idi. Çok net açık ve inandırıcı bir üslup ile konuşuyor ve Aristo mantığını çok güzel kullanıyordu.

3- İpar Davası ve Gazeteler

15 Kasım 1960 da görölmeye başlanan İpar- gemi davası ile ilgili olarak 16 Kasım tarihli gazetelerin başlıkları o günlerdeki havayı yansıtmaları bakımından ilgi çekicidir.

Cumhuriyet-Yarı Manşet-

“İpar şilepleri” dâvasına dün Yassıada'da başlandı. Başta İpar olmak üzere sanıklar suçu kabul etmediler, Medeni Berk kendisinde bu mesele ile Zorlu'nun ilgisi bulunduğu intibainin uyandırıldığını söyledi, bilirkişi raporları sanıkların tamamen aleyhlerinde.

Hürriyet - Manşet-

“İpar Dâvası” sanıklarının yedisi de suçu kabul etmiyor. Sabati Ataman, Zorlu ile Polatkan'ın İpar gemileri yüzünden tartışıklarını açıkladı.

Medeni Berk'e göre Zorlu, Ali İpar hakkında “iltizamkâr” davranmış. Bilirkişi döviz suiistimalinin şeklini delillerle ifâde etti.

Vatan

İpar'ın gemi almasına Zorlu ile Menderes yardımcı olmuş. İpar “gemileri hiçbir peşinat ödemedi navlunu karşılık göstererek aldım” dedi.'

Yeni Sabah - Manşet

Gemi suiistimali dâvası başladı. Ataman, “Zorlu İpar'ın vekili gibi hareket ediyordu” şeklinde vermiş olduğu ifade hakkında “evet” dedi.

Gazetelerde Yassıada'dan intiba yazıları da çıkıyordu. O yıllarda çok ünlü bir yazar olan, şair Orhan Veli'nin ağabeyi Adnan Veli'nin (Vatan) gazetesindeki “Sükseden Ökseye” başlıklı yazısı şöyle;

“İsterdim dünkü duruşmada bir milyoner seyretmenizi. Kendi adının yayılmasını daha çok karısının adına borçlu olan bu milyoneri seyretmenizi. Menderes, bunların varlığı ile iftihar ederdi değil mi? “Her mahallede onbeş milyoner türedi” derdi.

Bir insanın bu kadar boş, kafa dokusu bakımından böylesine tamtakır olabileceğini düşünemezsiniz. İpar, İpar diye hep duyarsınız da bu İpar'ı bir şey zannederdiniz değil mi?

Dışarıdan bakınca belki gene öyle... Gene gemi aslanı... Züppeliğin tekmiil şartlarını da Yassıada'da yerine getirmesini becermiş. Gene tokalı ayakkabılar, gene kolalı gömlek, afileri, gene ceket kollarını sıvayarak gömlek manşetini ve saati meydana çıkarma numaraları...

Bu gibi tipler, tabi kendi çevrelerinde sükse imparatoru gibi dolaşırlar. Sosyete partilerinde, rulet masalarında, pavyon kapıtmalarında mahirdirler. Bir para dalâveresi oldu mu birer ordinariyüs kesilirler. Gelgelelim doğru dürüst iki çift lâkırdı söylemeye geldi mi mahalle çocukları kadar bile konuşamazlar. Hele bir haklılık, bir namusluluk vasatı içine düştüler mi denizden yeni çıkmış torik balığına dönerler.

Polatkan'ı Zorlu'yu tanıyoruz artık. Onlar hak yiyiciliğin icra unsuru haline gelmişler. Daha doğrusu icra organı değil de milyon yorganı. Nasıl da buluyorlar kendi kapaklarına bu tencerele-ri?

Gemi alacaklarmış da, krediymiş de, navlun ödenecekmiş de, faturalar gelecekmiş de, miş... miş...

Böyle bir dalavere yumağının bütün iplikleri aynı dokuda olacak elbet. Hele yumak bir çekilmeye görsün. Ucunu tutabilene aşk ola...

Daha düne kadar eczane eczane ilaç aradınız değil mi? Bakkal, bakkal beyaz peynir, kapı kapı kahve aradınız değil mi? çocuğunuza mektep defteri, kendinize on damla mürekkep, gözlüğünüze bir çift cam, sırtınıza gömlek kumaşı aradınız değil mi?

Bütün bu yokluğa, yoksulluğa "Kalkınan Türkiye'nin manzarasını Yassıada'dan seyredin."

Milyonların rızkını dolara çeviren sihirbaz dolabının nasıl işlediğini bir görün. Dızdızcılar da öyle çalışırlar. O dolabın içine bir taraftan kesme kağıt doldururlar, öbür taraftan demet demet banknot çıkar.

Şair onlar için söylememiş ama gene de doğru söylemiş.

“Yediğiniz her lokma bin yetim ahı taşır.”

Ah 27 Mayıs. Ah Yüce Adalet!

Bin defa kurban olayım sana”

Akşam Gazetesinde yayınlanan “Yassıada’dan. Notlar” da şöyle:

“Yargılama usûlünde ilk defa bir değişikliğe rastlandı. Başkan bilirkişiyi çağırды, dosyasını yanına verdi, oturttu ve kararname hakkında sordu. Her defasında mütalaası alındı. Bu bilirkişi gençti, konuşurken yerinde duramıyordu, ayakuçlarına basarak yay gibi sallanıyordu. Bilirkişi adeta savcı gibiydi. Kaçakları yakalıyor, kanaatini açıklıyor ve ara sıra itham ediyordu.”

4- Paltomu Fatin Rüştü Zorlu mu Yürüttü?

Mahkeme 17 Kasım 1960 günü şahitleri dinlemeye başladı. Olayın şahitleri çoktu. Daha doğrusu ben inceleme sırasında pek çok kişinin bilgisine başvurmuş ye gerekli zabıtları tutmuştum.

Mahkeme önemli gördüğü şahitleri çağırdı, bunlar Yassıada'ya geldiler ve usulüne göre duruşma salonuna alınıp ifade verdiler. Ben salonun ortasındaki şahitlere ayrılan yerde oturuyordum yine. Şahitler benim yanımda mikrofona önüne gelip Başkan'ın sorularına yanıt veriyorlardı. Şahitlerin ifade vermeleri sırasında bana pek iş düşmedi.

En önemli şahitlerden biri, bu dava konusu olaylar cereyan ederken Hazine Genel Müdür Muavini olan Kemal Siber idi. O yapılan işlerin kanunsuz ve usulsüz olduğunu en iyi bilen ve görenlerdendi. O ve onun gibi şahitleri bu arada Maliye Bakanlığı Müsteşarı da sanıkların suçluluğunu belirleyen şahitlikler yaptılar. Nihayet öğlen oldu, celseye ara verildi.

Öğleden sonraki celsede yine şahitler ifade vermeye devam ettiler. Avukatlardan biri Mahkeme Başkanlığı'na dilekçe vererek bilirkişinin (yani benim) evvelce yaptığı inceleme sırasında yetkisi olmadığı halde şahitlerin ifadesini aldığı için reddine karar verilmesini istedi. Bu arada bir avukat daha, biz de bir dilekçe hazırladık dedi.

Hakim, neye dair ? diye sordu.

— Ehlivukufun reddine dair

Başkan, "ehlivukuf iki günden beri yoruluyor burada, sonra siz red diyorsunuz, nedir bu? dedi.

Hakim, savcıya bu konudaki mütalaasını sordu, savcı, avukatın talebi yersizdir, reddi gerekir dedi.

Hakim bu kere bana döndü,

— İfadeleri siz mi aldınız ? diye sordu.

Ben de, "Elbette, inceleme sırasında, gereken kişilerin ifadelerine müracaat ettim, zabıt tuttum, sonra bu kişiler, Yüksek Soruşturma Komisyonunda bana verdikleri ifadeleri teyit ettiler." dedim.

Mahkeme başkanı, dosyadan, rasgele bir zabıt çekip çıkarttı, okudu, bana ifade veren kişi, sonra Yüksek Soruşturma Komisyonunda bu ifademi aynen teyit ederim, demiş.

Hakim, avukata döndü; Ee dedi. Ne olmuş ki? Avukat sustu, sesini çıkartmadı.

Bu arada bir başka avukat, hâkime, efendim, bizim de bir dilekçemiz vardı, dedi.

Hakim, verin dilekçeyi dedi, aldı. Katibe verdi, katip de okudu.

Dilekçede, bilirkişinin (yani benim) tarafsız olmadığı, müvekkili Fatin Rüştü Zorlu'ya husumeti olduğu, bu hususun, öğle tatili sırasında kaybolan paltosunu ararken “acaba benim paltoyu da Zorlu'mu yürüttü?” demesiyle sabit bulunduğu, bu sözlerle bazı avukatların şahit olduğu, bu nedenle bilirkişinin reddedilmesi gerektiği yazılı idi.

Salonda bir kahkaha koptu. Bütün izleyiciler gülüyorlardı.

Bu dilekçeyi veren avukatlar, akıllarınca bu yolla beni (bilirkişiyi) reddettireceklerdi. Bunun kendilerine ne yararı olacağı da belli değildi

Hakim bana döndü ve

—Ne diyorsunuz? dedi.

Ben şaşırmıştım. Böyle salakça bir istek olur muydu? Avukat, müvekkilini de küçük düşürüyordu.

Ben daha önce inceleme yapıp raporumu yazmıştım. Rapor önce 8 Nolu soruşturma komisyonunda incelenmiş oradan sonra Yüksek Soruşturma Genel Kurulundan geçmiş ve Savcılığa gelmişti. Sorgular, incelemeler yenilenmiş, şahitlerin yeniden ifadeleri alınmış ve Yüksek Adalet Divanı Savcılığı dâva açmıştı.

Benim bilirkişi sıfatım zaten bir garip sıfattı, esasında ben Maliye Bakanlığı'na bağlı bir inceleme elemanıydım. Ne demek bilirkişilik? Soruşturma Komisyonunda benim gibi görev yapan bütün inceleme elemanlarına bilirkişi diye bir sıfat taktılar, bizlerde bize verilen olayları birer inceleme elemanı sıfatı ile inceledik: Ben de öyle yaptım. İncelediğim olayın kanunsuz, usulsüz oldu-

ğuna kanaat getirdiğim için rapor yazdım. O kişilere karşı husu-
met beslemek ne demek?

Kaldı ki ortada sadece bir espri vardı, Yassıada'da herkes bu
espriyi yapıyordu, kimin nesi kaybolrsa acaba Zorlu'mu yürüttü
diyordu.

Aklımdan bunlar geçiyor. Ağzımı açtım.

— Efendim, paltomu kaybetmiştim de... derken, daha cümle-
mi bitirmeden, Hakim Başol ayağa kalktı, diğer hakimler de kalk-
tılar gürr... diye herkes ayağa kalktı.

— Celseye ara veriyorum dedi, cüppesini savurarak gitti.

Ben ortada kalakaldım. Dur... gitmeyin, daha cümlemi bitire-
medim ki diyeceğim ama o atmosferde nasıl söylerim? Salon
boşaldı. Ben ortada, şahitler bölmesinde, parmaklıklar içinde
kaldım...

Şimdi olay nasıl oldu? Ada'da görevli olan subaylar, astsu-
baylar, memurlar, benim gibi ara sıra dışarıdan gelip gidenler,
istirahat zamanlarında, yemekte filân bazen birbirimizle sohbet
etmek imkânını buluyorduk.

Genellikle Menderes'in mahkemelerdeki âciz, korkak durumu
konuşulur, Celâl Bayar'ın mert korkusuz, tutumu takdir edilir,
diğer sanıkların ve avukatların davranışlarının dedikodusu yapı-
lırdı. Tabii espriler de yapılırdı. Bu arada yaygın bir espri vardı,
kimin bir şeyi kaybolrsa, daha doğrusu kim bir şeyini arasa, me-
sela defterim nerede dese, hemen espri patlatılırdı. "Arama yahu
Fatin yürütmüştür."

Tanıkların dinlendiği duruşma oldukça uzun sürdü, ben de
tanıkları parmaklıkların içinde, salonun orta yerinde oturuyorum.
Mahkeme başkanı duruşmaya ara verdi, öğle tatili. Sanıklar sa-
londan çıkartıldı, izleyiciler boşaltıldı, avukatların çıktığı bölüme
çıktım bende, burası dar, küçük bir yer, kalabalık ve de denizin
kenarında, yarın üzerinde bir yer, buz gibi rüzgâr esiyor, Kasım
ayındayız, hava soğuk, avukatlar, görevli astsubaylar, askerler,
bir arada, ben paltomu bulamıyorum. Yahu paltom nerede diyo-
rum. Kalabalık, kimler var bilemiyorum.

— Paltom nerede ?

— Fatin yürütmüştür, dedi bir ses, kim bilemem.

Benden yanıt.

— Bırakın yahu. Paltomu Fatin Rüştü'mü yürüttü. O yürütmüştür, ama palto nerede, siz ona bakın, ter içindeyim, hasta olacağım.

Gülüşmeler... Zaten bu espri Ada'da yaygın. Bence sebebi de şu

Eski Dış İşleri Bakanı Fatîn Rüştü Zorlu esasen antipatik bir adamdı. Herkesi küçük gören, tepeden bakan bir tavır içindeydi. Türkçeyi de sanki bir yabancı imiş gibi, aksanlı konuşuyordu, gılgılı bir şivesi vardı.

Hep yurt dışında gezerdi, dış işlerinde çalışan bir memurun karısı ile metres hayatı yaşıyordu, bunu herkes biliyordu.

Yabancılarla yapılan her ticari işe karışırdı, çoğunlukla yurt dışında debdebeli bir hayat yaşırdı, yapılan her işten komisyon aldığı söylenirdi, hatta söylentiye göre, yabancı devlet adamları bile kendisi için Mr. Five Percent (Bay yüzde beş) derlermiş. Çünkü her işten yüzde beş komisyon alırmış.

Hiçbir zaman ispatlanmamış olan bu söylenti o kadar yaygındı ki ve adamın antipatikliğinden olsa gerek, millet buna o kadar inanmıştı ki, olur şey değil.

Velhasıl Yassıada'da kim bir şeyini bulamazsa, espri hazırdı. Fatin Rüştü yürütmüştür, arama. İşte ben de paltomu ararken bu kolektif espriye iştirak etmiş oldum. Ne olacak ki...

O kalabalık içinde, görevliler astsubaylar, şahitler, avukatlar, kalabalık arasından, yampiri yampiri yürüyen bir genç bana doğru geldi ve yüzüme karşı küçümseyen bir eda ile

— Bilirkişiye bak be ! dedi.

Önce anlamadım, sonra fark ettim ki adam beni kötülüyor, birden sinirlendim.

— Sen kimsin be! dedim.

Yakasındaki karttan kim olduğunu okuyup anlamak için kolundan tutup kendime doğru çektim, kartı okudum. Avukat, ismi yazılı... O anda aramıza girdiler, astsubayın biri yürrü! diye avukatı iteledi, ben hâlâ paltom nerede diye bağıryorum. Görevlilerden biri burada, burada dedi, paltomu giydim, sigara yaktım, buz gibi rüzgâr esiyordu, sonra yemeğe gittim. Hiç önem vermedim tabii ki bu olaya.

Öğleden sonraki celsede ben gene orta çömleği gibi, şahitle-re ayrılmış olan yerde oturuyorum, mahkeme devam ediyor. İşte o avukat ve arkadaşları, bu palto meselesinin kendileri için önemli bir koz olacağını sanmışlar ve dilekçeyi vermişler.

Hâkimin celseye ara vermesinden sonra salon boşalmıştı, yeniden izleyiciler içeri alındı, avukatlar, sanıklar yerlerini aldılar ve hakim Başol kararı okudu. Avukatların talepleri reddedilmişti.

5- Palto Olayı ile ilgili Olarak Gazetelerde Yazılanlar:

O günlerde gazeteler Yassıada duruşmalarını uzun uzun naklediyorlardı. Ayrıca duruşmayı izleyen (Çetin Altan, Metin Toker gibi) önemli yazarlar da Yassıada'nın "havası"nı veren yazılar kaleme alıyorlardı.

Ertesi günü çıkan gazetelerin hepsinin manşetinde İpar davasının şahitlerinin ifadesine dayanan bilgiler yer alıyordu. Gazetelerin hepsi şahitlerin ifadelerini, duruşmada olan olayları uzun uzun yazdılar, bu arada benim "paltoyu Fatin Rüştü Zorlu mu yürüttü" esprisine de epey yer verdiler.

Bu palto yürütme esprisinin oluşunu her gazete değişik yazmış, hele benim hâkime verdiğim cevap hemen her gazetede başka başka yazılmış. Kimi olayın esasına girmemiş, hiç bahsetmemiş, kimi oldukça doğru yazmış, kimi tamamen yanlış yazmıştı.

Gerçek ise yukarıda yazdığım gibi sadece yarım kalan bir cümle idi. "Paltomu arıyordum da..." demiş ve arkasını getirememiştim. Mahkeme heyeti benim bu cümlemi herhalde kabul anlamına almış ki, verdiği ara karar şöyle.

"Bilirkişi Nejat Gülen iki celseden beri aydınlatılması gereken noktalarda rey ve mütalaasını bildirmiştir. Ayrıca bilirkişi tarafından ifadelerine müracaat olunan tanıklar bilâhare Yüksek Soruşturma Kurulu'na celbedilerek dinlenmiş ve usul hükümleri yerine getirilmiştir. Bu itibarla şahitlerin dinlendikten ve deliller tolandıktan sonra sarf ettiği sözlerin bilirkişinin reddini mucip görülmediğine..."

Herkes biliyordu ki ben bir inceleme elemanıydım. Palto esprisi olsun olmasın ne fark ederdi ki. Ayrıca espri o zamanki havayı o kadar güzel veriyordu ki.

İşte Çetin Altan'ın ve Ayhan Hünalp'in ertesi, günkü gazetelerde çıkan Yassıada İzlenimleri yazıları:

Büyük manşet: MENDERES, ZORLU'nun İŞ ORTAĞI MIYDI?

(Yazı gazetenin orta sahifesinde yarım sahife, beş sütuna basılmış)

Bu yazıda Çetin Altan İpar Davasını uzun uzun anlatıyor, tanık Maliye Bakanlığı Müsteşarı Sait Naci Ergin. Maliye Bakanlığı gemi seçme heyetindeki mümessili hem de koordinasyon komitesi raportörü Kemal Siber'in çok önemli şahitliklerini anlatıyor. Yazıya bir yıldız koyduktan sonra sanık Fatin Rüştü Zorlu için şöyle yazıyor.

“Dâva sırasında Zorlu, koordinasyon heyetinin toplantılarında çok bulunmadığını anlatmak için

— Ben o tarihte Amerika'daydım, ben o tarihte Avrupa'daydım deyip duruyordu.

Halk da buna gülüyordu. Zorlu halkın kendi yalancılığına güldüğünü zannetti.

— Ne gülüyorlar, dedi. Benim Türkiye'de bulunmadığım gazetelerdeki havadislerle sabittir.

Başkan okkalı bir cevap verdi.

— Bu kadar insan, birden güldüğüne göre demek ki gülünecek bir şey var. Gülme iradî olmaz ki....

Halk, Fatin Rüştü'nün yalancılığına değil, bir türlü Türkiye'de olmayışına gülüyordu. Herkes Zorlu'nun ne kadar seyahat meraklısı olduğunu biliyordu.

Bilirkişi olarak oturumlarda hazır bulunan tanık (yani ben) mahkemeden çıkarken pardösüsünü aramış ve bulamayınca da

— Galiba bunu da Zorlu yürüttü, demişti. Bunu duyan Zorlu'nun avukatları bilirkişinin sanığa husumeti olduğunu ileri sürerek bilirkişiliğinin reddini istediler, red kabul edilmedi

Hoş gazeteciler, ne kaybetseler, dâvanın başından beri aynı espriyi yapıyorlardı. Bunun husumet neresindeydi. Altında bir hayli hakikat payı bulunan bir takılmaydı bu.

YÜRÜYEN PALTO

İki günden beri Yüce Divan'ın karşısında terleyip duruyordu. Başkan arada bir kendisine duruşma ile ilgili sorumluluğu büyük, çerçevesi geniş sorular soruyordu, o da hiç tesire kapılmadan, hiçbir şeyden korkmadan, namusu ve vicdanı üzerine dosdoğru cevaplar veriyordu. Aylarca önce de duruşma ile ilgili incelemeler yapmış, bu arada gerekli soruşturmalarda kovuşturmalarda bulunmuştu. Gönlü de yüreği de rahattı. Artık müsterih olarak evine işine dönecekti. Sabahleyin evinden çıkarken giydiği kalın palto-sunu, çantası ile birlikte yanında taşıyor, gözünden ayırmıyordu.

Saat 12.00 civarında duruşma bitti. Yukarıdaki satırlarda sizlere vermeğe çalıştığımız bilirkişi Nejat Gülen salondan çıkarken paltosunun yanında olmadığını gördü. Havalara hep böyle lodoslamadan gidecek değildi ya. Yarın karayel, poyraz kol gezecekti. Birden eyvah dedi ve gayri ihtiyari ağzından "Bizim palto yürüdü galiba, sakın Zorlu yürütmesin" lâfları dökülüverdi.

Ne vardı bu sözlerde?

Evet iki gözüm okuyucum, bu sözlerde ne vardı?

Bunca yıl okuyup Maliye Hesap Uzmanı sıfatını alnının teri ile, anasının ak sütü gibi helâlinden kazanmış adam, aylardan beri kendisine tevdi edilen bir irtikâp denizinin bütün mülevves taraflarını inceleyip durmuş, bu arada zaman zaman da burnunu tiksinti ile tutmuştu.

Bu arada Amerikan Hava Yolları'ndan iki uçak almasından tutun da (bu olayın benim raporla ilgisi yoktur N.G.) birçok gemi mubayaalarında uzaktan yakından Fatin Rüştü Zorlu'nun, Mister Yüzde On'un ilgisini tespit etmişti. Bundan mülhem olarak da günlerden beri sürüp giden yorgunluğun içinde bir espri yapayım demişti. Fakat esprinin nelere mal olduğunu 90 dakika sonra duruşma açıldığı zaman Zorlu'nun avukatı Ertuğrul Akça'nın ağzından duyunca ağzı bir karış açık kaldı.

Avukat verdiği dilekçede dinlenen "Bilirkişi olarak dinlenen Nejat Gülen'in müvekkilime karşı husumeti vardır. Bu husumetini

de az önce kaybolan paltosu için sakın Zorlu yürütmüş olmasın diyerek belli etmiştir. Binaenaleyh bilirkişiliğinin reddini talep ediyorum” diyordu.

Salon gülmekten kırılıyor.

Zaman zaman Yassıada duruşmaları bütün acılığına, burukluğuna rağmen bir vodvil havasını alıveriyor. Bir gün bakıyorsunuz, pantolonu yere düşse eğilip almayacak bir Ragıp Sipahi çıkıyor, ne sorulursa sorulsun benim haberim yok, bilmiyorum diyor. Buna rağmen bütün konuşmalar adı etrafında dönüyor. Bir gün bakıyorsunuz muvakkaten kaybolan bir palto bütün devrin esas çizgilerini, esas karakterini çiziveriyor ve duruşmalar boyunca böylesine sürüp gidiyor.

6- Yassıada Mahkemesi Adil miydi?

Duruşmaların Cereyan Edişi, Mahkeme Adil miydi:

Yassıada'da bulunduğum süre içinde, Savcılarla, askerlerle, Yassıada'daki görevlilerle ahbaplık ettim. Her türlü dedikoduyu duyduğum, her türlü söylentiye şahit oldum.

Bazı kimseler mahkemenin tutumundan şikâyetçi idiler. Zira bu mahkeme önüne getirilen davaları, yürürlükteki Ceza Kanunu, Usul Kanunlarına göre yargılıyor ve hiçbir tesir altında kalmıyordu, Normal Ağır Ceza Mahkemelerinden tek farkı, yargılamanın hızlı yürütülmesi idi.

Normal mahkemelerde olduğu gibi üç ay sonrasına, beş ay sonrasına gün verilmiyordu. Sanıklar yahut savcı herhangi bir nedenle süre istemişse, üç gün, beş gün, nihayet on günlük malkul bir süre veriliyordu.

Bence bu gün, bütün mahkemeler, iş yoğunluğu olmasa böyle süratli çalışabilirler.

Savcının ithamları acımasızdı. Çok idam talep etti, çok kişiyi çok ağır şekilde suçladı. Bu, normal karşılanıyordu. Ama hakimler öyle değildi, hiçbir zaman taraflı olmadılar, kılı kırk yardılar, kanunlardan hiç şaşmadılar.

Bazıları mahkemelerin böyle sürmesinden şikâyetçi idi. Çok dava açılmıştı. Açılan davaların hepsine mahkeme büyük bir ciddiyetle bakıyordu. Deniyordu ki, keşke tek bir Anayasa'yı ihlâl davasına bakılıp bu iş kapatılsaydı.

Çünkü muhakemesi çok güç, çok çeşitli davaya bakıyordu mahkeme. Üstelik savcılık makamı iyi çalışmıyordu. Bu mahkemenin en zayıf yanı savcılıktı. Başlangıçta Başsavcı olarak Altay Egesel seçilmiş, kısa zaman zarfında bu seçimin yanlış olduğu anlaşılmıştı benim kanaatimce. Savcının değişmesi gerektiği çok konuşuldu ama Milli Birlik Komitesi savcıyı değiştirmede. Onun yerine bilgisi, kültürü fazla, ağır başlı bir savcı getirilmiş olsa idi, Yassıada Mahkemelerinin görünüşü epey farklı olurdu.

Altay Egesel, hâkimlik ve savcılık yaptığı yerlerde, dürüstlüğü ile tanınmış bir hukukçu imiş. Ancak mizaç itibarıyla biraz pata-

vatsızdı, tabir caiz ise bir hâkim ağırlığı yoktu. Kendisine bağlı altı savcı yardımcısı vardı ki bunların çoğu hâkimlikten gelme kişilerdi, içlerinde bir tek benim arkadaşım Ahmet Bayrak hukukçu değildi, Hesap Uzmanı idi. Onu da malî davalarda Başsavcıya yardımcı olsun diye seçmişlerdi.

Savcı yardımcılarının çoğu, soruşturma komisyonlarında, Yassıada'da dava konusu olan olayların incelenmesinde görev almış kişilerdi, dava dosyalarını iyi biliyorlardı.

Mahkemeler başlamadan önce sanıyorduk ki, hangi davada, hangi savcı yardımcısı daha bilgili ise, savcılık makamına o çıkacak. Oysa öyle olmadı, Altay Egesel makamını kimseye bırakmadı, bir tek dava hariç, tüm davalarda kendisi görev yaptı. Yardımcıları üzerinde otoritesi de yoktu, zaten biraz gayrı ciddi bir adamdı. Bazı davalarda bu nedenle savcılık makamı zayıf kaldı, mahkeme reisi Salim Başol'un sert ve ağır sözlerine muhatap oldu.

Mahkeme sonuçları hiç de savcının isteklerine uygun olmadı.

Savcının idam istediği sanıklardan beraat edenler oldu, hafif ceza alanlar oldu. Bazı davalar fiyasko ile neticelendi, davanın tüm sanıkları beraat etti.

Ben şimdi, Yassıada Mahkemelerinin sonuçlarını tahlil edecek durumda değilim ama kabaca havayı verebilirim.

En önemli dava “Anayasayı İhlâl” davası idi. Diğer davalar bu esas dava ile birleştirilmişti.

Sonuçta bebek davası, köpek davası gibi davaların kimi beraat, kimi de amme vicdanını pek tatmin etmeyen hapis cezaları ile sonuçlandı.

• İdamlar

Anayasayı ihlâl davası ve bu dava ile birleştirilen çeşitli suçlarla ilgili davaların sonucunda, Yüksek Adalet Divanı (Yassıada Mahkemesi) 15 Eylül 1961 günü kararlarını açıkladı.

Ben Yassıada ile ilişkimi kesmiştim. Kastamonu'ya turneye gitmiştim, bu nedenle karar celsesinde bulunmadım. Sonradan

öğrendiğime göre mahkeme Anayasa'yı ihlâl suçundan dolayı 15 idam ve 31 müebbet hapis kararı vermiş.

Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Orgeneral Rüştü Erdelhun (Ankara Sıkı Yönetim Komutanı idi.) ve Meclis Tahkikat Komisyonu üyelerine idam cezası verilmişti. Ayrıca, yine Anayasa'yı ihlâl suçu nedeniyle Samet Ağaoğlu, Kemal Aygün, Tevfik İleri, Ethem Yetkiner gibi bakan, milletvekili ve yöneticilere de müebbet hapis cezası verilmiş.

Kararı takiben, idamlıkları bir hücumbot ile asmak üzere İmralı adasına götürmüşler.

Bu arada başta İsmet İnönü olmak üzere birçok kişi Milli Birlik Komite'sine, idam cezalarının müebbet hapis cezasına çevrilmesi için başvurmuş. Esasen Milli Birlik Komitesi üyeleri arasından da idama taraftar olmayanlar varmış.

Fakat bu arada, ordu içinde kendilerine "Silahlı Kuvvetler Birliği" diye isim takan bir gurup asker (içlerinde Talât Aydemir ve arkadaşları, sonradan çok yüksek makamlara gelen Albay ve Generallerin de bulunduğu söyleniyor) Milli Birlik Komitesini tehdit ediyor ve "Hadi asmayır da görelim, o zaman biz de sizi asarız" diyecek kadar şiddetle baskı yapıyorlarmış.

Milli Birlik Komitesi sonunda bir orta yol bulmuş. Demişler ki, mahkemenin ittifakla almış olduğu kararları yerine getirelim, ittifakla alınmamış olan idam kararlarını da müebbet hapse çevirelim. 15 İdam kararının 4'ü ittifak ile 11 i ise ekseriyetle alınmış.

Bütün hâkimlerin idam kararı verdiği, yani ittifak ettiği kişiler, Celâl Bayar, Menderes, F. Zorlu ve H. Polatkan.

Bu dördü sonra üçe indirmişler. O sırada Celâl Bâyar 75 yaşını geçmiş olduğu için ve dünyanın hiçbir ülkesinde de hukuken 75 yaşını geçmiş kişiler idam edilmediğinden, (aksi halde Türkiye tüm dünya hukuk tarihinde kötü bir şekilde anılacak) diyerek Celâl Bayar'ın cezasını da müebbet'e çevirmişler ve üçünü asmışlar.

Sonraları bu üç kişinin suiistimal, yolsuzluk, rüşvet nedeniyle asıldığına dair söylentiler çıktı ki katiyen doğru değildir.

Mahkemenin verdiği 15 idam, 31 müebbet hapis cezasının nedeni “Anayasa'yı ihlâl ve vatana ihanet suçu” dur

Yolsuzluk Suçları

Ancak şimdi ciddi ciddi şu soruyu sormak gerek.

Bu gün yapılan, yapıldığı açıkça bilinen yolsuzluklara oranla, o zamanın yolsuzlukları nasıldı? O yolsuzluklar bu gün yapılırsa idi toplum bunları nasıl karşılar? Bu soruların cevabı çok entere-sandır.

Bu gün birileri o suçları işlese, bunlar değil soruşturma konu-su yapılmak, mahkemelere vermek, bu suçların sözü bile edil-mez. Bu günün “verdimse ben verdim” “benim memurum işini bilir” zihniyeti ile yönetilmeye artık alışmış olan ülkemizde o yıl-larda neredeyse ihtilâle sebep olan o mâli, ticarî suçlar bu gün aynen işlenirse, bunlar dâva konusu bile yapılmaz.

Sözün kısası, günümüzde artık olağan sayılan rüşvet, yolsuz-luk, haksız kazanç ve kanunları çiğneme eylemleri yanında, De-mokrat Parti zamanında işlenmiş olan ve Yassıada Mahkeme-sinde davası görülen o suçlar, masum birer çocuk yaramazlıkları gibi kalırlar.

FOTOĞRAFLARLA

NEJAT GÜLEN

★

Şişli Terakki Lisesi Son Sınıf 1945

Şişli Terakki Lisesi (Halil Fırat Paşa Konağı)

Yüksek Ticaret Okulu (Soldan birinci ben üçünçü Nüzhet)

İlhan,- Şaduman, Halil - Hesna ve Nüzhet, ile ben

Yedek Subay okulundan izinli geldiğim gün Nüzhet ile ben (Taksim-1950)

1951 Temmuz Evlendiğimiz gün ailemizle birlikte

1951 Temmuz Evlendiğimiz gün Edirne'de Meriç Kenarı

Antakya Turnesi Asi Nehri kenarında Hamit Hacıhanefioğlu ile beraber

Hesap Uzmanlığı Ehliyet imtahından sonra Anıt Kabir'de
Atıf, Ahmet Bayrak, Turgut ve ben

Washington'a geldiğimiz gün (1959)

Amerika Özgürlük Savaşının başladığı yerde (1959)

Virginia, "Sadece beyaz kadınlar için wc!" (1959)

New York gezimiz (1959)

Kruçef'in tarafımdan çekilen resmi (1959)

1960 kışı Heybeliada Dr. Yavuz Satak, Ferhan Satak, Nüzhet ve Gülgün

...onkta bir-
İrkiye ge-
Ancak gemi
İştir. Bir
fakat şirke-
aldığını bil-

le henüz Et
un yağları-
mi yokken
ptunuz?»

bin tonluk
Et ve Balık
46 bin ton
ını Denizci-
lif etmişler.
k 20 bin to-
egini söyle-
verilen yağ
ben naklini
miller pas-
nları fazla
ları vaktin-
im. Pasifik
noksanları
ak en ucuz
ni fiyatları-
sebeb işte
k sigortala-
sonra Nev-
lunmalarını
et kredi ile

Maliye Bakanlığı hesap uz-
manlarından bilirkişi olarak
rapor vermiş olan Nejat Gü-
len diinkii duruşmada ta-

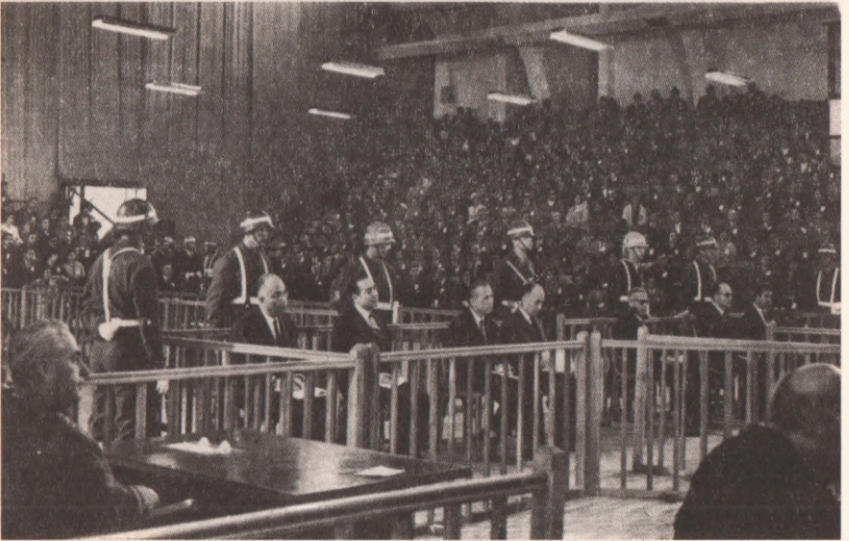
lu ve
müne
deniz
tünü
künde
beyaz
Bunk
niz?»

Set
naka
dığın
da dı
gemi
si hâ
duydı
Rüsti
yakır
na dı

«—
gilme
mi s
binde
mesit
mecn
ye M
miş
nun
sın.)
Türk
bin
kurtu
defal
bi h
sorul
«—
işleri
dan

“Gemi Davası”nda sanıklar, (Sağda Ali İpar yanında F.R. Zorlu)

“Gemi Davası” sanıkları Mahkeme huzurunda.

Şahit Kemal Elbel Hade verirken dürktüğü Nejat Gülen anlatılanları dinliyor

n 53'ü
olacak

HUSUSİ
kili için
tamağıla
Feyzi-
şilik ko-
Teknik
ık çalıy-

than ge-
at yapi-
a bugün
Orgene-
edilmiş

idat: ta-
ren Meo-
to kabul
Kurucu
a tasari-
u. 3 10)

MUSICAL
Korvita
tandem ve
e Balam
gna Kur.
Uthappa
nandiravan
nagarajada
swami of
an ashram
at Changanacherry
(Changanacherry)

1
Year 1990
Video 10

Affedilenler iki yıld evvel dönemiyecek

Emekliye sevkolunan ondört üy hizmet müddetleri 25 yıl sayıla

Mahkeme Salonunda (1960) Kemal Sibel ve arkada ben

Örtülü ödenek davasında müsteşar Ahmet Salih Korur ve A. Menderes

“Gemi Davası”nda Ali İpar ve Fatin Rüştü Zorlu.

Yassıada'nın görüntüsü

Hakkında ne kadar kitap yazılırsa yazılsın, ne kadar araştırma yapılsa yapılsın, yakın tarihimiz her zaman bilinmeyen yönlerle sahip.

Özellikle 27 Mayıs İhtilali ve Yassıada Mahkemeleri, Türkiye'nin en fazla merak edilen dönemlerinden biri. O dönemde kurulan Soruşturma Kurulları'nda Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanı olarak aktif görev alan Nejat Gülen, o günlerin canlı tanığı. Yassıada'da bir çok olayın içyüzünü görmüş, sanıkların ve mahkeme heyetinin davranışlarını yakından izlemiş.

Sadece bu kısa zaman dilimini değil, 1950-1960 yılları arasında görev nedeniyle gerek yurtiçinde gerek yurtdışında gittiği pek çok yerde yaşadığı birbirinden ilginç anılarını bu kitapta bir araya getirmiş Nejat Gülen.

O dönemin Türkiye'sini, 6-7 Eylül, 28 Nisan olaylarını, yolu ve içme suyu olmayan Bodrum'u, oteli ve lokantası olmayan Marmaris'i, tuvaletlerinin kapısında bile "Sadece beyazlar girebilir" yazan Amerika'ya çok farklı ve bilgilendirici bulacaksınız...

ISBN 975-282-066-2

9 789752 820661